

**URHEILIJAT ESIKUVINA – URHEILUGAALASSA VUODEN ESIKUVAKSI
VALITTUJEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA ESIKUVAN ROOLISTA**

Iris Haapasalo

Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma
Liikuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

TIIVISTELMÄ

Haapasalo, I. 2022. Urheilijat esikuvina. Urheilugaalassa Vuoden esikuvaksi valittujen näkemyksiä ja kokemuksia esikuvan roolista. Liikuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma, 121 s., 2 liitettä.

Esikuvien yhteiskunnallinen merkittävyys tunnustetaan ja mainitaan arkipuheissa, otsikoinneissa ja lukuisissa muissa yhteyksissä jatkuvasti. Urheilussa esiintyviä esikuvia pidetään esimerkiksi liikunnallisiin elämäntapoihin ja muihin hyveellisiin pidettyihin ominaisuuksiin ohjaavina toimijoina erityisesti lapsille ja nuorille. Esikuvallisuutta onkin tutkittu pääsääntöisesti vastaanottajanäkökulmasta.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkittiin esikuvallisuutta esikuvien näkökulmasta pyrkien selvittämään heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan esikuvan roolista. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena kuutta Urheilugaalassa Vuoden esikuva -palkinnon vastaanottanutta urheilijaa haastatellen. Haastattelut toteutettiin teemahaastattelun metodein ja tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja teemoittelun keinoin. Tutkimuksen teoriaosuus perustuu aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja aiempaan esikuvatutkimukseen.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että esikuvallisuuteen liitetään positiivisia miellelyhtymiä heidän toimiessaan esimerkiksi tavalla tarjoten myönteisiä roolimalleja ihmisille. Erityisesti samaistuttavuus nähdään keskeisenä esikuvallisuuteen liitettävänä piirteenä. Urheilijat kokevat esikuvana toimimisen automaattisena osana toimintaansa, jolloin esikuvallisuutta ei tule juurikaan mietittyä. Oma asema esikuvana kuitenkin tiedostetaan. Sen mukana koetaan tulevan myös velvollisuus ja vastuu vaikuttaa sekä toimia aktiivisesti tärkeänä pidettyjen asioiden edistäjänä. Esikuvan asemaan nousemisessa urheilumenestys ja median rooli koetaan merkittäväksi. Media nähdään valtaa omaavana toimijana, mutta myös alustana, joka mahdollistaa aktiivisen toimijuuden ja yhteiskuntavastuun toteuttamisen.

Perinteinen urheilun huippusuorituksiin perustuva urheilusankaruus on väistynyt ja tilalle ovat nousseet monipuoliset esikuvat, joihin kohdistuu eriytyneitä odotuksia ja velvollisuuksia koskien heidän ominaisuuksiaan ja kannanottojaan yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttajina. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ja murrokset haastavat esikuvia toimimaan entistä aktiivisemmin ja oma-aloitteisemmin. Esikuvallisuuden syntyminen ja ylläpitäminen ei ole pelkästään perinteisen median tehtävä, sillä erityisesti sosiaalisen median kautta siihen osallistuvat esikuvat itse.

Asiasanat: esikuva, urheilusankari, huippu-urheilu

ABSTRACT

Haapasalo, I. 2022. Athletes as role models. The views and experiences of athletes rewarded as the Role Model of the Year at the Finnish Sports Gala. Faculty of Sport and Health Sciences, University of Jyväskylä, Master's Thesis in Social Sciences of Sport, 121 pp., 2 appendices.

The societal significance of role models is recognized and mentioned in everyday speech, headlines, and numerous other contexts. Role models in sports are regarded as examples for an active lifestyle and qualities considered virtuous, especially for children and young people. Mostly exemplarity has been studied from the perspective of the recipient.

In this master's thesis, role modeling was studied from the point of view of the role models themselves, succeeding in finding out their views and experiences about the role of a role model. The study was carried out as a qualitative study by interviewing six athletes who have received the Role Model of the Year award at the Finnish Sports Gala. The interviews were carried out using thematic interviewing methods and the research data were analyzed using data-based attention analysis and thematization. The theoretical part of the research to the literature related to the topic and previous exemplary research.

The results of the study show that positive associations are associated with role models in their actions in an exemplary way, offering positive role models to people. In particular, relatability is seen as a characteristic associated with being exemplary. Acting as a role model is felt to come naturally as part of the athletes' own activities and role modeling is not something to think about. However, one's own position as a role model is recognized, and with that comes the duty and responsibility to influence and effectively promote things that are considered important. In rising to the position of a role model, sports success and the role of the media are seen as necessities. The media is seen as an entity with power, but also as a platform that enables the realization of one's own action and social responsibility.

The traditional sports heroism based on top performances in sports has stepped aside and versatile role models have taken its place. Role models' activities are subject to differentiated expectations and responsibilities regarding features and their positions as influencers on social issues. The discussions and upheavals taking place in society challenge role models to act as role models more effectively and on their own initiative. The emergence and maintenance of role models is not the task of ordinary media, as role models themselves participate specially through social media.

Key words: role model, sport hero, top sport

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

| | |
|--|----|
| 1 JOHDANTO..... | 1 |
| 2 HUIPPU-URHEILUN YHTEISKUNNALLINEN PERUSTELU | 4 |
| 2.1 Huippu-urheilun ja liikunnan suhde | 4 |
| 2.2 Urheilun hyvä kehä..... | 7 |
| 2.3 Urheilun hyvä kertomus | 9 |
| 2.4 Kansallinen identiteetti ja suomalaisuus..... | 11 |
| 2.4.1 Kansallinen identiteetti | 11 |
| 2.4.2 Suomalaisuus | 13 |
| 2.4.3 Identiteetin muutos | 15 |
| 2.4.4 Identifikaatio ja parasosiaalinen suhde..... | 16 |
| 3 URHEILUSANKARISTA ESIKUVAKSI | 20 |
| 3.1 Urheilusankaruus | 21 |
| 3.1.1 Traditionaalinen ja moderni sankaruus..... | 24 |
| 3.1.2 Antisankaruus | 26 |
| 3.2 Esikuva | 28 |
| 3.2.1 Vuoden esikuva -palkinto | 33 |
| 3.2.2 Yhteiskunnallinen murros ja esikuvien merkitys | 34 |
| 4 MEDIA SANKAREITA JA ESIKUVIA RAKENTAMASSA | 37 |
| 4.1 Urheilija julkisuuden henkilönä | 39 |
| 4.2 Urheilija sosiaalisessa mediassa | 43 |
| 4.3 Urheilijan yhteiskuntavastuu ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen..... | 44 |

| | | |
|-------|---|-----|
| 5 | TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN | 47 |
| 5.1 | Tutkimustehtävä ja -kysymykset | 47 |
| 5.2 | Tieteenfilosofiset kytkennät | 48 |
| 5.3 | Haastatteluaineisto ja sen keruu | 50 |
| 5.4 | Aineiston käsittely ennen varsinaista analyysia | 53 |
| 5.5 | Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja sen vaiheet | 56 |
| 5.6 | Tutkimusetiikka | 60 |
| 6 | TULOKSET | 61 |
| 6.1 | Esikuvien merkitys: Ohjaavat ja yhdistävät esimerkit | 62 |
| 6.1.1 | Samaistuttavia suunnannäyttäjiä..... | 62 |
| 6.1.2 | Hurmoksen tarve | 65 |
| 6.1.3 | Hyviä tyyppejä ja kannanottoja | 68 |
| 6.2 | Esikuvana toimiminen: Valintoja, vaikuttamista ja velvollisuuksia | 69 |
| 6.2.1 | Esikuvallisuus ominaisuutena | 70 |
| 6.2.2 | Aktiivinen toimijuus ja halu vaikuttaa | 72 |
| 6.2.3 | Tiedostaminen ja vastuu | 80 |
| 6.3 | Median rooli: Isoksi esikuvaksi..... | 87 |
| 6.3.1 | Menestymisellä julkisuuteen | 88 |
| 6.3.2 | Median valta | 90 |
| 6.3.3 | Julkisuus esikuvan ylläpitäjänä | 92 |
| 7 | JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA | 96 |
| 7.1 | Keskeisimmät tulokset ja pohdinta..... | 96 |
| 7.2 | Tutkimuksen arviointi | 103 |
| 7.3 | Jatkotutkimusehdotukset | 105 |

LÄHTEET 112

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko

Liite 2: Haastattelijoukon esittely

1 JOHDANTO

Urheilu on läpi historian legitimoinut asemaansa suomalaisessa yhteiskunnassa kielteisenä pidettyjä vaikutuksia torjuvana, oikeiksi ja hyviksi katsottuihin ominaisuuksiin kasvattajana (Kekkonen 1971; Kotkavirta 2004, 36; 2012, 64). Urheilussa menestyneitä urheilijoita on yhtä lailla arvostettu yhteiskunnassamme kautta aikojen, joskin arvostus on vähitellen muuttanut muotoaan. Perinteinen, urheilullisten mestaritekojen myötä kansallissankarin asemaan noussut urheilija on yhteiskunnallisten muutosten myötä (ks. Näre 1991) kehittynyt ajan saatossa moderniksi urheilusankarin ilmentymäksi, esikuvaksi (Browne 1983, 92).

Esikuva on urheilusankarista kehittynyt sankarin uusi ilmentymä, joka vastaa yksilöiden eriytyneisiin tarpeisiin. Perinteisistä identiteeteistä, kuten kansallisesta identiteetistä ja suomalaisuudesta poiketen yksilöt määrittelevät itseään samaistuen ja identifioituen yhä enemmän itsensä valitsemiin yksittäisiin ominaisuuksiin (ks. Burr 2004; Flint & Taylor 2007; Gibson 2004; Meier 2015; Näre 1991). Tähän perustuu esikuvien erilaisuus ja monipuolisuus, jota Browne (1983) nimittää modernin urheilusankarin monikasvoisuudeksi. Huolimatta siitä käytetäänkö urheilusankarin vai esikuvan käsitettä, on menestyneillä suomalaisurheilijoilla läpi historian ollut urheilua suurempi tehtävä heidän toimiessaan myönteisinä roolimalleina erityisesti lapsille ja nuorille (ks. esim. MacCallum & Beltman 2002; Mäkinen 2017; Olympiakomitea 2018; Payne ym. 2004).

Esikuvien merkittävyys perustuu pitkälti samaistuttavuuteen, jolla tarkoitetaan ihmisten halua ja pyrkimystä olla ja toimia, jopa näyttää samalta kuin omat esikuvansa (ks. esim. Kelman 1961). Jotta samaistuminen olisi mahdollista, on esikuvien oltava yleisöjensä eli ihmisten tavoitettavissa (ks. esim. Meier 2015; Mutter & Pawlowski 2014). Samaistuttavuuden ja identifioitumisen kannalta keskeisiä ovat julkisuudessa esillä oleviin urheilijoihin muodostettavat parasosiaaliset suhteet, joiden myötä katsojalle muodostuu kokemus urheilijan henkilökohtaisesta tuntemisesta (Brown ym. 1997, 267; Reinikainen 2019, 103). Urheilijaesikuvien välittämisestä yleisölle vastaa media, jolla on kiistaton rooli urheilijoiden näkyvyyden kasvattajana (Boykoff & Carrington 2019, 4).

Media nostaa esiin urheilijoiden suorituksia ja saavutuksia (Rowe 1992, 169), jolloin urheilija nousee yleisön tietoisuuteen. Aivan kuten urheilusankarillakin on myös medialla perinteinen ja moderni puolensa. Perinteiseen mediaan voidaan lukea kuuluvaksi muun muassa joukkoviestimet kuten televisio, radio ja sanomalehdet. Modernia mediaa puolestaan edustaa lähinnä sosiaalinen media, joka mahdollistaa urheilijoiden oman toimijuuden ja vaikuttamisen (ks. Farrington ym. 2014; Turtiainen 2012; 2014). Medialla on siis keskeinen rooli esikuvien synnyttämisessä, joskin sosiaalisen median myötä aktiivisuus esikuvallisuuden ylläpitämisestä siirtyy enenevässä määrin urheilijoille itselleen. Menestyksen myötä julkisuuteen nousseilla urheilijoilla on asemansa myötä mahdollisuus vaikuttaa ja nostaa esiin esimerkiksi urheilun epäkohtia (ks. esim. Ihmisoikeusliitto 2021; Kavanagh ym. 2020; Kyllönen 2018). Yhteiskuntavastuu ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen nousevatkin nykypäivän esikuvien yhdeksi merkittävimmistä ominaisuuksista, jopa velvollisuuksista (ks. May 2009).

Usein itsekeskeiseksi toiminnaksi mielletyllä urheilulla on siis myös yhteiskunnallista merkitystä, joka käytännössä näyttäytyy urheilijoiden kautta heidän toimiessaan esikuvina ihmisille. Näin ollen esikuvallisuuden tutkiminen on liikunnan yhteiskuntatieteiden kannalta relevantti tutkimusaihe. Esikuvien merkitystä käsitelleet tutkimukset ovat toistaiseksi kohdistuneet ”vastaanottajapäähän” perustuen lähinnä väestökyselyihin ja lasten ja nuorten kokemusten tutkimiseen (ks. esim. MacCallum & Beltman 2002; Mäkinen 2017; Payne ym. 2004). Tutkimusta esikuvien merkityksestä ja vaikutuksesta on toteutettu muun muassa tutkimalla esikuvien vaikutusta liikunnan harrastuneisuuteen (ks. esim. Lyle 2009; Mutter & Pawlowski 2014; Payne ym. 2004) sekä tutkimalla esikuvallisuutta ylipäätään (ks. esim. Brown ym. 2013; MacCallum & Beltman 2002; Meier 2015).

Voitaisiinkin sanoa, että esikuville ikään kuin ”vastuutetaan” rooli myönteisinä esimerkkeinä ja toimijoina, joiden odotetaan asemassaan ottavan kantaa ja vastuuta yhteiskunnassa. Niin yhteiskunnallisten muutosten kuin esikuviin kohdistuvien odotusten myötä on tarpeen ja perusteltua, että tutkimuksellinen mielenkiinto suunnataan myös ”lähettäjäpäähän” eli esikuvien näkemyksiin ja kokemuksiin. On kohtuullista pyrkiä tutkimuksen kautta selvittämään ja kuuntelemaan, mitä esikuvilla itsellään on sanottavana esikuvallisuudesta.

Tutkielmassani olen ennakkoluulottomasti kiinnostunut informanttien näkemyksistä ja kokemuksista sellaisinaan, jolloin aineistolähtöinen ote tutkimuksessani tuntui luontevalta valinnalta. Lähdekirjallisuudesta en näin ollen ole pyrkinyt löytämään tiettyä teoriaa ohjaamaan tutkimukseni teoriapohjaa. Sen sijaan kirjallisuuskatsauksessa olen keskittynyt tarkastelemaan esikuvallisuuden liittyviä kokonaisuuksia, kuten yhteiskunnallista merkitystä, matkaa urheilusankarista esikuvaksi, median roolia esikuvallisuuden rakentumisessa ja esikuvan toimijuutta.

Tutkielma etenee johdannon jälkeen seuraavasti. Pääluvussa 2 tarkastelen laajemmassa mittakaavassa huippu-urheilun merkitystä ja asemaa niin liikunnan kuin kansallisen identiteetin ja suomalaisuuden kannalta. Kolmannessa pääluvussa käyn läpi matkan urheilusankarista esikuvaksi tehden samalla eron näiden kahden välille. Lisäksi tuon esiin käsitteisiin liittyvää problematiikkaa, monitahoisuutta ja tulkinnanvaraisuutta. Tämän jälkeen pääluvussa neljä käsitteelen median keskeisyyttä sankaruuden ja esikuvallisuuden rakentumisessa nojautuen aiempaan tutkimustietoon median asemasta ja muutoksesta sekä esikuvan omasta aktiivisesta toimijuudesta sosiaalisessa mediassa. Viidennessä pääluvussa kirjoitan auki tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät vaiheet, kuten aineistonkeruun ja sen analyysivaiheet. Lisäksi esittelen tieteenfilosofiset kytkennät ja pohdin tutkimuseettisiä näkökulmia. Tutkielmani päättävissä viimeisissä pääluvuissa 6 ja 7 esitän tutkimukseni tulokset ja niistä tekemäni johtopäätökset pohdinnan kautta. Arvioin myös onnistumistani tutkimustyössäni ja esitän muutamia jatkotutkimusehdotuksia, joita työni pohjalta olisi mahdollista toteuttaa.

2 HUIPPU-URHEILUN YHTEISKUNNALLINEN PERUSTELU

Esikuvien yhteiskunnallinen merkitys urheilussa saa voimansa huippu-urheilusta sekä sen yhteiskunnallisesta perustelusta. Huippu-urheilu tuottaa huippu-urheilijoita, jotka Mäkisen (2017, 14) mukaan tarjoavat suomalaisille myönteisiä esimerkkejä, johtavat esimerkillään, osoittavat hyvää työmoraalia ja käytöstä sekä toimivat roolimalleina. Ymmärtääksemme urheilijoiden esikuvallisuutta tulee tarkastelu aloittaa sieltä, mistä nämä urheilijaesikuvat nousevat esiin. Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu toimii täten samalla perusteluna myös sille, miksi sitä toteuttavat huippu-urheilijat nähdään merkittävänä roolimalleina liikunnan ja urheilun kontekstissa.

Suomen Olympiakomitean ja Suomen Paralympiakomitean laatima Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu on opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannon pohjalta laadittu asiakirja, jonka lähtökohtana on ollut vastata kysymyksiin: ”Mikä on huippu-urheilun merkitys Suomelle?”, ”Mikä siinä on arvokasta, mikä arveluttavaa?” ja ”Miksi huippu-urheilua pitää tukea?”. Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu on laadittu samannimisen koonnin perusteella, jonka laatimiseen on osallistunut 21 eri viiteryhmää urheilijoista valmentajiin, yritysjohtajista kansanedustajiin ja toimittajista nuoriin vaikuttajiin. (Olympiakomitea 2018a.)

2.1 Huippu-urheilun ja liikunnan suhde

Keskeisin liikuntapolitiikkaa ohjaava laki on liikuntalaki (2015), jonka tarkoituksena on taata kaikille kansalaisille muun muassa asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta yhtäläiset ja tasa-arvoiset mahdollisuudet liikunnan harrastamiseen (Liikuntalaki 390/2015, 2015). Nimestään huolimatta liikuntalakiin sisältyvät lainsäädännöllisesti myös huippu-urheilun asiat. Vaikka huippu-urheilu sisältyy osaksi liikuntalakia, on sen osuus lainsäädännöllisesti jäänyt liikunnan varjoon. Huippu-urheilu käsitetään liikuntalain mukaan kansalliseen tai kansainväliseen menestykseen tähtäävänä urheilutoimintana, kun taas liikunta on kaikkea muuta omatoimista ja järjestettyä liikunta- ja urheilutoimintaa paitsi edellä mainittua huippu-urheilua. (Liikuntalaki 390/2015, 2015.)

Erillisen huippu-urheilulain tarpeellisuudesta selvityksen tehneen Lauri Tarastin (2020) mukaan huippu-urheilu liittyy olennaisesti niin lajiliittojen kuin seurojenkin toimintaan, oli kyse sitten kilpaurheilusta tai nuorten valmennuksesta. Suurin osa huippu-urheiluun liittyvästä toiminnasta toteutetaan seuratoiminnan ja liikunnan harrastamisen tasolla. Toisin sanoen ruohonjuuritasolla pyörivä seuratoiminta toimii perustana huippu-urheilulle. Konkreettinen osoitus tästä on se, että saman seuran sisällä on useimmiten niin lasten ja nuorten urheilua, harrasteliikuntaa kuin kilpa- ja huippu-urheiluakin. (Tarasti 2020, 17.)

Huippu-urheilun ja liikunnan suhde ei ole aina ollut kitkaton ja toinen toistaan hyödyttävä. Laineen (1992) mukaan voimistelun varhaisten puolestapuhujien keskuudessa kasvanutta kilpaurheiluninnostusta ei katsottu hyvällä. Kilpaurheilua pidettiin yksilökeskeisenä, voiton tavoittelua ihailevana ja jopa narsistisena. Sen sijaan voimistelun nähtiin korostavan liikunnan henkisiä arvoja ja hyveellisyyttä. (Laine 1992, 117–119.) Itkosen (2012) mukaan kilpahenkisen urheilun suosio alkoi kasvaa erityisesti nuorison ansiosta voimistelun ollessa selkeästi aikuisjohtoisesti organisoitua. Nuorten keskuudessa lähiyhteisöjen harrastusmaailma toimi kasvualustana urheilumaailmaan kiinnittymiselle. (Itkonen 2012, 162.) Kestävyysjuoksija Hannes Kolehmaisesta väitöskirjatyön tehnyt Ossi Viita on todennut urheilun murtaneen läpi Suomessa vuoden 1912 Tukholman olympialaisten jälkeen. Tällöin erityisesti Kolehmaisien voitot herättivät innostuksen urheilua kohtaan koko kansan keskuudessa, ja huippu-urheilu vahvisti asemaansa suomalaisessa urheilukulttuurissa. (Viita 2003, 144–148.)

Olympiakomitean jäsenjärjestöjen toiminnanjohtajat ovat yhteenvedossaan luonnehtineet huippu-urheilun ja liikunnan suhdetta palloksi. Luonnehdinta perustuu ajatukseen, että toiselta puolelta tyhjä pallo ei pyöri. Siinä missä liikunta tukee huippu-urheilua, tukee huippu-urheilu myös liikuntaa. Edellä mainittua perustelua näiden kahden toisiaan hyödyttävästä suhteesta toistetaan usein ja huippu-urheilua onkin osin kritisoitu siitä, ettei tätä väitettä avata ja perustella riittävästi. (Olympiakomitea 2018b, 13.)

Suomen Paralympiakomitean hallituksen mukaan huippu-urheilun kautta omaksutaan liikunnallista elämäntapaa, joka joidenkin osalta johtaa huippu-urheilijaksi kasvamiseen. Vaikka näin ei kaikkien yksilöiden kohdalla kävisikään, nähdään liikunnallisen elämäntavan omaksuminen vähintään yhtä tärkeänä. Huippu-urheilu opettaa tavoittelemaan jatkuvaa kehittymis-

tä ja hyvin suoriutumista, joita itsessään voidaan pitää arvokkaina taitoina elämässä. Huomi-onarvoista on, että huippu-urheilijan ja liikunnallisen elämäntavan omaavan liikkujan polun alkupää on useissa tapauksissa toisistaan poikkeamaton. (Olympiakomitea 2018b, 2–3.)

Urheilutapahtumien järjestäjien mukaan lajien monimuotoisuus on tärkeää, ja huippu-urheilu tukee kaikenlaista urheilua lajista riippumatta. Esikuvallisesta näkökulmasta tarkasteltuna monipuolisuus huippu-urheilussa ja lajikirjossa tarjoaa urheilua seuraaville, erityisesti lapsille ja nuorille, valinnanvapautta sekä mahdollisuuden määritellä omaa urheilullisuuttaan. Näiden valintojen mahdollisuudet pienenisivät, mikäli huippu-urheilun tarjonta ei olisi monipuolista. (Olympiakomitea 2018b, 7.)

Edellä mainitut perustelut ovat vain osa niistä, joita huippu-urheilun merkitykselle liikunnan kannalta annetaan. On mainittava, että Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu -asiakirja on varsin subjektiivinen, kun sen legitimizeettiä perustelevat urheilun alan merkittävät viite-ryhmät kuten suurimpien lajien toiminnanjohtajat, Valtion liikuntaneuvosto jaostoineen, Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta ja niin edelleen. Huippu-urheilun merkitys liikunnalle saa tunnustusta kuitenkin myös huippu-urheilun ulkopuolelta.

Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU on tutkinut suomalaisen aikuisväestön näkemyksiä, mielipiteitä sekä arvostusta huippu-urheilua kohtaan. Vuosina 2016 ja 2018 tehtyjen väestökyselyjen perusteella on pyritty kartoittamaan yhtenä kategoriana suomalaisten käsityksiä huippu-urheilun positiivisista ja negatiivisista yhteiskunnallisista vaikutuksista. (Mäkinen 2017; Mäkinen ym. 2018; Mäkinen & Paavolainen 2021.) Huippu-urheilun myönteisiä vaikutuksia pyrittiin jäljittämään tutkimuksissa muun muassa väitteen, ”kun suomalaiset huippu-urheilijat menestyvät, väestön liikkuminen ja urheiluun osallistuminen lisääntyy”, kautta. Vuonna 2018 toteutetun kyselyn mukaan yli 60 prosenttia vastaajista on vähintään osittain samaa mieltä siitä, että huippu-urheilumenestyksen ansiosta väestön liikkuminen ja urheiluun osallistuminen on lisääntynyt. (Mäkinen ym. 2018, 7.) Vuoden 2016 kyselyssä vastaava luku oli 55 prosenttia (Mäkinen 2017, 12). Tuloksista voidaan tulkita suomalaisten pitävän huippu-urheilumenestystä merkittävänä kansalaisten liikunnan ja urheilun harrastamista lisäävänä tekijänä.

Suomalaisten tärkeäksi kokemaa huippu-urheilumenestystä on yleisesti mitattu Andersenin ja Ronglanin (2012) mukaan olympialaisista saatujen mitalien määrällä. Liikunnan ja huippu-urheilun tiivis suhde voidaan havaita myös tästä näkökulmasta, sillä huippu-urheilumenestyksen heikentyminen on herättänyt tarpeen tarkastella ja muuttaa urheilun lisäksi myös liikunnan toimialojen rakenteita. Yhtenä käytettynä keinona on ollut pyrkimys yleishyödyllisenä nähdyn liikunnan ja kansainväliseen menestykseen tähtäävän urheilun yhteensovittamiseen. Tällä on pyritty takaamaan toiminnan jatkuvuus, laatu ja menestys niin liikunnan kuin urheilunkin puolella. (Andersen & Ronglan 2012, 159–161.)

Aihealueena huippu-urheilun ja liikunnan suhde on monella tapaa mielenkiintoinen. Erityisen kiinnostavana voidaan tämän tutkimuksen kannalta pitää sitä, kuinka massiivisia perusteluja huippu-urheilu saa niin ruohonjuuritasolla kuin yhteiskunnallisissakin keskusteluissa. Huippu-urheilussa erityisesti menestystä pidetään tärkeänä (Mäkinen 2017, 12; Mäkinen ym. 2018, 7), jolloin myös menestyneitä huippu-urheilijoita voidaan yhtä lailla pitää merkittävinä. Myöhemmin tutkielmassa käsittelemäni urheilusankaruus syventyy tähän tematiikkaan auttaen entisestään ymmärtämään menestymisen, voittamisen ja urheilullisesti merkittävien saavutusten merkitystä urheilijan nousemiseen kansan nähtävälle ja tietoisuuteen. Koski ja Kupiainen (2021) luonnehtivat nykyisten huippu-urheilijoiden merkitystä keskeiseksi, sillä huippu-urheilijat toimivat esikuvina kannustaen nuoria liikkumaan, jolloin ajan myötä puolestaan syntyy lisää kilpaurheilijoita. Huippu-urheilijoiden lisäksi myös laadukkaalla harrastustoiminnalla voidaan oleellisesti lisätä lasten ja nuorten tavoitteellista ja kilpailullista harrastamista. (Koski & Kupiainen 2021.) Myös Itkosen (2012, 162) mukaan suomalaisurheilijoiden menestymisen arvokisoissa, etenkin olympialaisissa, herättää nuorissa sukupolvissa urheiluinnostusta, mikä myös näkyy vireänä urheilun harrastamisena.

2.2 Urheilun hyvä kehä

Huippu-urheilun yhteiskunnalliseen perusteluun ja erityisesti huippu-urheilun ja liikunnan suhteeseen liittyy keskeisesti niin sanottu urheilun hyvä kehä (The 'virtuous cycle' of sport, Grix & Carmichael 2012), jonka mukaan huippu-urheilumenestyksen ei uskota johtavan pelkästään parempaan imagoon ulkomailla ja vahvistavan kansallista identiteettiä, vaan myös

lisävän kansalaisten osallistumista liikuntaan ja urheiluun. Osallistumisasteen nousu puolestaan johtaa terveeseen kansakuntaan ja laajempaan joukkoon, joista valita tulevaisuuden huippu-urheilutähtiä. Tämä puolestaan ruokkii edelleen huippu-urheilumenestystä myös jatkossa. Osaltaan urheilun hyvä kehä perustelee samalla myös sen, miksi valtiot satsaavat huippu-urheiluun niin suurella panostuksella. (Grix & Carmichael 2012, 14.) Myös KIHUn väestökyselyjen tulokset osaltaan tukevat teorian paikkansapitävyyttä. Syy-seuraussuhdetta kehälle, jonka mukaan huippu-urheilu synnyttää esikuvia, jotka edelleen aikaansaavat lisää urheilun harrastamista ja sitä kautta taas menestystä ja uusia roolimalleja, ei Lylen (2009, 3) mukaan kuitenkaan ole voitu käytännössä osoittaa olevan.

Käytettynä perusteluna urheilun hyvä kehä kuitenkin on validi, vaikkei näin olisi tieteellisesti osoitettukaan, sillä maalaisajattelulla sekä intuitiivisella lähestymistavalla voi silti olla yhteiskunnallista merkitystä. (Lyle 2009, 3.) Konkreettiset tutkimustulokset tietysti tuovat oleellista lisäarvoa, mutta huippu-urheilun ja liikunnan suhteen arkihavaintoja ja subjektiivisia tunteuksia ei kuitenkaan voida sivuttaa. Jos kauppojen suksihyllyt tyhjenevät Iivo Niskasen olympiamenestyksen jälkeen, ei tätä tule vähätellä.

Kriittisemmin urheilun hyvää kehää kohtaan suhtautuvat Mutter ja Pawlowski (2014), jotka tutkivat Saksan miesten ja naisten jalkapallomaajoukkueiden erinomaisen menestyksen vaikutusta jalkapallon harrastuneisuuteen ja lajiin kohdistuvaan kysyntään. He havaitsivat, että kyseisten joukkueiden menestys lisäsi amatöörijalkapallon kysyntää vain marginaalisesti. Sen sijaan menestys lisäsi kysyntää huomattavammin jo aktiivisten pelaajien keskuudessa, mikä näkyi osallistumistiheyden kasvamisena. Yhtenä selityksenä tälle tutkijat esittivät roolimallien tavoitettavuuden sekä samankaltaisuuden. Jo jalkapalloa harrastaneille maajoukkueiden urheilijat olivat entuudestaan tutumpia, jolloin heidän vaikutuksensa roolimalleina oli merkittävämpää. (Mutter & Pawlowski 2014, 1.) Samansuuntaisia huomioita on tehty Suomessa LII-TU-tutkimuksissa, joissa on havaittu lukiolaisten liikunta-aktiivisuudella olevan yhteys suomalaisurheilijoiden kansainvälisen menestymisen tärkeänä pitämiseen. Aktiivisesti liikuntaa harrastavat nuoret kokevat suomalaisurheilijoiden urheilumenestyksen huomattavasti tärkeämmäksi kuin vähän liikkuvat nuoret. (Laine ym. 2021, 126.)

2.3 Urheilun hyvä kertomus

"Kun tarkoitukseni on puhua urheilusta, voin edellisen jatkoksi sanoa, että urheilu alkaa meillä olla ainoa elämän ala, johon nykyaikainen yhteiskunnallinen kehitys ja uudistus eivät ole päässeet syvemmästi vaikuttamaan. Urheilu on meillä aina tähän päivään saakka säilyttänyt asemansa autonomisena, eristyneenä, vaikutuksia torjuvana, konservatiivisena instituutiona, rudimenttina, jäänteenä, johon sopivat Vänrikki Stoolin sanat: 'Näin kertoi Stool sinusta, urhokas, sa kunniamme kulta-aikain jäännne'." (Kekkonen 1971.)

Kuten presidentti Urho Kekkonen vuonna 1971 totesi liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennuksen vihkiäisjuhlassa pitämässään ”sporttipuheessa”, on urheilun asema Suomessa kautta aikojen ollut varsin koskematon. Urheilun rooli on tunnustettu ei-toivotuilta vaikutuksilta suojelevana sekä tavoiteltuja ominaisuuksia edistävänä.

Itkosen (2012, 167) mukaan liikkumisessa on osaltaan kyse nuorison ja aikuisten välisestä suhteesta, koska aikuiset ovat aina olleet kiinnostuneita nuorten sukupolvien tekemisistä. Niin kutsutulla poissulkemisen maantieteellä tarkoitetaan ilmiötä, jossa lapsuus ja nuoruus on määritetty aikuisuudesta irralliseksi elämänaalueekseen (Brooks 2003, 2–3). Tämä puolestaan on Itkosen (1997) mukaan merkinnyt aikuisten tulkintaa siitä, millaiset toiminnot ovat lapsuus- ja nuoruusvuosina suotavia. Näin ollen nuorison ruumiinkasvatuksessa on pyritty kiinnittämään huomiota siihen, mikä aikuisten mielestä on hyväksi katsottua tavoitteellisuutta. (Itkonen 1997, 205–215.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa urheilu on kiinnittynyt voimakkaasti nuorien, itsenäistyneiden sukupolvien rakennustyöhön. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä aikuisjohtoisen voimistelun sekä urheilun katsottiin kasvattavan muun muassa kuuliaisuuteen, ryhdikkyuteen, raittiuteen sekä lukuisiin muihin hyveellisiin pidettyihin yksilön ominaisuuksiin. (Itkonen 1997, 205–215.) Tällaista liikuntaan ja urheiluun kytkettyä kasvatustavoitteellisuutta kutsutaan urheilun hyväksi kertomukseksi (Itkonen 1997; Kotkavirta 2004, 36; 2012, 64). Smithin (1973) mukaan lapset oppivat urheilun olevan tärkeää ja arvokasta, koska urheilulle omistetaan niin paljon huomiota. Tämä ajatus vahvistuu entisestään koulussa, jossa urheilukilpailuille varataan aikaa ja urheilusta tulee usein oppilaiden toiminnan painopiste. (Smith 1973, 63)

Hyveellisyys on urheilun ja liikuntakasvatuksen eräs normatiivisista lähtökohdista. Urheilijoita pidetään esikuvallisina henkilöinä, jotka urheilemisellaan kannustavat myös muita ihmisiä urheilun pariin muokaten samalla muutakin asennoitumista elämään. Urheilu nähdään monipuolisena hyveenä erityisesti lapsille urheilun opettaessa liikunnallisten taitojen lisäksi muita valmiuksia elämään. (Kotkavirta 2004, 43.) Urheiluun onkin perinteisesti liitetty ajatus siitä, että se edistää moraalisesti hyvää. Moraalisena hyvänä käsitetään jokin sellainen, mikä on hyväksi periaatteessa kaikille, ei vain yksilölle itselleen. Moraali on itsessään sinänsä hyvää, ei pelkästään jonkin toisen päämäärän vuoksi. Moraalille ominaista on sen vaikutus aikomusten kautta – se säätelee yksilön toimintaa perusteiden, ajatusten, asenteiden ja tunteiden tasolla. Urheilun etiikka puolestaan on urheilussa vallitsevien moraalisten käsitysten pohtimista ja perustelemista. Huomionarvoista on, etteivät moraali ja etiikka ole toisistaan irrallisia, vaan toisiinsa keskeisellä tavalla kytkeytyneitä. (Kotkavirta 2012, 61–62.) Koska urheiluun kiinnitetään oleellisena osana reilu peli ja hyvä urheiluhenki, odotetaan urheilijaesikuvien yleisesti käyttäytyvän eettisesti poikkeuksellisen oikeaksi katsotulla tavalla. Toisena usein esiintyvänä oletuksena on, että urheilijaesikuvat ovat jäljittelyn arvoisia moraalisia esimerkkejä. (Meier 2015, 976.)

Urheilun hyvän kertomuksen paikkansapitävyyttä haastaa osaltaan urheiluun kohdistuvat eriävät odotukset lukuisilta eri tahoilta. Tämän lisäksi lisähaastetta tuovat yksilöiden toisistaan poikkeavat käsitykset siitä, mikä on hyvää ja oikein. Myös vaihtelevat arvostuksen kohteet näkyvät urheilussa uusien lajien syntymisenä sekä lukuisina eri harrastajaryhminä. (Kotkavirta 2012, 62–66.) Pro gradu -tutkielmassaan urheilun hyvää kertomusta tarkastellut Koski (2019) havaitsi, että nuorten keskuudessa urheilun hyvä kertomus kyllä toteutuu, mutta vain tiettyyn pisteeseen saakka. Hänen mukaansa nuorille urheilijoille urheiluharrastus on pääsääntöisesti positiivisia arvoja ja mielleyhtymiä tuottavaa. Sen sijaan kilpailullisuuden liiallisesti kasvaessa ja aggressiivisen tuloshakuisuuden lisääntyessä urheilu ei välttämättä enää palvelekaan moraalisen hyvän tarkoituspäätä. (Koski 2019, 47–48.)

Kotkavirran (2012) mukaan voidaan puhua myös vanhasta ja uudesta urheilun etiikasta. Vanhassa etiikassa urheilu käsitettiin nimenomaan kasvattavana ja moraalisia arvoja voimistavana toimintana. Perusajatuksena oli, että ruumiillisuutta kehittämällä vahvistetaan samalla moraalisen itsehallinnan tärkeimpiä ominaisuuksia. Vanha urheilun etiikka siis asetti urheilun ympärille eräänlaisen sädekehän. Urheilijoita on täten pidetty esimerkillisinä hahmoina, jotka edus-

tavat urheilun hyveellisyyttä. Urheilun uutta etiikkaa puolestaan edustaa jo aikaisemmin tässä luvussa mainitsemani urheilun ammattimaistumisen sekä lajien eriytymisen tuomat moraaliset haasteet, kuten suoritusta parantavien aineiden käyttö. (Kotkavirta 2012, 78–79.) Urheilun uuden etiikan näkökulmasta Kekkosen yli 50 vuotta vanha sporttipuhe ei siis urheilun koskemattomuuden ja konservatiivisuuden osilta pidä paikkaansa, vaikka monella tapaa olikin aikaansa edellä. Yhteiskunnallinen kehitys ja uudistus ovat tavoittaneet myös urheilun.

2.4 Kansallinen identiteetti ja suomalaisuus

Voidaksemme ymmärtää urheilun ja urheilijoiden tarpeellisuutta ja merkitystä niin yksilön kuin yhteisönkin kannalta on tarkastelu aloitettava näitä laajemmasta näkökulmasta. Kansallinen identiteetti sekä erityisesti suomalaisuus ovat tutkimukseni kannalta olennaisia kulmakiviä, joiden pohjalta rakentuvat niin urheilun legitimitetti, urheilusankarien merkitys kuin esikuvienkin rooli. Suomalaisuuden perusteellisempi tarkastelu urheilun kontekstissa on välttämätöntä myös siitä syystä, että tutkimukseni aineisto perustuu yksinomaan suomalaisten urheilijaesikuvien näkemyksiin ja kokemuksiin.

2.4.1 Kansallinen identiteetti

Käsitteenä kansallinen identiteetti on moniulotteinen ja vaikeasti määriteltävissä. Kansallisen identiteetin käsitettä voidaan käyttää lukuisissa erilaisissa merkityksissä puhuttaessa esimerkiksi valtion identiteetistä kansainvälisesti tai poliittisesti. Toisaalta voidaan puhua tietyn kansan omaamasta identiteetistä, jolloin voidaan tutkia sitä, kuinka yksilöt kokevat kuuluvansa tiettyyn valtioon, kansakuntaan tai näistä molempiin. Myöskään tieteen näkökulmasta käsitteellä ei ole yksittäistä ja selkeää määritelmää tai merkitystä, vaan nämä vaihtelevat jatkuvasti. (Saukkonen 2005, 90–93.) Useimmiten kansallisen identiteetin käsitteellä tarkoitetaan Anttilan (2007) mukaan käsitteen laajempaa merkitystasoa, kollektiivista identiteettiä. Kollektiivisella identiteetillä käsitetään kansakuntaan kokonaisuutena viittaavien symbolisten merkitysten järjestelmää, joka on yhteisesti ja yleisesti jaettava. Sen tarpeella tarkoitetaan nimen-

omaan pyrkimystä ja halua kuulua johonkin yhteiseen, yksilölliset suhteet ylittävään ja yleisesti jaetuksi tunnistettuun merkitysmuodostelmaan. (Anttila 2007, 8.)

Urheilun symbolimerkitys perustuu näihin ihmisten kollektiivisen identiteetin tarpeisiin, joita urheilujournalismi ja media osaltaan sekä vahvistavat että hyödyntävät. Isänmaallisuutta ja kansallista identiteettiä ruokitaan uutisten aihe- ja sanavalintojen lisäksi medialle tyypillisellä suurentelulla ja vähättelyllä. ”Omien” saavutuksia korostetaan ja alleviivataan, kun taas ”muiden” vähätellään. (Heinilä 2000, 278–279.) Yksilöt lukevat suomalaisia urheilun sankareita itseensä kuuluvaksi pyrkien samalla erottautumaan jostakin toisesta, esimerkiksi ruotsalaisuudesta. Tästä johtuen usein suomalaisen urheilijan menestyessä ”me voitetaan” tai ”Suomi voittaa”. (Karvonen 1997, 199.) Osaltaan tämä selittää myös esimerkiksi sitä, miksi Pohjois-Amerikassa pelattava jääkiekon ammattilaisliiga NHL ja teksti-tv:n sivu 235 kiinnostavat niin monia suomalaisia. Haluamme tietää, kuinka me suomalaiset olemme pärjänneet NHL-kierroksella. Urheilu tarjoaakin hedelmällisen ympäristön identiteetin rakentamiselle, sillä se luonnostaan houkuttelee valitsemaan puolen tai suosikin, joka tuntuu itselle sopivammalta (Virtapohja 1998, 58).

Urheilun monet symbolimerkitykset, huolimatta näkymättömyydestään, ovat hyvinkin merkittävässä roolissa perustelemassa urheilun vankkumatonta asemaa. Heinilän (2000, 278) mukaan on tuskin olemassa sellaista inhimillistä arvoa tai hyvettä, jota ei olisi jossain vaiheessa historiaa kytkeyty osaksi urheilua. Urheilu symboloi ja edustaa siis paljon muutakin kuin kilpailemista ja voittamista. Urheilu rakentaa kansallista identiteettiä, kansainvälistä yhteisymmärrystä ja arvostusta, vahvistaa uskoa sinnikkyyteen ja yrittämiseen sekä antaa ihanteita nuorisolle. (Heinilä 2000, 278.) Jopa kokonaisen kansakunnan itsetunto voi olla urheilumestyksestä riippuvainen (Heinonen 2004, 231–232). Näin ollen urheilu yhdistääkin ihmisiä hyvin omalaatuisella tavallaan.

Kansallinen identiteetti on identiteetti, joka on yhteisesti kansakunnan kesken jaettu (Peltonen 1998, 20–21). Koska kansallinen identiteetti on alati muuttuvaa ja muutoksille muutenkin altista, pidetään sen ylläpitämistä tärkeänä (Saukkonen 2005, 91). Yhteisten arvojen ja traditioiden tuottaminen aikaansaa sosiaalisia siteitä yksilöiden välille. Liput, kansallislaulut, muistomerkit ja yhteinen rahajärjestelmä ovat Smithin (1991) mukaan keinoja, joilla voidaan

muistuttaa kansakunnan jakamasta yhteisestä perinnöstä sekä vahvistaa kuulumisen tunnetta eli yhteistä kansallista identiteettiä. Jaettu kulttuuri ja traditiot auttavat yksilöitä tuntemaan yhteenkuuluvuutta muuttuvassa maailmassa. (Smith 1991, 16–18.)

Lönnqvistin (1997) näkemyksen mukaan kansallinen identiteetti sisältää neljä ulottuvuutta, jotka ovat varsin yhteneväisiä kansalliselle identiteetille edellä esitettyjen ominaispiirteiden kanssa. Ulottuvuuksista ensimmäinen korostaa hallitsemisen tunnetta, johon sisältyy muun muassa kuva itsenäisyydestä niin maan, kielen kuin kansankin osalta. Symboleiksi tälle ulottuvuudelle Lönnqvist mainitsee Smithin (1991) tavoin liput sekä postimerkit. Toisessa ulottuvuudessa on kyse eron tekemisestä ”meidän” ja ”muiden” välille, kuten edellä myös Karvonen (1997) on esittänyt. Kolmas ulottuvuus keskittyy muutoksen ja jatkuvuuden välisen ristiriidan hallitsemiseen historiallista perintöä korostaen. Tähän ulottuvuuteen kuuluvat Smithin (1991) mainitsevat muistomerkit. Neljäs ulottuvuus käsittää ihmisen fyysisen tilan merkittävyyden, biologiset tarpeet sekä oman alueen nimeämisen ja hallitseminen yhdessä luonnon kulttuurisen merkityksen korostamisen kanssa. (Lönnqvist 1997.) Suomi ei tällöin ole pelkkä valtio kartalla, vaan neito, jonka käsivarsi on katkaistu (Virtapohja 1998, 58).

Mikään kansa ei kuitenkaan ole koskaan täysin yhtenäinen, vaan sen sisällä ilmenee aina vaihtelua – etnistä, alueellista tai esimerkiksi kulttuurillista. Oleellista kansallista identiteettiä tarkastellessa on huomata, etteivät nämä sisäiset eroavaisuudet aiheuta kansakunnan hajoamista. (Saukkonen 2005, 103.) Myös tämä seikka osaltaan haastaa kansallisen identiteetin määritelmää, sillä harvoin tietyn valtion kansa todella on niin yhtenäistä, että kansallinen identiteetti olisi kaikille kansalaisille yleisesti pätevä (Smith 1995, 86). Identiteetin tarpeen muutosta ja eriytymistä käsittelemme tarkemmin alaluvussa 2.4.3.

2.4.2 Suomalaisuus

Suomalaisuus on kunkin ajan suomalaisen kansallisen identiteetin ilmentymä. Näin ollen suomalaisuus ei ole yhteiskunnallisessa kontekstissa pysyvä tai siitä irrallinen, vaan jatkuvasti muuttuva. (Lehtonen 2004, 9.) Suomalaisuus sisältää symbolisia ominaisuuksia (Lehtonen

2004, 9) ja sen perustana ovat kansakuntaa yhdistävät tekijät, kuten yhteinen kotimaa, myytit, muistot ja kulttuuri (Smith 1991, 14).

Kokkosen (2008) mukaan urheilun merkitys on Suomessa osana kansallista identiteettiä nähty eräänlaisena itsestäänselvyytenä. Hannes Kolehmaisen esimerkiksi sanotaan juosseen Suomi maailmankartalle. Ensimmäisen ”lentävän suomalaisen” saavutuksia korosti niin ikään urheilukirjoittaja Lauri Pihkala, jonka mukaan Kolehmaisen vuoden 1912 olympiavoitto Tukholmassa olisi toiminut ikään kuin lähtölaukauksina Suomen itsenäisyystaistelulle. (Kokkonen 2008, 10.) Samaisten Tukholman olympialaisten merkityksen mainitsee myös presidentti Kekkonen sporttipuheessaan todeten, että ”*menestyksellinen huippu-urheilu merkitsi Suomelle ehkä juuri vuodesta 1912 lähtien niin suurta, suorastaan korvaamatonta kansallista arvoa, että siitä tuli kansakunnan ”pyhä lehmä”*” (Kekkonen 1971). Näreen (1991, 30) mukaan yhteisön nimeämät sankarit ovatkin historiassa syntyneet sellaisina hetkinä, jolloin meneillään on ollut jokin yhteiskunnallinen murros. Tämänkaltaiset käsitykset edustavat omalta osaltaan sitä kansallista historianäkemystä, jonka mukaan urheilu on merkittävä suomalaisuuden tuottaja (Kokkonen 2008, 11).

Sankari edustaa aina jotakin yhteisöä ja sankarin edustamat arvot ovat yhteneväisiä niiden arvojen kanssa, joita taustayhteisöllä on. Suomen jääkiekkomaajoukkue edustaa Suomen kansaa, ja Jokerit edustaa osaa helsinkiläisistä. (Virtapohja 1995, 38.) Toisaalta kannattajuus ja fanius eivät todellisuudessa ole näin mustavalkoisia. Jokereita voivat kannattaa Helsingin ulkopuolisetkin henkilöt tai miksei Suomen maajoukkuetta myös toisen valtion kansalaiset. Koska kyse on kannattajien sitoutumisesta ja vapaudesta, on jokaisella kansalaisella oikeus ja mahdollisuus valita myös omat urheilun sankarinsa. Näin ollen niin sanottua sankaripalvontaakaan ei voida yksioikoisesti rajata edes tiettyyn kansallisuuteen, vaan sankaruus toimii yli rajojen. Kuitenkin hurmiomainen sankaripalvonta ja kulttimaisuus saavat voimansa kansallisuudesta. (Virtapohja 1995, 38–39.) Sankarin ja sankaruuden määrittelemiseen paneudutaan tarkemmin luvussa 3.

Virtapohjan (1998) mukaan miellämme mieluusti urheilusankarimme suomalaisuuden lähettäläiksi. Urheilun sankarit eivät siis automaattisesti ja luonnostaan ole suomalaisuuden ilmentymiä. Kyse on sen sijaan siitä, että pyrimme aktiivisesti liittämään suomalaisuuden menesty-

vien suomalaisten urheilijoiden yhdeksi perusominaisuudeksi. Tällainen halu ja pyrkimys rakentaa yhteenkuuluvuuden ja jopa sukulaisuuden tunnetta kansalaisten ja sankariurheilijoiden välille on tyypillistä urheilusankaruudelle ja suomalaisuuden korostamiselle. Kyseinen yhteenkuuluvuus on välttämätöntä, jotta samaistuminen median dramatisoimiin sankareihin olisi mahdollista. (Virtapohja 1998, 19.)

Urheilun odotetaan vastaavan yhteiskunnallisiin tavoitteisiin, mitä kautta urheilu onkin legitimoitunut asemansa yhteiskunnassa. Nationalismin näkökulmasta tarkasteltuna urheilun myötä on tarkoitus todistaa kansakunnan kilpailukykyisyys ja nostattaa samalla kansallista yhteisöllisyyden kokemista. Urheilu onkin palvellut nationalistisia päämääriä painottaen erityisesti voittojen tuomaa kansainvälistä näkyvyyttä sekä urheiluharrastuksen merkityksellisyyttä maanpuolustukselle (Kokkonen 2008, 11). Ei siis ole ihme, että urheilussa käytetään varsin sotaisia ilmauksia. Ei ole myöskään sattumaa, että Suomen kansallislajissa pesäpallossa pallon paino vastaa käsikranaatin painoa ja pesille syöksytään kuin sodassa konsanaan (Lindfors 2012). Kiteytetysti urheilu kuvastaa niitä ominaisuuksia, joita ihanteelliseen suomalaisuuteen on liitetty (Kokkonen 2008, 11–13).

2.4.3 Identiteetin muutos

Yhteiskunnan muutoksen myötä identiteettien kenttä on pirstoutunut ja moninaistunut. Yksilöiden eriytyneet ja toisistaan poikkeavat identiteetin tarpeet ovat tuoneet lukuisia uusia vaihtoehtoisia ja yksilön valintaan perustuvia identiteettejä perinteisen kansallisen identiteetin rinnalle. Identiteettikentän muutos haastaa osaltaan sekä identiteetin rakentamiselle otollista urheilua (Virtapohja 1998, 58) että itse urheilijoita, joihin kohdistuvat odotukset ovat yhtä lailla muuttumassa. Identiteeteissä korostuu yksilön valinta, jolloin kyse on harvoin valmiiksi annetuista statuksista. Yhteisistä ja yleisistä kansallisista identiteeteistä poiketen itse identiteetit ovat huomattavasti monimutkaisempia ja moninaisempia. (Flint & Taylor 2007, 181–182.) Identiteettien perustuessa samaistumisen kokemuksiin tulee myös roolimallien edustaa ja tuoda esiin erilaisuutta. Perinteisesti ihailtujen voittajien ja mestarien lisäksi olisi pyrittävä tarjoamaan myös selviytymismalleja, jotta esimerkiksi sosioekonomisesti heikommassa asemassa oleville lapsille löytyisi omat esimerkkihenkilönsä. Mitä laajempi ja heterogeenisempi esi-

kuvien joukko on, sitä helpommin yksilö voi löytää samaistumisen kohteita roolimallien ominaisuuksista ja piirteistä. (Meier 2015, 979.)

Vaikka kaikki identiteetit pohjautuvatkin tavalla tai toisella kulttuuriin, kieleen ja historiaan, ovat perinteiset, niin sanotut sosiaalista todellisuutta vakauttaneet identiteetit vähitellen murentumassa. Syynä tälle on Hallin (1999) mukaan modernin yksilön sirpaloituminen yhteisenä subjektina, jolloin syntyy tilaa uudentilaisille identiteeteille. Tämä ”identiteetikriisiksiin” kutsuttu muutos järkyttää yksilöille tuttuja perinteisiä rakenteita. Kansallisuus ja sukupuoli ovat oivia esimerkkejä muutosta läpikäyneistä identiteetin ilmentymistä. (Hall 1999, 19–21.) Muutos ja pirstaleisuus eivät kuitenkaan tarkoita, etteikö identiteettejä tarvittaisi. Niiden rakentamisesta on kuitenkin tullut aikaisempaa tiedostetumpaa ja ylläpitämisestä vaikeampaa (Bauman 1996, 186–187).

2.4.4 Identifikaatio ja parasosiaalinen suhde

Sosiaalisen identiteetin teoria on yksi käytetyimmistä teorioista pyrittäessä ymmärtämään yksilön identifioitumista tiettyyn ryhmään tai yhteisöön. Burrin (2004) mukaan sosiaalisen identiteetin teoria koostuu kategorisoimisesta, identiteetistä ja vertailemisesta. Kategorisoinnissa ympäröivä maailma jaetaan lukuisiin toisilleen vastakkaisiin kategorioihin, joihin yksilö paikantaa itsensä. Kategoriat ovat sosiaalisia ja yhteisiä, sukupolvelta toiselle periytyviä. Toisin sanoen ihmiset eivät itse keksi uusia kategorioita, vaan paikantavat itsensä jo olemassa oleviin. (Burr 2004, 94.)

Mieltäessään itseään tiettyihin valitsemiinsa kategorioihin ihminen samalla rakentaa identiteettiään. Identiteetti on yhdistelmä, joka muodostuu niistä yhteisöjen jäsenyyksistä, joita yksilö mieltää itsellään olevan. Oleellista on huomata, että eri yhteisöjen jäsenyydet eivät ole jatkuvasti ilmeneviä, vaan ne aktivoituvat tilanteen mukaan. (Burr 2004, 94–95.) Urheilun kontekstissa kilpailun tai tapahtuman tasosta ja luonteesta riippuu katsojan eli kansalaisen identifioitumisen taso ja aktiivisuus. Paikallisväennöissä eli derbyissä identifioidutaan oman kaupungin tiettyyn alueeseen, kun taas kansallisissa kilpailuissa pidetäänkin yhtäkkiä yhtä

esimerkiksi itä- tai länsisuomalaisina muuta valtakuntaa vastaan. Kansainvälisissä mitteloissa puolestaan korostuu nimenomaan kansallinen identiteetti ja ”Karjala takaisin” -kaltainen mentaliteetti. (Heinilä 2000, 278–279.)

Kelmanin (1961) mukaan identifikaatio on prosessi, jossa yksilö omaksuu toisen yksilön tai jonkin ryhmän käyttäytymistä, asenteita sekä arvoja määritellen samalla itseään. Imitoimalla – sanomalla mitä toinen sanoo, tekemällä mitä toinen tekee sekä uskomalla asioihin, joihin toinen uskoo – yksilö lisäksi ylläpitää haluttuja suhteita toisiin ihmisiin tai ryhmiin huolimatta siitä, mikä on tämän vastapuolen osallistumisen taso. Identifioitumisen kannalta oleellista on, että yksilö todella uskoo omaksumiinsa asioihin. Vaikka identifikaatioprosessi ilmenee yleensä kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa, ei suora vuorovaikutus yksilön ja hänen roolimallinaan toimivan henkilön välillä ole välttämätöntä. Esimerkiksi pitkäaikainen altistuminen tietyille mediassa esiintyvälle henkilölle voi aikaansaada identifioitumista. Näin ollen myös urheilua seuraava katsoja voi kokea identifioituvansa esimerkiksi huippu-urheiliijaan noudattamalla samanlaista käyttäytymistä, jota samaistumisen kohteena oleva urheilija noudattaa. (Kelman 1961, 63.) Yksilön itsensä määrittelemisen voidaan käsittää myös kognitiivisena prosessina, jossa yksilöt aktiivisesti tarkkailevat, mukautuvat, omaksuvat ja hylkäävät useiden eri roolimallien ominaisuuksia ja käyttäytymistä (Gibson 2004, 137). Oleellista on, että identifioitumisen tai samaistumisen kohteen päättää tarkkailija eli yksilö sen mukaan, minkälaisia ominaisuuksia hän haluaa jäljitellä. Koska roolimallien ominaisuudet ja käyttäytyminen muuttuvat ajan myötä, on identifioituminen ja roolimalliominaisuuksien valinta jatkuva prosessi. (Gibson 2004, 141.)

Suhteet julkisuuden henkilöihin, kuten huippu-urheilijoihin ovat lähinnä yksipuolisia katsojien seurattessa urheilijoiden suorituksia televisiossa tai urheilijoita esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. ”Altistuessaan” erilaisille mediasisällöille tietyistä julkisuuden henkilöistä, yksilöt kehittävät niin sanottuja parasosiaalisia suhteita (Brown ym. 1997, 267). Parasosiaaliset suhteet eli kuvitellut kasvokkaissuhteet (Reinikainen 2019, 103) selittävät Brownin ym. (2003, 43) mukaan osaltaan, miksi esimerkiksi F1-legenda Ayrton Sennan tai Yhdysvaltojen edesmenneen presidentti John F. Kennedyn kaltaisten henkilöiden kuolema koskettaa niin voimakkaasti ja niin monia, myös sellaisia katsojia, jotka eivät ole koskaan edes tavanneet kyseisiä henkilöitä kasvotusten.

Ensimmäisen kerran parasosiaalisista suhteista (*parasocial relationships*, PSR) kirjoittivat Horton ja Wohl (1956), joiden mukaan parasosiaalinen suhde on yksipuolinen, joskin tuttavallinen suhde, jonka television katselija muodostaa tv-persoonaan. Parasosiaaliset suhteet ovat samankaltaisia tosielämän sosiaalisten suhteiden kanssa, joskin merkittävänä erona on vastavuoroisuuden puuttuminen. PSR:n aikaansaaminen on tyypillistä massamedialle, joskin 1950-luvulla massamedialla on tarkoitettu lähinnä television ja radion kautta tapahtuvia lähetyksiä (*broadcasting*). Parasosiaalisissa suhteissa on siis kyse näiden välityskanavien myötä syntyvästä illuusiosta, jossa katsoja kokee ikään kuin olevansa todellisessa, kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa lähetyksessä esiintyvän henkilön kanssa. Jopa kaikista etäisimmät ja kuuluisimmat henkilöt voidaan parasosiaalisten suhteiden myötä kokea tavattavan, kuten ketnet tahansa lähipiiristä. (Horton & Wohl 1956, 215.)

Brown ym. (1997) laajensivat parasosiaalisten suhteiden määritelmää lisäämällä television ja radion lisäksi muitakin mahdollisia median kanavia ja tapoja suhteiden muodostumiselle. Heidän mukaansa esimerkiksi seuraamalla urheilutapahtumia, näkemällä mainoksia tai katsomalla elokuvia, joissa urheilijakuuluisuudet esiintyvät, yksilöille ja yleisöille voi kehittyä parasosiaalisia suhteita näihin esillä olleisiin huippu-urheilijoihin. (Brown ym. 1997, 285.) Parasosiaalisia suhteita on digitaalisen vallankumouksen myötä alettu tutkia myös uusilla alustoilla, kuten sosiaalisessa mediassa (Reinikainen 2019, 104).

Parasosiaalisella vuorovaikutuksella puolestaan tarkoitetaan Hortonin ja Wohlin (1956) mukaan samaistumista niihin mediassa esiintyviin henkilöihin, joihin parasosiaalisia suhteita on muodostunut. Tämä vuorovaikutus on yksipuolista, epädialektista ja mediassa esiintyvän osapuolen määrittämää, jolloin vuorovaikutuksen ei ole mahdollista kehittyä osapuolten välisessä yhteisymmärryksessä. Näin ollen yksilön vaihtoehdoiksi jää joko hyväksyä ja mukailta tai jättäytyä pois tästä vastavuorottomasta vuorovaikutuksesta. (Horton & Wohl 1956, 215.)

Sekä Kelmanin (1961) identifikaatioteorian että Hortonin ja Wohlin (1956) parasosiaalisen vuorovaikutuksen teorian tarkastelun myötä voidaan havaita huomattavaa samankaltaisuutta näiden kahden välillä. Samankaltaisuudesta huolimatta Brown ym. (2003) nostavat esiin kaksi merkittävää erontekijää teorioiden välille. Ensinnäkin parasosiaalinen suhde on psykologinen tila, mielikuvituksellinen suhde, joka on kokonaisuus sellaisenaan itsessään eikä pelkkä yksi-

lön kokemuspuoli. Yksinkertaistetusti tämä tarkoittaa aiemminkin mainittua yksipuolisuutta, sillä julkkiksella tai urheilijalla ei ole aktiivista tai tietoista roolia kyseisessä suhteessa. Toiseksi parasosiaalinen vuorovaikutus ei edellytä ihailun tai seurannan kohteen asenteiden, arvojen tai käyttäytymismallien omaksumista, joskin näin usein tapahtuukin. Identifikaation kannalta parasosiaalinen vuorovaikutus on välttämätöntä muttei itsessään riittävää identifikaation ilmenemiseksi. (Brown ym. 2003, 47.)

Psykologisesti, mielikuvituksen tasolla, on siis mahdollista luoda tuttavallisia suhteita urheilijoihin, mutta tämä ei automaattisesti tarkoita, että heihin haluttaisiin samaistua (Brown ym. 2003, 47). On hyvä nostaa esiin, että samaistuminen voi ilmetä hyvinkin erilaisena. Yhdelle se voi olla esimerkiksi pyrkimystä jäljitellä urheilijan pelityyliä, kun taas toiselle pelaajan ulkonäköä. Brown ym. (2003) käyttävätkin esimerkkeinään koripallolegendoja Dennis Rodmania ja Michael Jordania pyrkiessään havainnollistamaan edellä mainittua samaistuttavuuden eroa. Huolimatta molempien pelaajien erinomaisuudesta ja parasosiaalisten suhteiden muodostumisesta kumpaankin, harva fani tuskin haluaa jäljitellä Rodmania värjäämällä hiuksensa sateenkaaren värein. Sen sijaan moni fani todennäköisemmin saattaa pyrkiä toimimaan kuten ”Mike” Jordan. (Brown ym. 2003, 46–47.)

Reinikaisen (2019, 103) mukaan parasosiaalisten suhteiden muodostamisen esimerkiksi julkisuuden henkilöiden kanssa on todettu lisäävän sekä sitoutumista että palaamista samojen sisältöjen äärelle. Tuttuuden tunne ja kuviteltu kaverisuhde tiettyyn urheilijaan selittänee myös Lönnqvistin (1997), Karvosen (1997) ja Virtapohjan (1998) esittämää yksilön tarvetta valita puolensa sen perusteella, minkä tai kenet hän kokee itselleen läheisimmäksi. Virtapohjan (1998, 58) mukaan tämä puhuttelevuus voi johtua esimerkiksi siitä, että valitun puolen joukkueen pelaajat ovat tulleet tutuiksi median välityksellä.

Tämän tutkimuksen kannalta parasosiaaliset suhteet ovat mielenkiintoisia, sillä ne osaltaan selittävät yksilöiden halua kokea samaistumista esikuviansa sekä median eri kanavien keskeistä roolia esikuvien välittämisessä. Ilman parasosiaalisten suhteiden jonkinasteista muodostumista ei olisi mahdollista tapahtua samaistumista, jonka voidaan katsoa olevan keskeinen osa esikuvallisuutta (Meier 2015, 976).

3 URHEILUSANKARISTA ESIKUVAKSI

Työssäni tarkastelen Urheilugaalassa vuoden esikuvaksi valittujen urheilijoiden näkemyksiä ja kokemuksia esikuvan roolista. Näin ollen on paikallaan pureutua tarkemmin erityisesti esikuvan käsitteeseen, jonka voidaan ymmärtää olevan suhteellisen uusi. Esikuvan varhaisempaan ”esi-isänä” puolestaan voidaan pitää urheilusankaria, jolta löytyy samankaltaisia piirteitä kuin esikuvalta, mutta joka ei kuitenkaan enää kaikilta ominaisuuksiltaan istu nykypäivän kontekstiin (ks. Valta 1996, 5). Alla esitettyjen sitaattien tarkoituksena on havainnollistaa urheilusankarin sekä esikuvan merkitysten välistä eroavaisuutta.

”Urheilusankari on sankari, joka urheilun kentällä tekee sankarillisia tekoja. Tässä on samalla sankarin minimimääritelmän ensimmäinen ehto: Sankari tekee sankaritekoja.” (Virtapohja 1998, 18.)

”Esikuva voi olla aktiivi tai jo uransa lopettanut huippu-urheilija, jonka asenne, käytös, esiintyminen ja teot sopivat kannustavaksi esimerkiksi koko Suomen kansalle ja erityisesti nuorille” (Urheilugaala s.a).

Kuten sitaattit osoittavat, urheilusankari ja esikuva poikkeavat oleellisesti toisistaan, vaikka käsitteet ymmärretäänkin usein puhekielessä synonyymeiksi, ei ainoastaan toisilleen, vaan myös muun muassa idolin, legendan ja roolimallin käsitteiden kanssa. Huolellisempi tarkastelu kuitenkin osoittaa näiden käsitteiden välittävän sankaruudesta erilaisia vivahteita ja merkityseroja. (Valta 1996, 5.) Tämän luvun tarkoituksena on käsitteiden määrittelyn myötä jäljittää urheilusankarin ja esikuvan ominaispiirteitä sekä toisaalta tehdä eroa näiden kahden välille. Osaltaan tämä luku jäljittää myös niitä muutoksia, jotka ovat johtaneet urheilusankarin muuttumiseen ja esikuvan syntymiseen. Tässä tutkielmassa sankarin ja esikuvan käsitteillä tarkoitetaan sankareita ja esikuvia nimenomaan urheilun kontekstissa, ellei toisin mainita.

3.1 Urheilusankaruus

Voidaksemme ymmärtää urheilusankaruuden käsitettä tulee ymmärtää käsitteen molemmat osat, urheilu ja sankaruus. Sanana urheilu viittaa urheuteen. Kilpailutilanteissa kamppaillaan, voitetaan, hävitään sekä taistellaan. Itkosen ja Knuuttilan (1992, 146) mukaan tällainen ei ole mahdollista ilman urheutta. On myös merkillepantavaa, että monet urheilun termeistä tulevat urheilun ulkopuolelta. Sotaisat ilmaukset kuten taistelu, hyökkääminen, puolustus tai uhrautuminen juontavat juurensa aivan toisenlaisille kentille kuin missä itse urheilua toteutetaan. (Itkonen & Knuuttila 1992, 147.) Urheilussa vaadittava urheus ja rohkeus tulevat todeksi sankarissa, joka ilmentää näitä tavoiteltuja ominaisuuksia.

Urheilun käsitettä voidaan määritellä ja tarkentaa erilaisilla lisämääreillä, jolloin voidaan puhua esimerkiksi nuoriso-, kilpa- tai vammaisurheilusta. Yhteistä urheilun käsitteille on kilpailullinen tavoitteellisuus. Lisäksi urheilun logiikalle on ominaista tavoitella ennätyksiä ja pyrkiä voittamaan. Urheilun logiikkaan istuvatkin täydellisesti olympia-aatteen sanat ”nopeammin, voimakkaammin, korkeammalle”, sillä ne korostavat urheilun suoritusten mitattavuutta, jolloin on myös mahdollista tehdä ero hyvien ja parhaiden välille. (Itkonen & Knuuttila 1992, 146.)

Sankarin käsitteen määrittely aloitetaan yleensä antiikin Kreikan mytologiasta. Antiikin aikana sankari oli myyttinen tai legendaarinen henkilö, joka oli vahva, jalo ja rohkea. Usein sankarin uskottiin olevan jumalien suosiossa, ja joissain tapauksissa sankari itsekin jumallettiin. Myyttinen sankari toimi arvokkaana välineenä, jonka kautta kulttuuri siirtyi sukupolvelta toiselle. Yleensä tarinat sankarista liittyivät johonkin historialliseen tapahtumaan ja yrittivät selittää joitain yhteiskunnan perususkomuksia, arvoja ja perinteitä. (Smith 1973, 59.) Sana sankari on peräisin kreikankielisestä sanasta heeros, joka tarkoittaa rohkeudestaan, lujuudestaan tai teoistaan erottuvaa henkilöä, jonka merkitys on mukautettavissa kulttuurien välillä ja ajan myötä (Lines 2001, 287). Itkonen ja Knuuttila (1992) toteavat sankaruuden käsitteen olevan merkillisesti jakautunut. Heidän mukaansa sankaruudella viitataan voittajiin, valloittajiin sekä juhlinnan kohteisiin. Toisaalta painotusta muuttamalla voidaan sankarilla viitata myös täysin

vastakkaisiin ominaisuuksiin, jolloin voidaan puhua esimerkiksi ”varsinaisista sankareista”. (Itkonen & Knuuttila 1992, 145.)

Käsitteen osat yhdistämällä voidaan urheilusankarin yksinkertaistetusti ajatella suoriutuvan urheilussa parhaiten. Legendaarisen suomalaisen urheiluvaikuttajan Lauri ”Tahko” Pihkalan mukaan maailma ei ihaile sitä, joka tekee asioita, joita muut eivät ole edes kokeilleet, vaan sitä, joka pystyy tekemään kaikista parhaiten jotain, mitä kaikki muut tekevät vain hyvin. (Vuolle 1993, Vallan 1996, 5 mukaan.) Esimerkiksi amerikkalainen baseball-pelaaja Mark McGwire nousi vuonna 1998 amerikkalaisten sankariksi rikkoessaan vuosikymmeniä voimassa olleen kunnariennätyksen. Toisin sanoen hän teki jotain, mihin kukaan muu ei ollut koskaan aikaisemmin pystynyt. Myöhemmin häntä alettiin pitää myös positiivisena roolimallina nuorille. (Brown ym. 2003, 42.)

Sankarit toimivat roolimalleina, jopa johtajina ihmisille ja kansakunnille, sillä he projektoivat niitä unelmia ja tarpeita, joita yksilöillä ja yhteisöllä on (Browne 1983, 91). Sankareissa ihailaan niitä tuttuja ominaisuuksia, joita soisimme itsellämmekin olevan ja sankariksi hyväksytään sellaisia henkilöitä, jollaisia toivoisimme itsekkin olevamme. Sankarit tekevät jotain, mistä me muut voimme vain uneksia. (Virtapohja 1995, 38.) Virtapohjan (1998, 18) esittämän sankarin minimimääritelmän ensimmäisen ehdon, sankari tekee sankaritekoja, lisäksi toinen ehto onkin, että sankari on hyvän puolella. Toisin sanoen hänen tekojensa tulee edustaa yhteisön yleisesti hyväksymiä ja ihailemia ominaisuuksia sekä arvoja.

Urheilua ja sankaruutta yhdistävät julkisuus (Itkonen & Knuuttila 1992, 148). Brownin ym. (2003, 43) mukaan nimenomaan baseball-pelaaja McGriwen puoleensa vetämä median huomio teki hänestä sankarin ja samalla julkkiksen amerikkalaisten silmissä. Korostamalla näitä henkilöitä, joista on tullut julkisuuden myllytyksessä sankareita ja julkkiksia, tekee media samalla itsestäänkin kiinnostavan. Sankarit ja julkkikset ovat mediabisnekselle välttämätön elinehto. (Virtapohja 1998, 21.) Julkisuus on siis keskeisessä roolissa rakentamassa sankaria, sillä ilman huomioon saattamista sankaruus olisi jäänyt katsojien tietämättömiin. Virtapohjan (1998) sankarimääritelmän kolmannen ehdon mukaan sankari saa arvostuksensa ympäröivältä yhteisöltään, jolloin julkisuus on välttämättömyys yhteisön tavoittamiselle. Neljäs ehto, san-

karitarinoiden kertominen sankariteoista, täytyy itsessään julkisuuden ja median toimesta, sillä joukkoviestimet ovat nykyaikainen keino näiden kertomuksien välittämiseksi. (Virtapohja 1998, 18–19.) Vaikka sankariteko olikin McGriwen omaa saavutusta, ei se siis itsessään riittänyt synnyttämään sankaria. Hyvän teon lisäksi tarvitaan yhteisön hyväksyntää sekä tarinoista kertomista. Median ja julkisuuden roolia sankaruuden rakentumisessa käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Klapp (1962) puolestaan on pyrkinyt luokittelemaan erilaisia sankarityyppejä luomallaan hierarkialla, jossa hän jakaa sankarit viiteen pääkategoriaan ja edelleen useaan alakategoriaan määritellen samalla jokaiselle kategorialle sitä kuvaavat teemat. Klappin luomat pääkategoriat ovat voittajat, loistavat esiintyjät, yhteisön hyväksymät sankarit, itsenäiset sankarit sekä ryhmän palvelijat. (Klapp 1962, 27–28.)

Pääkategorioista ”voittajat” ottavat sen, mitä haluavat voittaen vastustajansa ollen samalla mestareita omassa luokassaan. ”Loistavat esiintyjät” puolestaan osaavat olla edukseen yleisön edessä. He ovat julkkiksia, jotka menestyvät parrasvaloissa. ”Yhteisön hyväksymät sankarit” ovat pidettyjä luonteensa, persoonallisuutensa tai viehättävyytensä ansiosta ja he edustavat yhteenkuuluvuuden tunnetta. ”Itsenäiset sankarit” nimensä mukaisesti seisovat omillaan, yksin ja itsenäisesti taistellen omien päämääriensä puolesta. ”Ryhmän palvelijat” ovat epäitsekkäitä ja yhteistyöhaluisia muiden auttajia. (Klapp 1962, 27–28.)

Huolimatta perusteellisuudestaan Klappin hierarkia ei ole ongelmaton. Esimerkiksi urheilusankari voitaisiin sijoittaa useampaan eri luokkaan. Tilanteesta riippuen urheilusankari voi olla voittaja tai toisinaan loistava esiintyjä. Huomionarvoista on myös ymmärtää, etteivät nämä luokittelut ole toisiaan poissulkevia. (Valta 1996, 7.) Klapp (1962, 35–43) sijoittaa urheilusankarit luokkaan ”loistavat esiintyjät”, sillä hänen mukaansa urheilu on suurimmassa määrin viihdettä ja urheilijat täten viihteen luoja eivätkä voittajia. Urheilijan viihteellisyyteen ja rooliin julkisuuden henkilönä palataan alaluvussa 4.1.

Verrattaessa Virtapohjan määritelmää sankarille sekä Klappin kategorisointia, voidaan todeta, että sankarin määritelmä tai sankarin ominaisuudet eivät ole yksiselitteisiä, vaikkakin niistä

löytyy huomattavia samankaltaisuuksia. Molemmissa tuodaan esiin muun muassa voittamista, yhteisön hyväksyntää sekä julkisuutta.

3.1.1 Traditionaalinen ja moderni sankaruus

Sankaruuden muuttuneeseen rooliin sekä kaksijakoisuuteen on kiinnitetty huomiota jo vuosikymmeniä sitten. Tyttöjen ja poikien sankarikäsityksiä tutkinut Näre (1991) on todennut sankaruuden olevan jaettavissa kahteen eri koulukuntaan. Näistä ensimmäisen edustajat esittävät, että sankarit ovat yhteiskunnan kannalta tärkeitä ja välttämättömiä, vaikkakin ominaisuuksiltaan ajan saatossa muuttuneita ja että heillä on merkittävä rooli arvojen välittäjinä. Toisen koulukunnan mukaan sankarit puolestaan ovat historiaa – heillä ei ole yhteiskunnan kannalta merkittävää tehtävää, vaan he ovat rappeutuneet ja jääneet yhteiskunnan ulkopuolelle. (Näre 1991, 40.) Tämä näkemys ei siis tunnista sankareiden muuntautumiskykyä, vaan näkee sankarit ainoastaan perinteisinä ja ajan jälkeensä jättäminä. Smith (1973) tunnistaa yhtä lailla sankareiden katoavaisuuden puhuessaan jo artikkelinsa otsikossa sankareista uhanalaisena lajina.

Myös Klappin (1969) mukaan sankaruus voidaan jakaa kahtia toisilleen vastakkaisiin traditionaaliseen ja moderniin sankaruuteen. Vastakkainasettelulla Klapp on pyrkinyt tuomaan esiin sitä yhteiskunnallista muutosta, joka osaltaan on vaikuttanut sankarin tehtäviin ja ominaisuuksiin. Traditionaalisisessa mielessä sankarit kuuluvat lähinnä suulliseen perinteeseen, kun taas modernissa yhteiskunnassa sankarit ovat massamedian vallassa. (Klapp 1969, 238–239.) Näin ollen myös Klapp tunnistaa sankaruuteen kuuluvan erottamattomasti sankareista kertomisen.

Yhtä lailla Browne (1983) tunnistaa perinteisen ja modernin sankaruuden, mutta hän ei näe näitä toisilleen vastakkaisina vaan pikemminkin vanhoina ja uusina versiona samasta sankaruudesta. Modernit, joskin vähemmän vakaat ja muodolliset sankarit ovat yhtä aitoja ja päteviä kuin perinteiset mytologiset edeltäjänsä. Pohjimmiltaan modernit sankarit itse asiassa ovat samoja vanhoja sankareita lukemattomin erilaisin kasvoin. Vaikka modernit sankarit ovatkin joutuneet käymään läpi merkittäviä muutoksia, kuten teknologian nopean kehityksen, eivät he kuitenkaan ole vähäpätöisempiä tai vähemmän tärkeitä kuin perinteiset edeltäjänsä. Heidän

tarkoituksensa on ainoastaan muuttunut heidän pyrkiessään vastaamaan epävakaan ja nopeasti muuttuvan yhteiskunnan odotuksiin. (Browne 1983, 91–92.) Samalla ovat muuttuneet myös sankareissa arvostetut ominaisuudet. Erityisesti teknologian kehityksen myötä fyysisen voiman ja suorituskyvyn lisäksi sinnikkyuden, hienotunteisuuden ja viekkauden merkitys alkoi korostua. (Smith 1973, 64.)

Perinteisessä, jopa yksinkertaisena pidetyssä yhteiskunnassa sankarit ovat suoraviivaisia monomyyttejä eli kansakunnasta riippumatta samankaltaisena pidettyjä. Perinteisessä yhteiskunnassa sankareilla on tarkalleen määritelty ja selkeä tarkoitus. Monimutkaisemmissa moderneissa yhteiskunnissa sankareilla on sen sijaan useita erilaisia tehtäviä ja myös itse sankareita on huomattavasti enemmän. Tämä johtuu yksilöllistyneestä kulttuurista, jossa yksilöillä on toisistaan poikkeavia individualistisia tarpeita. Vastatakseen eriytyneeseen kysyntään myös sankareiden on oltava aiempaa moninaisempia ja pidemmälle kehittyneitä. Toisin sanoen perinteinen urheilusankari, jopa puolijumala, on joutunut kehittymään ja muuntautumaan vähemmän ilmiselväksi ja ei niin selvästi rajatuksi moderniksi sankariksi. Modernit sankarit eivät siis ole keksintöjä, vaan kehityksen tuloksia. (Browne 1983, 91–92.)

Sankarit, jotka auttavat meitä selittämään itseämme ja ylläpitämään vakautta ja nationalistista tarkoitusta, ilmenevät eri näköisinä. Muuttuminen ja mukautuminen yhteiskunnallisiin muutoksiin on sankareiden säilymisen kannalta elinehto. Browne puhuu sankareista jumalina, jotka voivat elää ainoastaan täyttämällä yhteiskunnan niille asettamat tarpeet. Ilman tätä sankareista tulee reliikkejä, jotka ovat hyödyllisiä ainoastaan menneisyydessä, sillä reliikit eivät voi palvella elävien tarpeita. (Browne 1983, 92.)

Perinteinen nationalismin tunnetta nostava urheilusankari on siis saanut lukuisia uusia kasvoja. Nykyaikaiset urheilun sankarit ja esikuvat edustavat aina sellaisia piirteitä ja ominaisuuksia, jotka ovat kullekin yksilölle tärkeinä pidettyjä. Elovaaran (2007, 53) mukaan urheilusankarille ei ole olemassa yleispätevää universaalista määritelmää, vaan yksilöt itse valitsevat omiin kokemuksiinsa pohjaten sekä itse määrittelemään kriteerein sankarinsa. Toisin sanoen ei ole enää olemassa yhtä tietynlaista oikeana ja hyvänä pidettyä ihannoinnin kohdetta, sillä sankarit edustavat nykypäivänä hyvinkin erilaisia arvoja ja ihanteita.

3.1.2 Antisankaruus

Kolikon kääntöpuolena sankaruudelle on antisankaruus. Erään määritelmän mukaan antisankari pyrkii ulos yleisesti hyväksytystä järjestyksestä, ei vastustaakseen tai kapinoidakseen normeja vastaan, vaan kykenemättömyydestään johtuen. Todellisuuden hahmottaminen ja omaksuminen tuottavat haasteita, jotka johtavat vastuun ja velvollisuuksien välttelyyn. Näin ollen tämä vastuuntunnoton antisankari on erotettavissa kapinallisesta sankarista, joka puolestaan tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti pyrkii rikkomaan normeja ja ottaa näistä teoistaan myös vastuun. (Näre 1991, 45.)

Myös sankarilla voi olla inhimillisiä heikkouksia ja houkutusia, jotka saavat hänet lankeamaan. Nämä lankeamiset tarjoavat sankarille mahdollisuuden näyttäytyä inhimillisenä olentona. Pieni retkahdus ei estä palaamista sankarin rooliin. Onhan pelkästään inhimillistä toisinaan erehtyä ja tehdä vääriä valintoja. Näin ollen pieni tummentuma kirkkaassa julkisuuskuvassa tarjoaa kansalaisille samaistumisen pinta-alaa sankarinsa kanssa. (Virtapohja 1998, 28.) Modernilla urheilusankarilla on täten esi-isistään poiketen median suoma mahdollisuus, ellei suoranaisten oikeus, olla epätäydellinen.

Urheilun langenneet sankarit eivät ole esimerkiksi huonoudellaan tai moraalittomuudellaan aiheuttaneet kadotustaan. Syy on julkisuuskulttuurissa, jossa urheilukielen tehtävänä on suurenalla, liioitella, paisutella ja nostaa esiin varjopuolia sekä mahdollisia piiloteltuja epäkohtia (Kuusela 1997, 6). Rein ym. (1987) esittävätkin, että urheilusankarit eivät enää kykene kontrolloimaan tuotteensa eli urheilusuorituksen ulosantia, sillä loppukädessä media on se, joka päättää, mistä ja kuinka uutisoidaan ja sittemmin kansan keskuudessa puhutaan. Sitä paitsi julkisuusteollisuus ja median valtakausi ovat johtaneet tilanteeseen, jossa myös katsojat ovat alkaneet odottaa aina uusinta ja mielenkiintoisinta sisältöä, jolla ei välttämättä ole enää mitään tekemistä itse urheilun kanssa. (Rein ym. 1987, 328.) Muodostunut tilanne on jokseenkin hullunkurinen. Samanaikaisesti odotamme menestystä ja haluamme ihailta sankareitamme, mutta toisaalta haluamme nähdä heidän puutteensa ja voimattomuutensa. Urheilijoiden mokailut tekevät heistä inhimillisempiä silmissämme, mutta samaan aikaan meinaamme itse unohtaa inhimillisyytemme.

Median ja julkisuuskulttuurin on katsottu lähes mässäilevän sankareiden tekemisillä ja varsinkin erehdyksillä. Esimerkillisestä urheilijasta ikävästi uutisoiva media on saattanut kuitenkin tehdä itselleen karhunpalveluksen kertoessaan sankarin rähisseen pikkutunneilla paikallisessa yökerhossa. Sankarin asemassa oleva urheilija on ylivertainen, eikä hänessä täten kansan silmissä ole epäkohtia, heikkouksista puhumattakaan. Sankari on lähtökohtaisesti ”hyvis”, joka edustaa hyvää ja oikeaa. Näin ollen jalustalle nostettua tai sinne omin voimin kiivennyttä sankaria ei mediakaan kykene tuosta vain kivittämään alas. Urheilusankareille suomalaisten suoma pyhyys ja koskemattomuus näkyy mahdollisena närkästyneenä reaktiona itse mediaa kohtaan. (Virtapohja 1998, 28.)

Huomattavaa on, että urheilusankari ei kuitenkaan kaikissa tapauksessa ole ”hyvis”. Suomalaisessa urheiluhistoriassa konna on tyypillisimmin syntynyt dopingin kautta. Kiellettyjen aineiden käyttämisen paljastuminen rikkoo kansalaisten käsityksen omin voimin ja suomalaisella sisulla kansallissankarin asemaan nousseesta urheilijasta. Järkytys ei rajoitu pelkästään yksittäiseen urheilijaan, vaan kyseessä on kansallinen häpeä. Koska urheilusankareille on Suomessa perinteisesti annettu kansallissankarin ja kansakunnan pelastajan rooli, ei vilpillinen urheilija tahraa ainoastaan omaa mainettaan, vaan romuttaa samalla häneen liitetyt ihanteet, sekä ylipäättään suomalaisuuden, jolloin tahrautuu koko suomalaisen kansakunnan identiteetti. (Virtapohja 1998, 22, 68.) Tästä johtuen doping on edelleen äärimmäisen arkaluontoinen aihe urheilujournalismissa, erityisesti mikäli kansakunnan lempilapsi paljastuu konnaksi.

Häyrisen (1991) mukaan ammattimaistuneella ja kaupallistuneella urheilulla on kaksi puolta. Ammattimaisuus mahdollistaa elannon hankkimisen urheilusta ja ajan uhraamisen urheilulle periaatteessa siinä missä minkä tahansa ammatin harjoittajalle. Toisaalta median tuoma julkisuus, raha ja maine saattavat houkutella urheilijoita pois leipälajinsa eli urheilun parista. Seuraukseksi saattaa koitua riepottelu ja armoton mässäily mediassa, ellei jopa tukijoiden ja fanien katoaminen. Urheilu muuttuu intohimon kohteesta viholliseksi ja urheilijasta itsestään tulee kansalaisten silmissä antisankari. (Häyrinen 1991, 57.) Median rooli urheilijan identiteetin muodostumisessa ja säilymisessä onkin nyky-yhteiskunnassa erottamaton. Näin on todennut myös Vuolle (1993, Valtan 1996, 17 mukaan), jonka mielestä joukkotiedotusvälineet ovat keskeisessä roolissa niin huippu-urheilijan identiteetin muodostumisessa kuin tuhoutumisesakin.

3.2 Esikuva

Urheilusankaruuden ja yleisemmällä tasolla sankaruuden ja sen muuttumisen tarkastelun myötä päästään luontevasti kohti esikuvan käsitettä. Oli perinteinen urheilusankari sitten näkökulmasta riippuen historiaa tai moderniksi sankariksi muotoaan muuttanut, voidaan esikuvaa pitää modernin sankarin ilmentymänä. Tämän tutkielman osalta esikuvien tarkastelu kohdentuu nimenomaan urheilijoihin, jotka toimivat esikuvina. Esikuvan määrittely on kuitenkin perusteltua aloittaa urheilun viitekehystä laajemmalla, jotta esikuvan ominaisuuksia ja tyyppillisiä piirteitä olisi mahdollista ymmärtää. Urheilu siis oikeastaan vain kohdentaa kontekstin, jossa esikuva eli esimerkillinen urheilija toimii. Esikuvan ominaisuudet sen sijaan eivät juurikaan ole urheilusta peräisin tai siitä riippuvaisia.

Näennäisestä tuttuudestaan huolimatta esikuvan käsitettä on hankalaa määrittellä. Usein käsitettä käytetään puhuttaessa hyvinkin erilaisista asioista ja erilaisissa asiayhteyksissä, toisaalta taas saatetaan puhua samoista asioista eri käsittein. Kansainvälisissä esikuvia käsittelevissä tutkimusartikkeleissa esikuvista käytetään käsitettä *role model* (ks. esim. Mutter & Pawlowski 2014; Payne ym. 2004), jolloin roolimallin käsitettä voidaan luontevasti pitää esikuvan todellisena synonyymina, joka myös omaa saman merkityksen.

Käsitteenä esikuva on subjektiivinen, sillä esikuva voi periaatteessa olla kuka tahansa. Kokeemus esikuvasta on vastaanottajalla tai paremminkin sillä henkilöllä, jolle tietty henkilö on esikuva, sillä yksilö valitsee esikuvansa päättäessään millaisia ominaisuuksia hän haluaa jäljitellä (Meier 2015, 979). Roolimallin määritelmä voi vaihdella yhdelle henkilölle esimerkillisestä ja jäljittelyn arvoisesta yksilöstä yhteisöjä ja ihmisryhmiä inspiroivaan henkilöön (Yancey, 1998, 254). Perinteisiä esikuvia ja roolimalleja voidaan käsittää olevan esimerkiksi vanhemmat, sukulaiset tai vaikkapa naapurit – toisin sanoen sellaiset henkilöt, jotka ovat yhteisössä tunnettuja ja tuttuja. Heidän voidaan katsoa edustavan rohkeutta ja moraalista luonnetta. (Brown ym. 2003, 43.) Payne ym. (2004, 4) lisäävät mahdollisten roolimallien joukkoon myös puoliset, ikätoverit, mentorit sekä urheilusankarit. Irvinen (1989, 53) mukaan mentorit ovat aina roolimalleja, mutta roolimallit eivät aina ole mentoreita. MacCallum ja Beltman

(2002, 8) puolestaan esittävät esikuvallisuuden keskittyvän siihen, miten erityisesti nuoret näkevät roolimallin ja haluamansa tavoitteen, kun taas mentorointi keskittyy mentorin aktiiviseen toimintaan auttaakseen nuorta tavoitteensa saavuttamisessa.

Roolimalleille tyypillistä on niiden muuttuminen ja vaihtuminen ajan myötä (Glover 1978, 45), mikä johtuu sekä yksilön itsensä kasvusta että roolimallien käyttäytymismallien mahdollisesta muuttumisesta. Roolimallien tai roolimalliominaisuuksien valinta onkin individualistinen ja dynaaminen prosessi. (Gibson 2004, 136–141.) Lapsuuden esikuvina toimivat lähinnä läheisimmät perheenjäsenet, jotka tarjoavat myönteisiä asenteita sekä käyttäytymistä (Payne ym. 2004, 9). Kouluiässä tärkeimmät roolimallit säilyvät lähipiirissä, mutta ne vaihtuvat perheenjäsenistä enenevässä määrin ystäviin ja opettajiin. Myöhemmin roolimalleja aletaan etsiä ja löytää myös monilta muilta elämäalueilta. Tällöin mukaan tulevat muun muassa valmentajat, televisiotähdet sekä urheilijat. (French & Pena, 1991.) Riippuen vuorovaikutuksen tasosta ja jatkuvuudesta roolimalleja voidaan sijoittaa eri luokkiin. Tyypin 1 roolimalleihin kuuluvat korkean vuorovaikutusasteen roolimallit, kuten edellä mainitut vanhemmat ja sisarukset. Tyypin 3 roolimalleja puolestaan ovat alhaisen tai ei vuorovaikutusta ollenkaan -tason roolimallit, kuten kuuluisat urheilijat. Tyypin 2 on näiden kahden edellä mainitun välissä. (Meier 2015, 970.)

Urheilijat esikuvina voivat vaikuttaa positiivisesti tai kielteisesti riippuen käyttäytymisestään tai lausunnoistaan, joita he saattavat yleisön nähtäville. Globuksen (1998) mukaan monet urheilijat työskentelevät kovasti tullakseen positiivisiksi roolimalleiksi ja ovat usein mukana esimerkiksi hyväntekeväisyysjärjestöjen toiminnassa tai toimivat mentoreina ja puhujina nuorisoryhmille. Edellä mainitut voidaan nähdä myös eräänlaisina urheilijan velvollisuuksina. (Globus, 1998, 28.) Urheilijaesikuvan velvollisuuksiin palataan luvussa 4.3.

Näkemykset esikuvana olemisen velvollisuuksista ja vapaaehtoisuudesta kuitenkin vaihtelevat. Koripallon olympiakultamitalistin, amerikkalaisen Cheryl Millerin mukaan tietyn näkyvyystason saavutettuaan urheilijasta tulee roolimalli, halusipa tämä sitä tai ei (Globus, 1998, 28). Oman aikakautensa yksi tunnetuimmista NBA-pelaajista Charles Barkley puolestaan on todennut jopa närkästyneenä, ettei hänelle makseta esikuvana toimimisesta hänen pelatessaan ammattilaisena. Hän esitti, että vaikka hän on taitava urheilija, ei se tee hänestä automaattises-

ti esikuvaa. (Brown ym. 2003, 44.) Kollegansa, yhtä lailla yksi huippukoripalloilijoista, Karl Malone puolestaan esitti, että huippu-urheilija voi yrittää kieltää olevansa esikuva, mutta se ei ole urheilijan itsensä päätettävissä. Ainut asia, minkä urheilija voi valita itse on se, haluaako hän olla hyvä vai huono esikuva. (Gelman ym. 1993, 56; Meier 2015, 976.) Esikuvan käsite ei siis itsessään vielä kerro esikuvana olemisen laadusta, sillä onhan olemassa myös huonoja esikuvia. Antisankarikin voi olla esikuva. Pelkkä henkilön inhoaminen tai välttely ei kuitenkaan tee huonoa esikuvaa. Myös negatiivisiin tai huonoihin esikuvuihin tunnustetaan jonkintasoista samankaltaisuutta, oli se sitten esimerkiksi samat tavoitteet, asema tai urheilussa sama laji. Oppimisen kannalta huonot esikuvat havainnollistavat sellaista käyttäytymistä tai toimintaa, jota yksilö haluaa välttää. Näin ollen huonot esikuvat auttavat rajojen asettamisessa hyväksyttävälle ja ei-hyväksyttävälle käytökselle. (Gibson 2004, 145–146.)

Yleinen oletusarvo esikuvista puhuttaessa on kuitenkin myönteinen, aivan kuten sankarinkin käsitteen kohdalla. Sankareiden vaikutus on pääosin myönteistä, mutta on olemassa myös ikäviä esimerkkejä siitä, kuinka huippu-urheilun aggressiivinen kilpailullisuus saattaa aiheuttaa väkivaltaisuutta, syrjintää sekä iänmukaisten tarpeiden syrjäyttämistä (Kotkavirta 2012, 67). Onkin tärkeää huomata, ettei roolimallina toimimisen pidä automaattisesti olettaa olevan luonteeltaan pelkästään positiivista. Roolimalli ei välttämättä ole jäljittelyn arvoinen, sillä hänellä voi olla vaikutusta myös esimerkiksi liikuntaan osallistumattomuuteen tai poikkeavaan käyttäytymiseen. (Payne ym. 2004, 4.) Urheilijat voivat päätyä kielteisiksi roolimalleiksi esimerkiksi sopimattomien tai laittomien toimien kautta, jotka yleensä saavat myös laajaa näkyvyyttä mediassa (Globus 1998, 29).

Vaikka yleisesti uskotaan, että urheilun harrastaminen tarjoaa rikkaan ympäristön lasten ja nuorten kehitykselle, on olemassa myös anekdoottisia ja empiirisiä todisteita, jotka pyrkivät kumoamaan joitakin urheilijoiden asenteita ja käytäntöjä (Fitzclarence & Hickey 1998). Esimerkiksi on havaittu, että tietyissä lajeissa pojilla on taipumus kehittää idiokulttuureja, jotka heijastivat machomalleja ja yleistä karikatyyriä perinteisestä maskuliinisuudesta. Idiokulttuurilla tarkoitetaan uskomusten, tiedon ja käyttäytymisen järjestelmää, jonka ryhmän jäsenet jakavat keskenään (Payne ym. 2004, 12). Mallinnusta käyttäytymiseen ei haeta pelkästään roolimallina toimivien pelaajien käyttäytymisestä urheilukentällä, vaan myös urheilun ulkopuolisista tapahtumista, joissa urheilijat ovat käyttäytyneet huonosti esimerkiksi yökerhoissa

(Fitzclarence & Hickey, 1998). Urheilijan voidaan tämänkaltaisissa tapauksissa käsittää epäonnistuneen roolimallina toimiessaan (Payne ym. 2004, 11–12).

Lisää osoitusta sankarien ja roolimallien kielteisistä toimista tarjoaa Lines (2001) käydessään kriittistä keskustelua tavoista, joilla urheilutähtiä rakennetaan roolimalleiksi nuorille. Tiedotusvälineillä on hänen mukaansa suuri vaikutus siihen, millaisina roolimallit nähdään. Esikuvat nähdään usein sankareina, mutta median osallisuuden lisääntyessä heidän elämäänsä tarkastellaan yhä enemmän ei-urheilullisista näkökulmista nostaen esiin yksityiskohtia, jotka usein vahingoittavat urheilijoiden mainetta positiivisina roolimalleina. (Lines, 2001, 292.)

Eron tekeminen urheilusankarin ja esikuvana toimivan urheilijan välille sisältää omat tulkinalliset haasteensa. Oleellista on huomata, että urheilusankari voi olla esikuva ja esikuva voi olla urheilusankari, mutta näin ei tarvitse olla. Menestyvä urheilija on perinteisen käsityksen mukaan yli-ihminen, joka eroaa ja poikkeaa meistä muista. Huippu-urheilijalla on siis jotain, mitä muilta ei löydy – jotain mikä tekee hänestä menestyneen henkilön urheilussa. Monista menestyneistä suomalaisista urheilijoista puhutaan ”lentävinä suomalaisina” (Itkonen & Knuuttila 1992, 147), mikä kuvaa osuvasti urheilijoiden ylivoimaisuutta tavallisiin ihmisiin verrattuna. Urheilusankarit ovatkin teorian mukaan kaikista parhaimpia. He ovat nopeimpia, voimakkaimpia ja korkeimmalla. Ylivoimaisuus tavallisiin kuolevaisiin nähden ei kuitenkaan itsessään tarjoa samastumiselle pinta-alaa, sillä vasta antisankaruus tai ryysyistä rikkauteen - kasvutarina tarjoaa mahdollisuuden nähdä sankarit inhimillisinä. (Virtapohja 1998, 40.)

Esikuvissa samaistumisen pinta-alaa sen sijaan löytynee enemmän, sillä urheilulliset teot eivät välttämättä ole keskiössä. Urheilija, joka on esikuva toki lähtökohtaisesti tunnetaan urheilun parista, mutta suoriutuminen kilpailussa ja menestys eivät yksin määritä esikuvan arvoa kannattajien ja katsojien silmissä. Esikuvina pidetyt urheilijat voivat olla esikuvia myös ihmisinä, eivät ainoastaan urheilijoina. Mäkisen (2017, 14) mukaan esimerkiksi urheilijan persoonalla, tyylillä ja elämäntavalla voi olla merkitystä muille ihmisille. Juuri tämä merkityksellisyys on keskiössä esikuvan subjektiivista käsitettä määritellessä.

Samaistuttavuuden lisäksi merkittävä ero sankarin ja esikuvan välillä on tapa, jolla kyseiseen asemaan päädytään. Urheilusankari nousee asemaansa urheilullisen sankariteon tai eppisen

suorituksen sysäämänä. Linesin (2001) mukaan sankari on teoistaan erottuva henkilö. Sankariteon seurauksena media ja ihmiset kiinnostuvat teon tehneestä sankarista, mikä puolestaan johtaa ihailuun ja mallin ottamiseen. (Lines 2001, 287.) Sen sijaan urheilijan esikuvaksi nousemiselle itse urheilusuoritus ei enää itsessään ole välttämätön ”tapahtumaketjun” aikaansaaja. Itse asiassa esikuvaksi on mahdollista päätyä varsinaisen urheilu-uran päätyttyäkin. Palaan tässä kohtaa Urheilugaalan esittämään kuvaukseen esikuvasta:

”Esikuva voi olla aktiivi tai jo uransa lopettanut huippu-urheilija, jonka asenne, käytös, esiintyminen ja teot sopivat kannustavaksi esimerkiksi koko Suomen kansalle ja erityisesti nuorille” (Urheilugaala s.a).

Toinen keskeinen ero on identiteettiin liittyvä. Perinteiset urheilusankarit ovat yhteisön valitsemia ja hyväksymiä ja he vastaavat kollektiivisen identiteetin tarpeeseen (Virtapohja 1995, 38), kun taas esikuvaksi saattaa vaikkapa lapsi tai nuori valita itselleen merkitykselliseksi kokemansa paikallisessa edustusjoukkueessa pelaavan urheilijan (Mäkinen 2017, 14). Itse asiassa useissa esikuvia ja roolimalleja käsittelevissä tutkimuksissa ja kirjoituksissa nousee esille esikuvien merkitys nimenomaan lapsille ja nuorille (ks. esim. MacCallum & Beltman 2002; Mäkinen 2017; Payne ym. 2004). Urheilijat mielletään Mäkisen (2017) mukaan enemmän lasten ja nuorten kuin aikuisten esikuviksi.

Tämä osio on osoittanut, että esikuvat ovat merkityksellisiä erityisesti lapsille ja nuorille, jotka saavat roolimallejaan useilta eri aloilta, mukaan lukien perheenjäsenet, opettajat ja urheilijat. Urheilugaalan (s.a.) määritelmän mukaan *”Esikuva on sellainen, joka sopii urheilulliseksi esikuvaksi koko Suomen kansalle ja erityisesti urheilevalle nuorisolle. Nuoret ihannoivat esikuvia ja ottavat mallia esikuvansa toiminnasta.”* Tässä opinnäytetyössä tutkimuksen kohteena olevilla esikuvilla käsitetäänkin nimenomaan Urheilugaalassa palkittuja Vuoden esikuva -urheilijoita. Kuten Urheilugaalan esittämästä esikuvan luonnehdinnasta käy ilmi, menestystä suuremmassa arvossa on kyseisten urheilijoiden esimerkillisyys myös urheilun ulkopuolisilla osa-alueilla. Urheilugaalan määritelmässä sivutaan osaltaan lisäksi esikuvien merkittävyyttä kokonaisuudelle kansakunnalle, ei pelkästään lapsille ja nuorille.

3.2.1 Vuoden esikuva -palkinto

”Urheilugaalan tavoitteena on nostaa suomalaisen urheilun ja liikunnan arvostusta yhteiskunnassa ja tehdä näkyväksi urheilijoiden, taustavoimien ja fanien arvo ja merkityksellisyys” (Urheilugaala 2021).

Yksi osoitus edellä mainitusta urheilun arvostuksen nostamisesta Suomessa on esikuvien tärkeyden tunnustaminen. Konkreettisena esimerkkinä tästä arvostuksesta on vuosittain Urheilugaalassa jaettava esikuvapalkinto. ”Unona” tunnettu pokaali jaetaan vuosittain urheilullisena esimerkkinä toimineelle henkilölle. Toistaiseksi esikuvapalkinto on jaettu 16 henkilölle, jotka muodostavat tämän tutkimuksen perusjoukon. Palkittujen henkilöiden joukkoon mahtuu niin aktiivisia kuin uransa lopettaneita urheilijoita. Urheilugaalan (2021) mukaan erityisesti nuoria liikkumaan kannustava käytös sekä teot ovat vuoden esikuvan valintaan vaikuttavia tekijöitä. Näiden lisäksi painoarvoa annetaan ehdokkaan esiintymiselle ja asenteelle, jonka tulee olla esimerkillistä koko Suomen kansalle. (Urheilugaala 2021.)

Kuten edellä käy ilmi, esikuvapalkinnon saamisen keskiössä ei ole sankaruus, vaan nimenomaan urheilijan muu toiminta. Sen sijaan Vuoden urheilija -palkinto on Urheilutoimittajain liiton vuodesta 1947 alkaen myöntämä kunniamaininta, joka vuodesta 2008 lähtien on jaettu yhtä lailla Urheilugaalassa (Vuoden urheilija s.a.). Vuoden urheilija -palkinto jaetaan arvottujen urheilijoiden saavutuksia ja menestystä eri lajien kesken. Toisin sanoen palkinnon saa se, kenellä on urheiluvuoden päätteeksi kovimmat urheilulliset saavutukset. Huomioon ei oteta menneiden vuosien saavutuksia tai urheilu-uran pituutta. (Urheilugaala 2021.)

Aivan kuten urheilusankari ja esikuva, eivät vuoden esikuva ja vuoden urheilijakaan ole toisiinsa poissulkevia. Vuoden urheilija on monesti myös esikuvallinen urheilija ja vuoden esikuva kovan luokan urheilija. Tullakseen valituksi vuoden esikuvaksi, ei urheilijalta kuitenkaan vaadita parhainta urheilumenestystä. Hiihtäjä Iivo Niskanen on tullut valituksi vuoden urheilijaksi kolme kertaa. Ensimmäisen kerran vuonna 2015 voitettuaan olympiakultaa Sami Jauhojärven kanssa, toisen kerran vuonna 2018 voitettuaan MM-kultaa 15 kilometrin perinteisen

hiihtotavan matkalla ja viimeisimpänä vuonna 2019 hänen voitettuaan jälleen olympiakultaa. Turun Sanomien mukaan Niskasen uran kolmas olympiavoitto viimeistään nosti hänet suurten suomalaisten urheilusankarien joukkoon (Jussila 2022). Helsingin Sanomat puolestaan kirjoitti vuoden 2018 olympiakullan jälkeen Niskasen olevan ”entistä suurempi urheilusankari” (Reponen 2018). Sankaritekoja, erityisesti olympiamenestystä arvotetaan Suomessa korkealle, mikä näkyy lähes automaattisesti Vuoden urheilija -palkinnon myöntämisenä sankariurheilijalle.

3.2.2 Yhteiskunnallinen murros ja esikuvien merkitys

Näreen (1991, 31) mukaan mahdollisimman suurta yleisöä tavoitellessaan viihteen on viljeltävä sellaisia sisältöjä ja teemoja, jotka vastaavat niihin odotuksiin, joita yleisön suunnalta viihteele kohdistuu. Yhtenä näistä odotuksista voidaan pitää muuttunutta identiteetin tarvetta. Myös Heinilän (2000, 279) mukaan kaupallinen media toimii ensisijaisesti sen mukaan, millaisia ehtoja ja menestysodotuksia suurilla yleisöillä on.

Perinteiset esikuvat eli erityisen menestyneet urheilijat ovat vakiinnuttaneet asemansa yleisön suosiossa urheilumenestyksen tuoman legitimitetin kautta. Sellaisten urheilupersonallisuuksien puute ja puuttuminen, jotka eivät täsmälleen mukaudu sukupuolirooleihin, heteronormatiivisuuteen, esimerkillisiin kehon muotoihin tai terveydentilaan, kuvastaa Meierin (2015) mukaan yhteiskunnan rajallista suvaitsevaisuutta erilaisuuteen. Ironista on, että juuri tällaiset urheilijapersoonathan edustavat mitä suuremmissa määrin rohkeutta ja muita arkityyppisiä sankarillisia ominaisuuksia, mutta niitä ei silti tunnisteta samalla tavalla kuin perinteisen urheilusankaruuden kautta ilmeneviä vastaavia ominaisuuksia. (Meier ym. 2015, 979.)

Ihailtavien ominaisuuksien esittäminen mediakuvassa ei tee niistä todellisuutta. Sen sijaan esikuvat ovat luotuja ”otoksia” kustakin ajasta heijastaen sen hetkistä vallitsevaa sosiokulttuurista ympäristöä arvoineen ja normeineen. (Meier 2015, 979.) Kuten tämän tutkielman alkupuolella todettiin, yhteisön nimeämät sankarit ovat syntyneet historiassa sellaisina hetkinä, jolloin meneillään on ollut jokin yhteiskunnallinen murros (Näre 1991, 30). Toisin sanoen

sankareiden voidaan osittain nähdä syntyneen ja tulleen valituksi yhteisön suunnalta sellaisina hetkinä, kun heille on ollut erityistä kysyntää. Yhtenä näistä nykypäivän yhteiskunnallisista murroksista voidaan pitää tässä tutkielmassa todettua identiteettien pirstoutumista. Yhteiskunnalliset murrokset ovat siis historian saatossa aikaansaaneet modernien urheilusankarien monikasvoistumista, kuten Browne (1983, 92) nimittää. Tästä yhtenä konkreettisena esimerkkinä on vuoden 2021 Suomen urheilugaalassa Vuoden esikuvaksi ehdolla ollut korkeushyppääjä Jade (entinen Jere) Nyström (Saarela 2021). Uusimaa (2021) uutisoi Nyströmin olleen ennakkosuosikki vuoden 2021 Vuoden esikuvaksi. Rohkeasti oma itsensä oleva Nyström rikkoo sukupuolirajoja vieden yhteiskuntaa suuntaan, jossa urheilijoita ei enää lokeroida esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen mukaan (Uusimaa 2021). Nyström on avoimesti kertonut olevansa transsukupuolinen (Saarela 2021). Nyströmin sijaan palkinnonsaajaksi valittiin lopulta painija Petra Olli. Vuonna 2022 Vuoden esikuva -palkinto puolestaan ojennettiin jalkapalloilija Tim Sparville. Perusteluina toimivat Sparvin rasisminvastaiset sekä ihmisoikeuksien puolesta puhuvat lausumat. (Urheilugaala 2022.) Puhtaasti urheilullisen menestyksen sijaan esikuvat nousevat esiin nykypäivänä ajankohtaisten teemojen, kuten tasa-arvon, ilmastoasioiden ja ihmisoikeuksien kautta.

Esikuvien merkitystä on toistaiseksi tutkittu lähinnä vastaanottajalähtöisesti ja erityisesti lasten kannalta, ottamatta niinkään kantaa aikuisiin tai vähemmistöryhmiin. Mielitymukset ja odotukset roolimalleja kohtaan kuitenkin muuttuvat yksilön eliniän aikana. Vanhemmat näyttävät olevan keskeisiä lasten roolimalleja varhaislapsuudesta lukioon asti. Vasta teini-iässä urheilijoista, julkkiksista tai supertähdistä tulee, erityisesti pojille, heidän ihailunsa kohteita. Tytöt puolestaan suosivat roolimalleina elokuva- ja pop-tähtiä sekä omia perheenjäseniään. (Payne ym. 2004, 14.) Tutkimuksissa ja kyselyissä on kuitenkin myös väestötasolla alettu kiinnittää huomiota esikuvien yhteiskunnalliseen merkitykseen (ks. Mäkinen 2017; Mäkinen ym. 2018).

Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU on tuottanut väestökyselyitä huippu-urheilun vaikutuksista ja seuraamisesta. Mäkisen (2017) laatiman KIHUn julkaisun mukaan huippu-urheilijoita koskeva aikaisempi tutkimus on pääasiassa keskittynyt kahtaalle – millainen vaikutus urheilijoilla on väestön liikkumiselle sekä millaisina roolimalleina urheilijat toimivat lapsille ja nuorille. Näistä kahdesta erityisesti jälkimmäinen sivuaa läheisesti esikuvatematii-

kaa, joskin käytettynä käsitteenä on roolimalli esikuvan sijaan. Edellä mainitussa KIHUn väestökyselyssä ei kysytty suoraan, kuinka urheilijat ovat vaikuttaneet vastaajien omaan fyysiseen liikunta-aktiivisuuteen. Sen sijaan kysely keskittyi selvittämään, löysivätkö vastaajat urheilijoiden käyttäytymisestä esimerkkejä tai toimintamalleja itselleen yleisellä tasolla. Toisin sanoen kysely kartoitti suomalaisten urheilijoiden, ei urheilun itsensä, vaikutusta omaan tai muiden käyttäytymiseen. (Mäkinen 2017, 14.)

4 MEDIA SANKAREITA JA ESIKUVIA RAKENTAMASSA

Koska esikuvien ja sankareiden vaikutus perustuu siihen, että he ovat yleisön saatavilla, on saavutettavuuden takaaminen keskiössä. Meierin (2015) mukaan ratkaisevaa on tarjota ja huolehtia roolimallien ja heitä seuraavien ihmisten välisistä suhteista. On myös tärkeää arvioida vuorovaikutuksen astetta, samankaltaisuutta, merkityksellisyyttä ja saavutettavuutta. (Meier 2015, 979.) Heinilän (2000) mukaan media luo urheilusankarit ja idolit sekä tuo urheilun suuren menestyksen kansalaisten ulottuville. Urheilujournalismi luo urheilusankaruutta ylläpitäen sankarikulttia, mikä osaltaan takaa urheilujournalismin tarpeen ja kysynnän myös tulevaisuudessa. (Heinilä 2000, 278.) Urheilusankaruuden suosio perustuu median ja urheilujournalismin muodostamaan kulttuuriseen viitekehykseen, jossa urheilusankareita tuotetaan korostamalla urheilijoiden suomalaisuutta sekä muodostamalla urheilijoiden suurimmista saavutuksista menestystarinoiden jatkumo. Suomalaisuuden ja suomalaisten urheilusankarien läpi vuosikymmenien kantavan katkeamattoman ketjun korostaminen vahvistaa merkittävästi kansallista identiteettiä. (Virtapohja 1998, 38–39.)

Traditionaalisessa yhteiskunnassa sankarit olivat universaaleja ja yksilölle asetetut rajat ulkoapäin saneltuja. Todellisuutta ikään kuin tuotiin valmiina yksilöille omaksuttavaksi. Median ja viihteen myötä uudenlaiset, monipuoliset tavat ja kanavat puolestaan tarjoavat yksilöille aiempaa laajemmat mahdollisuudet todellisuuden rajojen löytämiseen itse. (Näre 1991, 33.) Traditionaalisessa yhteiskunnassa myös identiteetti oli kaikille yhteistä. Media on kuitenkin osaltaan muuttanut yksilöiden identifikaation yksityisemmäksi ja vapaavalintaisemmaksi.

Heinilän (2000) mukaan joukkoviestinnällä on keskeinen rooli urheilutiedon ja -viihteen välittäjänä. Samalla viestintä osaltaan toimii merkittävänä liikuntaan ja urheiluun liittyvien ja siihen liitettävien arvojen heijastajana. (Heinilä 2000, 273.) Liikuntakulttuurin osa-alueista erityisesti huippu-urheilu saa julkisuutta (Laine 2011, 43), sillä se tarjoaa vahvoja tunnevirikkeitä seuraajilleen (Heinilä 2000, 273).

Niin urheilusankarit kuin esikuvatkin tulevat kansan tietoisuuteen jotakin kautta. Jotta yhteisö ja yksilöt voisivat valita ihailun kohteensa ja identifioida itseään urheilun kautta, tarvitaan välittäjäksi media. Medialla onkin kiistaton rooli urheilijoiden näkyvyyden kasvattajana (Bo-

ykoff & Carrington 2019, 4). Oleellista on huomata, että median rooli ja mahdollisuudet eivät rajoitu pelkkään tiedon ja tapahtumien välittämiseen. Näin ollen onkin perusteltua pureutua tarkemmin median muuttuneeseen ja samalla kasvaneeseen rooliin aktiivisena toimijana, joka paitsi muokkaa urheilun sisältöjä, myös vaikuttaa urheilijoiden julkisuuskuvan ja esikuvaiden-titeetin rakentumiseen.

Median myötä urheilu on saanut täysin uudenlaisia ulottuvuuksia – viihteellisyyden, draamat-tisuuden sekä koukuttavuuden. Toisaalta media tarvitsee seuraajia ja siten myös urheilua väli-tettäväksi aiheekseen, sillä urheilu on ihmisiä kiinnostavaa. (Turtiainen 2012, 15.) Median ja urheilun toisistaan riippuvainen tiivis suhde konkretisoituu ajateltaessa olympialaisten kaltaisia massiivisia urheilutapahtumia ilman median läsnäoloa. Rowen (2004, 12–13) mukaan näistä toinen ei voi elää ilman toista. Media tuo näkyvyyden urheilulle. Toisaalta media tarvit-see urheilua, sillä ihmiset ovat kiinnostuneita urheilusta, jonka seuraaminen ei olisi nykyisessä muodossaan mahdollista ilman mediaa. Erään näkemyksen mukaan urheilua nykyisessä muo-dossaan ei olisi edes olemassa ilman mediaa. (Heinilä 2000, 276; McChesney 2008, 13.)

Urheilu on osaltaan ihmisten välistä sosiaalista kanssakäymistä, johon median yleistyminen ja kehittyminen on vaikuttanut ratkaisevasti. 1970-lukua pidetään useissa tutkimuksissa Suomen ensimmäisenä varsinaisena mediaurheilun vuosikymmenenä (esim. Laine 2011, 44). McChesneyn (1989, 61) mukaan television yleistyminen oli suurin yksittäinen vaikuttaja ur-heilukulttuurin muutoksessa. Televisiolähetysten selostukset, hidastukset, uusinnat sekä ku-vakulmat ovat muokanneet urheilusta täysin omalaatuisen kokonaisuuden omine visuaalisine kielineen ja sanastoineen (Boyle & Haynes 2009, 35–36). Edellä mainittujen ominaisuuksien keksiminen mahdollisti lajien muuntamisen televisioruutuun sopivaksi (Itkonen 1996, 231–244), mikä puolestaan johti stadionyleisöjen merkityksen vähenemiseen, kun urheilua saattoi seurata kotoa käsin. Tämä väistämätön muutos sai aikaan ammattilaisliigojen ja televisioase-mien välisen yhteistyön, joka sittemmin kehittyi suurten rahojen bisnekseksi. (Rader 1984, 4.) Ennen television yleistymistä urheilun seuraaminen oli mahdollista käytännössä ainoastaan paikan päällä tai auditiivisesti radion välityksellä. Katsojille urheilutapahtumiin osallistumi-nen oli muista viihteen muodoista poikkeava mahdollisuus seurata inhimillistä draamaa. Ur-heilu onkin kautta aikojen tarjonnut mahdollisuuden poiketa tavallisesta arjesta ja irtautua rutiineista. (Heinilä 2000, 276; Virtapohja 1998, 65.)

Television vaikutuksen urheiluun kielteisenä nähneen Raderin (1984) mukaan televisiotekniikan kehittyminen pirstoi urheilusuorituksia sekä kadotti näiden ainutlaatuisuuden. Toisaalta television myönteiset vaikutukset ovat olleet suuret. Urheilutapahtumien seuraamisesta on tullut globaalisti mahdollista ja kaikkien ulottuvilla olevaa. Lisäksi televisio teki miltei kaikista urheilijoista sankareita, kun lähes kaikki pelaajat esiteltiin mahdollisina tulevinä ihmeiden tekijöinä. Lukumäärältään kasvaessa sankaruus toisaalta alkoi kadota tai ainakin muuttua laadultaan. Sankareista tuli aivan liian arkipäiväisiä. (Rader 1984, 193–194.)

4.1 Urheilija julkisuuden henkilönä

Nykymaailman urheilun kirkkaimmat tähdet kuuluvat maailman seuratuimpien ihmisten joukkoon (Mäkinen 2017, 14). 1970-luvun tuomat dramaattiset muutokset urheilujournalismissa ja mediaurheilussa johtivat urheilijoiden aseman voimakkaaseen muuttumiseen. Katsojilla alkoi Raderin (1984) mukaan olla television tuomien muutosten myötä jopa vaikeuksia pysyä kärryillä kaikista median välittämistä urheilijoiden nimistä ja persoonista. Toisaalta esimerkiksi lähikuvat sekä haastattelut toivat katsojille laajentuneita mahdollisuuksia nähdä ja tutustua urheilijoihin myös ihmisinä. Erityisesti television myötä urheilijoille kehittyi niin sanottu mediapersoonallisuus omine esiintymistyyleineen. (Rader 1984, 193–194.) Turnerin (2004) mukaan urheilussa ja urheilijoissa ei ennen 1970-lukua ollut mitään tyylikästä. Liittoutuminen urheilun, median sekä esimerkiksi vaate- ja jalkineiteollisuuden sekä muodin välillä osaltaan valoi perustaa urheilun supertähtien syntymiselle. Samalla alkoi muuttua myös urheilun kulttuurinen ja taloudellinen asema yhteiskunnassa. (Turner 2004, 39.) Urheilijan toimiminen esimerkiksi vaikuttajana tai brändilähettiläänä osoittaa, että urheilijalla on nykypäivänä näkyvyyttä myös urheilun ulkopuolisilla osa-alueilla.

On esitetty myös, että urheilusankareiden tilalle on noussut julkkis (Brown ym. 2003, 43), joka eroaa sankarista siinä, että julkkis ratsastaa imagon varjolla, kun taas sankari on omien tekojensa kautta ansainnut maineensa. Sankari on yhteisöä edustava hahmo ja julkkis on yksityishenkilö, joka ajaa omia etujaan (Virtapohjan 1998, 19). Julkkikset ovat massamedian valmistamia (Boorstin 1962, 61), eivätkä sankarien lailla yhteisön valitsema (Virtapohja 1995,

38). Urheilijoille julkisuuden henkilöinä järjestetään jopa esiintymiskoulutusta, jotta he osaisivat esiintyä markkinoita ja sponsoreita palvelevalla tavalla (Itkonen 1996, 134).

Julkkis on henkilö, jonka nimi herättää huomiota ja kiinnostusta sekä omaa voittoa tuottavaa arvoa (Rein ym. 1997, 15). Boorstinin (1962) mielestä sankari on itse saavuttanut jotain, kun taas julkkis on pelkästään nimi, joka tunnetaan tunnettavuudestaan. Toisin sanoen sankarit ja julkkikset eroavat siinä, että julkkikset voivat olla täysin massamedian tuottamia. (Boorstin 1962, 61.) Tällä näkökulmalla on kuitenkin rajallisuutensa. Sankari-julkkis-vastakkainasettelu on enemmänkin pelkkä fraasi kuin todellisuus, sillä ero näiden kahden ”osapuolen” välillä on pitkälti keinotekoinen. Kumpikin on olemassa jatkumossa ja molemmissa on paljon kumpaa-kin. Monet sankareista ovat tehneet jotain, jopa sankarillista sanan vanhassa merkityksessä, mutta eivät kaikki. Näin ollen vastoin Boorstinin (1962) väitettä kaikki sankarit eivät ole tehneet jotain.

Urheilija voi olla samanaikaisesti sekä sankari että julkkis. Elovaaran (2007) mukaan moderni urheilusankari on aina samalla myös julkisuuden henkilö. Hän käyttääkin väitöskirjassaan käsitettä julkkissankari, mikä kiinnostavalla tavalla yhdistää julkkiksen ja sankarin käsitteet. Hänen mukaansa lukuisten urheilijoiden kohdalla urheilijoiden suoritukset ovat heidän henkilökohtaisia saavutuksiaan, mutta julkisuuden kautta yleisö tekee mahdollisesta menestyksestä omaisuuttaan. Noustakseen julkkissankarin asemaan urheilijalta edellytetään urheilullista lahjakkuutta, voittajan asennetta, viehättävää ulkonäköä ja kysytyä imagoa sekä olosuhteiden otollisuutta. (Elovaara 2007, 191–197.) Edellä mainituista erityisesti olosuhteiden otollisuus muistuttaa myös Näreen (1991, 30) toteamaa yhteiskunnallisen murroksen tarvetta sankarin syntymiselle.

Media tuo urheilulle julkisuutta (Heinilä 2000, 276), jolloin se tuo sitä samalla myös urheilijoille. Vaikka urheilija pyrkisikin keskittymään leipälajiinsa eli urheiluun, median kasvanut ja vahvistunut rooli on johtanut siihen, että urheilija ei voi välttyä medialta. Urheillessaan urheilija ei pelkästään urheile, vaan toimii samalla julkisuuden henkilöinä. Itkosen ja Knuuttilan (1992) mukaan huomionarvoista on ymmärtää, että urheilun eri julkisuusmuodot eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan ne elävät rinnakkain. Toisin sanoen urheilussa on kyse kilpailusta

areenoiden herruudesta, mutta myös kuuluisuuden houkutuksista. (Itkonen & Knuutila 1992, 148.)

Ennen median valtakautta urheilijoille urheileminen oli erilaista kuin nykypäivänä. Urheilijat nimittäin nauttivat eräänlaisesta kaukaisen myytin imagosta sekä aivan erilaisesta etäisyydestä katselijoihin. Katsojat ja fanit erotti urheilijoista usein fyysinen aita, joka esti ihmisten pääsyn ihailemiensa urheilijoiden lähelle (Rader 1984, 177). Televisiourheilun laajentaessa yleisöään, myös kuuluisat urheilijat alkoivat saada osakseen laajaa näkyvyyttä. Julkista tietoa urheilijoiden henkilökohtaisesta elämästä on nykypäivänä jokaisen saatavilla enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Tiiviisti seurattu elämä sekä jatkuva uutisointi urheilijoiden tekemisistä tuo urheilijat kokonaisvaltaisesti lähemmäs yleisöä. Uutiset ammattiurheilijoiden toiminnasta, teoista, lausunnoista sekä ylipäättään elämäntavoista toimivat sosiaalisen vaikuttamisen keinoina uutisointia ja urheilijoita seuraavalle suurelle ihmisjoukolla. (Brown ym. 2003, 43.) Sosiaalisella vaikuttamisella puolestaan tarkoitetaan tarkoituksenmukaista tai tahatonta pyrkimystä vaikuttaa toisen ihmisen uskomuksiin, asenteisiin tai käyttäytymiseen (American psychological association s.a.).

Rowen (1992) mukaan ”kovat uutiset” ovat objektiivista uutisointia esimerkiksi tuloksista ja tapahtumista. Pehmeät uutiset voivat olla sisällöltään juoruja tai urheilijoiden henkilökuvauksia. Niin sanotussa ortodoksisessa retoriikassa puolestaan korostuvat toimittajien subjektiiviset näkemykset käsillä olevista aiheista. Refleksiivinen analyysi käsittelee urheilun ongelmakohtia suoraan ja kaunistelematta. (Rowe 1992, 99.) Pehmeiden uutisten painotus on sankareiden palvonnassa sekä urheilijoiden ”julkisuuden henkilö” -imagon rakentamisessa ja vahvistamisessa (Boyle & Haynes 2009, 169).

Teknologian kehittyttyä mahdollisuudet tuottaa ja tarjota urheilun sisältöjä kuluttajille ovat monipuolistuneet. Samanaikaisesti myös mediakilpailu on lisääntynyt. (Pöyhtäri ym. 2016, 10.) Jakelukanavien yltäkylläisyyden myötä urheilusta uutisoimisessa ei ole enää kyse pelkistä kovista uutisista, vaan enenevässä määrin myös pehmeistä uutisista, joissa urheilijoiden henkilökuvaukset ja persoonallisuus nousevat esiin itse urheilusuorituksen rinnalle (Boyle & Haynes 2009, 169). Näitä pehmeitä sisältöjä tuottavat osaltaan myös urheilijat itse julkaistessaan sisältöjä esimerkiksi sosiaaliseen mediaan.

Kovien uutisten merkityksen vähentyminen urheilua koskevassa uutisoinnissa on nykyaikaa, joka näkyy osaltaan myös urheilijoiden julkisessa esiintymisessä. Ihmisoikeusliiton (2021) mukaan yhä useampi suomalainen urheilija haluaa aktiivisesti ajaa ihmisoikeuksia, nostaa esiin epäkohtia sekä vaatia yhdenvertaisuutta. Näin ollen urheilijat osaltaan toteuttavat Rowen (1992, 99) mainitsemaa refleksiivistä analyysia tarttumalla urheilumaailman epäkohtiin. Tällainen uskallus kommentoida ja tuoda esiin urheiluun liittyviä ongelmia voitaisiinkin nähdä yhtenä nykyaikaiseen urheilijaesikuvaan liitettävänä ominaisuutena. Urheilujournalismilla ja medialla on tällaisten esikuvien rakentumisessa keskeinen rooli niiden nostaessa esiin urheilijoita, joiden esimerkillisyys ei tule pelkästä menestyksestä, vaan muista hyveistä.

Urheilua työkseen tekevät ammattilaiset, huippu-urheilijat, ovat samanaikaisesti enemmän tai vähemmän omasta tahdostaan myös viihdealan ammattilaisia. Sekä uransa päättäneitä että aktiivisia huippu-urheilijoita osallistuu milloin mihinkin tv-formaattiin. Lisäksi monia urheilusta tuttuja kasvoja nähdään kilpauransa jälkeen asiantuntijatehtävissä antamassa kommentteja esimerkiksi urheilun suurtapahtumissa. Nämä ovat esimerkkejä siitä, kuinka urheilijat ovat esillä myös toimimatta itse aktiivisina urheilijoina. Brownin ym. (2003) mukaan perinteisistä roolimalleista, kuten vanhemmista tai sukulaisista, poiketen urheilujulkiksia ei tunneta henkilökohtaisesti, jolloin moraalisen luonteen ominaisuus usein jätetään huomiotta. Näin ollen urheilijoihin julkisuuden henkilöinä kohdistuu yleisöiltä odotuksia lähinnä koskien erinomaista lahjakkuutta urheilussa sekä tunnettavuutta nimenomaan julkisuuden henkilöinä. (Brown ym. 2003, 43.)

Esilläolo julkisuudessa kuitenkin antaa katsojille mahdollisuuden tutustua urheilijoihin entistä enemmän persoonina ja ihmisinä, jolloin heihin on mahdollista kehittää parasosiaalisia suhteita (Brown ym. 1997, 267), jolloin myös identifioituminen on mahdollista (Kelman 1961, 63). Kenties urheilijan kokonaisvaltaisen julkisuuteen saattamisen myötä katsojat ovat huomanneet, että urheilijat ovat paljon muutakin kuin pelkkiä urheilijoita ja mahtavia sankaritekoja – myös heidän persoonillaan on väliä. Toisin sanoen julkisuus on mahdollistanut urheilijoiden kokonaisvaltaisemman tarkastelun ja näkyvyyden, jolloin esikuvallisuuden on ollut mahdollista nousta esiin. Urheilijan julkisstatuksella voidaankin todeta olevan merkittävä vaikutus esikuvallisuuden rakentumisessa.

4.2 Urheilija sosiaalisessa mediassa

Sosiaalinen media tarjoaa uudenlaisen alustan huippu-urheilijoiden ja heitä seuraavien henkilöiden vuorovaikutukselle. Siinä missä aikoinaan urheilijoita oli mahdollista nähdä ainoastaan kentillä ja areenoilla paikan päällä tai lehdistön välittämänä, voi heitä tänä päivänä seurata sosiaalisen median kanavissa siinä missä omia ystäviäkin. Tätä muutosta ei tule lokeroida positiiviseksi tai negatiiviseksi vaan pikemminkin keskittyä ymmärtämään sen vaikutuksia.

Itkosen ja Knuutilan (1992, 148) mukaan kilpaurheilun ja mediajulkisuuden kiinnittyminen yhteen on mahdollistanut nykyisen kaltaisten urheilusankarien ilmentymisen. Tästä toteamuksesta on kulunut tähän päivään tultaessa aikaa kolmekymmentä vuotta, joten on perusteltua tarkastella urheilusankaruutta myös 2020-luvun kontekstissa. Yksi merkittävimmistä muutosta aiheuttaneista tekijöistä on sosiaalinen media, jolla on ollut dramaattisia vaikutuksia muun muassa siihen, kuinka urheilijat näkyvät, mutta myös käyttäytyvät julkisuudessa.

Farrington ym. (2014) kuvailevat sosiaalista mediaa repiväksi ja välittömäksi alustaksi, joka tarjoaa mahdollisuuden lähettää viestejä vähäisellä vaivalla ja kustannuksilla. Heidän mukaansa onkin helppo ymmärtää, miksi sosiaalinen media on niin suosittu ihmisten keskuudessa. Erityisen vetovoimainen piirre sosiaalisessa mediassa on sen kyky muodostaa yhteys myös vaikeasti tavoitettaviin väestöryhmiin. Osaltaan sosiaalisen median tuomat mahdollisuudet ovat löytäneet myös ammattiurheilijat, joille sosiaalinen media tarjoaa oivan ympäristön vaikutusvallan ja maineen laajentamiselle. Lisäksi sosiaalisella medialla on kyky murtaa esteitä kannattajien ja pelaajien välillä. (Farrington ym. 2014, 8.)

Sosiaalisen median yksiselitteinen määrittelyminen on hankalaa sen muuttuessa alati. Yhteistä sosiaalisen median määritelmille on käsitys se käyttäjälähtöisestä sisällön tuottamisesta. Perinteisestä mediasta ja viestintävälineistä poiketen sisällön tuottajien ja vastaanottajien roolit eivät siis ole enää selkeät. (Farrington 2014, 10.) Sosiaalisen median kasvu johtuu erityisesti tieto- ja viestintäteknologian kehityksestä sekä internetin nopeutumisesta ja paremmasta saatavuudesta (Kaplan & Haenlein 2010, 61). Sosiaalisen median merkitys osana ihmisten välistä

viestintää on kasvanut luoden samalla myös urheilijoille aikaisempaa suuremman kanavan yleisönsä ja seuraajiensa tavoittamiselle (Turtiainen 2012, 102–103; 2014).

Sosiaalisessa mediassa toimivia henkilöitä, jotka ovat ajan saatossa keränneet itselleen merkittävän määrän seuraajia, kutsutaan sosiaalisen median vaikuttajiksi (Ki & Kim 2019, 1). Myös urheilijoilla on tavallisesti suuria määriä seuraajia, joskin keskeinen ero urheilijan ja sosiaalisen median vaikuttajan välillä on, että menestyneillä urheilijoilla on jo lähtökohtaisesti heitä seuraava yleisö urheilu-uran tuomana. Sosiaalisen median vaikuttajille tyypillistä on omien kokemusten, mielipiteiden ja elämänsisältöjen jakaminen seuraajien nähtäväksi (Ki & Kim 2019, 1). Tässä mielessä myös urheilijoita voidaan pitää sosiaalisen median vaikuttajina heidän jakaessaan edellä mainittuja asioita laajalle seuraajajoukolleen. Harjun (2013) mukaan onnistunut vaikuttamistoiminta vaatii usein julkisuutta.

4.3 Urheilijan yhteiskuntavastuu ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Urheilua on pitkään pidetty koskemattomana pelkkien hyvien ominaisuuksien ja asioiden edistäjänä ja kasvattajana (ks. luku 2.3). Urheilussa ilmenee kuitenkin yhteiskunnallisia epäkohtia siinä missä kaikilla muillakin yhteiskunnan osa-alueilla niin paikan päällä kentillä ja stadioneilla kuin sosiaalisen median välityksellä (Kavanagh ym. 2020; Kyllönen 2018, 7). Yhteiskunnassa vallinnut arvostus urheilua kohtaan on mahdollistanut toimintakulttuurin, jossa näistä epäkohdista on totuttu vaikenemaan, vaikka ne olisikin tiedostettu (Kyllönen 2018, 7). Ennen mediaa ja erityisesti sosiaalista mediaa urheilijat ovat voineet taistella yhteiskunnan vääryyksiä vastaan urheilun kautta (Moore 2017, luku 1). Urheilunäyttämöt, erityisesti kansainväliset sellaiset, ovat toimineet kautta aikojen myös ideologisten ilmausten välineinä. Huippu-urheilijoilla on edellytykset puuttua urheilussa ilmeneviin epäkohtiin ja nostaa niitä samalla laajemmin näkyviin osaksi yhteiskunnallista keskustelua. (Turtiainen 2014; Van Dijck & Poell 2013.) Menestyneet urheilijat ovat tunnettuja ja seurattuja julkisuuden henkilöitä, joiden tekemisiin niin urheilussa kuin sen ulkopuolellakin kohdistuu kiinnostusta yleisön ja median suunnilta. (Turtiainen 2012, 15; 2014).

Urheilijoihin kohdistuvat odotukset epäkohtiin puuttumisesta ovat osa urheilijoiden yhteiskuntavastuuta. Yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan yksinkertaistetusti yksilön sellaista vastuuta yhteiskunnalle, jolla on joko globaali tai yhteiskunnallinen merkitys (Anttiroiko 2004, 21–23). Yhteiskuntavastuu voidaan käsittää myös laajempaan määritelmään sisältäen niin pienet kuin isot teot joko yhteisössä tai yhteiskunnassa, joiden tarkoituksena on tehdä yhteiskunnasta parempi paikka tulevaisuudessa (Kyyrönen 2021, 26). Yhteiskuntavastuun toteuttaminen ilmenee käytännössä yhteiskunnallisena vaikuttamisena, jona voidaan pitää esimerkiksi aiemmin tässä luvussa mainittua urheilun epäkohtien esiin nostamista. Urheilija ikään kuin tunnistaa oman roolinsa, asemansa ja tehtävänsä olevan muutakin kuin pelkkää harjoittelua ja urheilamista. Tätä tietoista pyrkimystä asioihin vaikuttamiseen May (2009, 451) nimittää “takaisinlantamisen” - tai “yhteisölle palauttamisen” -ajatukseksi. Tämä odotus kohdistuu Meierin (2015, 270) roolimallikategorioista tyyppiin 3 roolimalleille eli korkean profiilin huippu-urheilijoille ja näistä erityisesti urheilu-uransa lopettaneille. Urheilijoiden mielletään saavan urheilulta paljon, jolloin uran jälkeen heidän odotetaan omistautuvan välittämään muun muassa urheilun ja olympismin arvoja nuoremmille sukupolville. (Meier 2015, 978.)

Kyyrönen (2021) tutki pro gradu -tutkielmassaan urheilijoiden yhteiskuntavastuuta. Kuudesta hänen haastattelemaansa urheilijasta viisi on ollut ehdolla Urheilugaalan Vuoden esikuva -palkinnon saajaksi. Kyyrösen haastattelemat urheilijat nostivat esiin roolimallina toimimisen tärkeänä osana urheilijan yhteiskuntavastuuta, mikä osaltaan osoittaa, että urheilijoiden yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttaminen nähdään esikuvallisena toimintana. (Kyyrönen 2021, 35.) Yhteiskuntavastuun toteuttamisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen voidaan näin ollen käsittää olevan toimintaa, jolla halutaan pyrkiä muuttamaan vallitsevia rakenteita ja näyttämään esimerkkiä muille ihmisille, jopa sillä uhalla, että urheilijat itse saattaisivat joutua kritiisin tai syrjinnän kohteiksi (Meier 2015, 978–979). Urheilijoiden yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen onkin suhtauduttu myös varauksella esittäen sen olevan poikkeuksellista ja harvoin esiintyvää (Cooky & Antunovic 2020, 9).

Kuten tämä pääluku on osoittanut, medialla on keskeinen rooli sankareiden ja esikuvien syntymisessä. Teknologian kehityksen myötä myös media on kehittynyt tarjoten uusia mahdollisuuksia ja tapoja seurata urheilua ja urheilijoita. Samalla myös urheilijoille on mahdollistunut aikaisempaa monipuolisemmat tavat olla esillä. Erityisesti sosiaalinen media tarjoaa urheilijalle mahdollisuuden olla aktiivinen ja itsenäinen toimija. Yhteiskuntavastuun ja yhteiskun-

nallisen vaikuttamisen myötä urheilijat nostavat esiin yhteiskunnallisia asioita ja urheilun epäkohtia. Näin ollen aktiivisuus esikuvallisuuden ylläpitämisestä on osaltaan siirtynyt urheilijoille itselleen median toimiessa edelleen ja entistä vahvemmin tämän kaiken mahdollistajana.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä pääluvussa esittelen pro gradu -tutkielmani tutkimustehtävän perusteluineen sekä kolme tutkimuskysymystäni, joiden avulla pyrin tutkimustehtävääni vastaamaan. Lisäksi esittelen tutkimukseni metodologiaa ohjanneita tieteenfilosofisia kytkentöjä. Käyn myös läpi tutkimuksen toteuttamiseen sisältyneet etapit, kuten tutkimusaineiston keruun ja tutkimusmenetelmäni. Luvun lopussa pohdin tutkimuksen eettistä puolta tutkimusetiikan muodossa.

5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Esikuvien tärkeys ja yhteiskunnallinen merkitys mainitaan toistuvasti niin yhteiskunnallisissa kuin arkielämän keskusteluissa. Esikuvatutkimus on toistaiseksi kohdistunut vastaanottajapäähän, lähinnä lapsiin ja nuoriin. Lisäksi esikuvien merkitys nousee usein esille sivutuotteena olematta kuitenkaan varsinainen tutkimuskohde (ks. esim. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 55; Seppälä 2017). Esikuvallisuutta ei siis juuri ole tutkittu esikuvälähtöisesti esikuvien näkökulmasta pyrkien selvittämään, millaista on toimia yhteiskunnan vastuuttamassa roolissa.

Kiinnostukseni valitsemaani tutkimusaiheeseen kumpuaa omista arkihavainnoistani koskien nimenomaan sitä, kuinka usein esikuvat esiintyvät ihmisten puheissa, otsikoissa ja erilaisissa yhteyksissä ja kuinka vastuullisessa asemassa heitä pidetään. Tarkoituksena ei ole osoittaa esikuvien merkityksellisyyttä tai merkityksettömyyttä suuntaan tai toiseen, vaan nimenomaan päästä jäljille esikuvien kokemuksista. Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa siitä, minkälaisena urheilijaesikuvat kokevat esikuvallisuuden ja esikuvana toimimisen. Vastaan tutkimustehtävääni paneutumalla kuuden Urheilugaalassa vuoden esikuvaksi valitun urheilijan ajatuksiin, näkemyksiin ja kokemuksiin. Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan en pyri löytämään tai muodostamaan tutkimusaiheestani yleistyksiä, vaan keskityn merkityksien ja kokemusten yksilöllisyyteen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaisena haastateltavat esikuvat näkevät esikuvien merkityksen?
- 2) Millaisena he kokevat esikuvana toimimisen?
- 3) Millaisena he näkevät median roolin esikuvallisuudessa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksenäni tarkoituksena on saavuttaa syvempi ymmärrys esikuvien merkityksestä ylipäättään esikuvien sanoittamana. Toisessa tutkimuskysymyksessä pyrin jäljittämään haastateltavien kokemusta esikuvana toimimisesta. Tämä tutkimuskysymys on kenties tärkein, sillä se jäljittää kokemuksellisuutta ja merkityksenantoa esikuvien toiminnassa. Kolmannen tutkimuskysymyksen kautta jäljitän median roolia esikuvallisuuden muodostumisessa ja säilymisessä.

5.2 Tieteenfilosofiset kytkennät

Laadullisen tutkimuksen perinteistä tutkielmani metodologia pohjaa fenomenologis-hermeneuttiseen tiedonintressiin, jonka mukaan tutkimuksen tekemisen kannalta keskeisiä käsitteitä ovat kokemus ja merkitys (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40). Tutkimuksessani pyrin selvittämään urheilijaesikuvien kokemuksia esikuvana toimimisesta ja ymmärtämään laajemmin esikuvien yhteiskunnallista merkitystä. Näin ollen on luonnollista, että tieteenfilosofiset lähtökohdat ovat fenomenologiassa ja hermeneutiikassa. Fenomenologiassa tutkimuksen kohde on kokemus, joskin kaikkien ilmiöiden merkityksessä ihmiselle jotain, muodostuu kokemus merkityksenannon kautta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40).

Fenomenologiassa oleellista on tiedostaa tutkimuskohdetta ennalta selittävien teoreettisten mallien olemassaolo ja vaikutus. Näin ollen tutkijan on suhtauduttava itseensä reflektiivisesti tunnistaakseen tällaiset ennalta mahdollisesti ohjaavat mallit ja kyetäkseen laittamaan nämä ja oma esiymmärryksensä sivuun tutkimuksen ajaksi. (Laine 2001, 36–37; Tuomi & Sarajärvi 2018, 108.) Fenomenologinen tutkimusote tukee valitsemaani aineistolähtöistä tarkastelutapaa, joskaan aineistolähtöisyys ei ole fenomenologiselle tutkimukselle välttämättömyys.

Esiymmärrys ei muodostu pelkästään teoreettisista lähtökohdista, jotka koskevat tutkimuskohdetta. Teorioiden lisäksi aiemmat tutkimustulokset ja arkikokemukset määrittävät tutkimuskohdetta ennalta. Aiemmat syrjään laitettut tutkimustulokset ja teoriat otetaan mukaan

jälleen aineiston analyysin ja tulkinnan jälkeen, jolloin käydään dialogia näiden ja saatujen tulosten välillä. (Laine 2001, 36–37.) Aineistolähtöisyydessä teorioiden vaikutus esiymmärrykseeni voidaan nähdä varsin vähäisenä. Sen sijaan aineiston keruuta edeltävä perehtyneisyyteni ja lukeneisuuteni tutkittavasta aiheesta muodostavat henkilökohtaisten lähtökohtieni kanssa minulle tutkijana esiymmärryksen. Tästä minun oli pyrittävä irtautumaan analyysivaiheen ajaksi, jotta se ei häiritsisi aineistosta nousevien teemojen muodostumista (ks. Eskola & Suoranta 2014, 153). Täydellistä refleksiivistä itsensä tietoista hallintaa on mahdotonta tavoitella, mutta kriittiseen reflektioon on pyrittävä koko tutkimuksen ajan (Laine 2001, 37, 50).

Hermeneuttisen ulottuvuuden mukaantulo fenomenologiseen tutkimukseen liittyy tulkinnan tarpeeseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 41). Yksittäisten ihmisten kokemusmaailmaa tutkittaessa tulkinta on useimmiten laadullisen tutkimuksen päämenetelmä. Lisäksi kokemusta tutkittaessa oletuksena on, että tutkittavat ilmiöt kyllä ovat sellaisenaan olemassa, mutta sellaisessa muodossa, joka ei suoraan avaudu ymmärtämiselle ja käsitteellistämiseksi. (Varto 1992, 58–63.) Myös tämä oletus tukee aineistolähtöisyyttä analyysimenetelmänä, sillä aineistolähtöisessä analyysissä käsitteet muodostetaan aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Yleisenä ajatuksena on, että hermeneutiikalla tarkoitetaan ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa, jonka tarkoituksena on löytää mahdollisia tulkinnan sääntöjä ja oivaltaa ilmiöiden merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40–41). Oleellista on hahmottaa, että ymmärtäminen on aina tulkintaa ja että ymmärtämisen taustalla vaikuttaa jo aiemmin ymmärretty ja tiedetty. Näin ollen ymmärrystä ohjaa aina jo olemassa oleva esiymmärrys. Niin sanotun hermeneuttisen kehän myötä tutkijan ymmärryksen tulisi syventyä ja korjautua jatkuvasti prosessissa, jossa kehän kulkemisen avulla tutkija vähitellen pyrkii vapautumaan minäkeskeisyydestään (Laine 2001, 38). Toisin sanoen hermeneuttisessa kehässä jo tiedetty tieto ja ymmärrys kohtaavat tutkimusprosessin edetessä syntyneet uudet tulkinnat, ymmärrykset ja merkitykset aina uudestaan käyden dialogia keskenään. Fenomenologisen ja hermeneuttisen tutkimuksen rakenne voidaan mieltää kaksitasoiseksi; perustasolla on esiymmärrys, johon toisella tasolla tapahtuva tutkimus kohdistuu. Tavoitteena on tehdä ennestään tunnettu, tottumuksen huomaamattomaksi häivyttämä, tiedetyksi ja näkyväksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40–41.) Osaltaan esiymmärryksestä esikuvien yhteiskunnallisesta merkityksestä toimi tutkimuksessani ennestään tunnetuna ja tämän tutkimuksen kautta pyrin tekemään tästä myös tiedettyä.

5.3 Haastatteluaineisto ja sen keruu

Tutkittaessa tiettyjen henkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä haastatteluiden käyttö aineiston keruumenetelmänä oli itsestäänselvyys, sillä edellä mainittuja asioita on järkevää tiedustella kyseisiltä henkilöiltä itseltään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 84). Haastattelua tiedonkeruumenetelmänä voidaan hyödyntää lukuisin eri tavoin. Yleensä haastattelutyyppejä jaotellaan haastattelutilanteen muodollisuuden mukaan. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 203.) Toteuttamani haastattelut olivat teemahaastatteluja.

Teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun oletuksena on, että haastateltavat ymmärtävät haastattelussa ilmenevät käsitteet tutkijan tarkoittamalla tavalla ja kykenevät myös pilkkomaan käsitteen samalla tavalla kuin tutkija. Vain tämän oletuksen avulla on mahdollista olettaa vastausten olevan teemaan liittyviä. Tämä ominaisuus erottaa teemahaastattelun avoimesta haastattelusta, jossa haastattelija todennäköisesti joutuisi tarkentamaan kysymyksiään useaan kertaan ja haastateltavasta riippuen myös eri tavoin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 89–90.) Metodologisesta näkökulmasta teemahaastattelu oli tutkimukseni kannalta luonnollinen valinta, sillä teemahaastattelussa korostetaan ihmisten omia tulkintoja asioista ja heidän asioille antamia merkityksiä (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48). Teemahaastattelussa edetään etukäteen valittujen keskeisten teemojen ja kysymysten varassa. Toteutetuissa haastatteluissa pyrin noudattamaan kaikkien haastateltavien kohdalla samaa kaavaa kysyen samat kysymykset samassa järjestyksessä, vaikka laadullisen tutkimuksen yksi perinteisiin liittyvä kysymys ja osittainen makuasia on, kuinka tarkasti edellä mainittua yhdenmukaisuutta tulee noudattaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.) Haastattelijana hyödynsin vapautta esittää tarpeen mukaan tarkentavia kysymyksiä haastateltaville heidän vastauksiinsa perustuen pyrkien maksimoimaan tiedonkeruun. Haastattelun etuna onkin juuri joustavuus ja mahdollisuus kysymyksen toistamiseen, väärinkäsitysten oikaisemiseen ja keskustelun käymiseen haastateltavan kanssa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85). Teemahaastattelussa valituista teemoista nimittäin keskustellaan yksinkertaisen kysymys-vastaus-periaatteen sijaan. Haastattelutyypinä teemahaastattelu ottaakin huomioon sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 47–48.)

Haastatteluun tulee valita sellaisia henkilöitä, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai keskeistä tietämystä aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86). Koska se, ketä esikuvana pidetään, on osoittautunut hyvin vastaanottajariippuvaiseksi, päädyin rajaamaan aineistoni Urheilugaalassa Vuoden esikuva -palkinnon vastaanottaneisiin urheilijoihin. Kyseinen palkinto on jaettu 16 henkilölle, jotka samalla toimivat tutkimukseni perusjoukkona ja perusteluna haastateltavien valinnalle. Ohjaajani kanssa päätimme, että 4–6 haastateltavaa olisi pro gradu -tutkielman kannalta sopiva määrä. Lähestyin sähköpostitse Urheilugaalaa, jonka kautta välitettiin haastattelupyyntöni kaikille kuudelletoista Vuoden esikuva -palkinnon vastaanottaneelle urheilijalle. Ensimmäinen yhteydenotto urheilijoihin tapahtui 25. tammikuuta 2022. Muistutusviesti tutkimukseeni osallistumisesta lähetettiin muutama viikko myöhemmin. Tavoittelemistani kuudestatoista urheilijasta yksi vastasi haastattelupyyntöön kieltävästi, kuusi myöntävästi.

Tutkimusjoukkoni ollessa varsin pieni anonymiteetin toteutuminen olisi ollut lähes mahdotonta. Informanttini ovat myöntyneet esiintymään tutkimuksessani omilla nimillään. Haastattelujoukkoni muodostivat kokonaisuudessaan Hanna-Maria Hintsu (os. Seppälä), Mikaela Ingberg, Nooralotta Neziri, Mika Poutala, Tanja Poutiainen-Rinne ja Enni Rukajärvi. Haastateltavat on esitelty informatiivisemmin liitteessä 2.

Haastattelut toteutettiin vuoden 2022 alkupuolella helmi-toukokuussa etäyhteydellä käyttäen Zoom-pikaviestintäohjelmaa. Keskimäärin haastattelut olivat kestoiltaan reilun tunnin luokkaa lyhyimmän haastattelun ollessa noin 42 minuuttia ja pisimmän 86 minuuttia. Koen, että mahdollisuus haastatteluiden toteuttamiseen etäyhteydellä madalsi haastateltavien kynnystä osallistua tutkimukseen ja helpotti aikatauluista sopimista. Yksi haastatteluista esimerkiksi toteutettiin haastateltavan ollessa ulkomailla. Ennen varsinaisen haastattelun alkamista esittelin itseni ja tutkimukseni tarkoituksen vielä kertaalleen. Haastateltavat saivat itse valita, mikäli he halusivat pitää videoyhteyden yllä haastattelun ajan. Suurin osa haastateltavista koki tämän luontaisemmaksi tavaksi keskustella tutkimusaiheesta, minkä koin myös itse miellyttävämmäksi.

Haastattelukysymykseni olivat muodoltaan puoliavoimia. Näin saatoin varmistua siitä, että haastateltavat saivat kertoa valituista teemoista itselleen tärkeänä pitämiä asioita ilman ra-

joittavia vastausvaihtoehtoja. Toisaalta puoliavoimet kysymykset ohjasivat halutun teeman piiriin, jolloin voitiin välttyä niin sanotuilta ”ohi aiheen” vastauksilta. Haastattelutilanteissa pyrin ylläpitämään avointa ja miellyttävää ilmapiiriä ja kannustamaan haastateltavia kertomaan teemoista omin sanoin, kokemuksiin ja ajatuksiin. Olin toimittanut haastattelurungon haastateltaville etukäteen nähtäväksi, sillä halusin tarjota haastateltaville mahdollisuuden tutustua käsiteltäviin teemoihin etukäteen. Haastattelurungon toimittaminen etukäteen haastateltaville nähtäväksi on perusteltua, kun tarkoituksena on saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86). Haastattelurunkoni on esitetty liitteessä 1.

Teemahaastattelussa teemojen valintaa ohjaa periaatteessa tutkimuksen viitekehys eli se, mitä aiheesta jo tiedetään. Teemahaastattelun avoimuudesta ja tutkittavan ilmiön ennalta tunnettuudesta riippuen on teemojen valinnassa kuitenkin mahdollista nojautua myös intuition sekä tutkijan omiin havaintoihin ja esiyymmärrykseen aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.) Huolimatta teemojen valintaperusteista tai -tavoista oleellista on huolellinen perehtyminen tutkimusaiheeseen ennen haastatteluja (Eskola ym. 2018, 34–38). Usein nämä ennalta valitut teemat myös ohjaavat aineistolähtöisessä aineiston analyysissä käsitteellistämistä sekä teemoittelua (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107). Koska tutkimukseni aihetta ei juurikaan ole aikaisemmin tutkittu, teemojen valintaani ohjasivat aikaisempi kirjallisuus ja intuitioni. Pidin kuitenkin jatkuvasti mielessä tutkimusongelmani, mikä on Eskolan ym. (2018, 36) mukaan olennaista teemojen muodostuksessa. Teemahaastattelussani varsinaisia teemoja oli viisi (ks. liite 1).

Teemahaastattelulle ominaista on, että se ei ota kantaa siihen, kuinka perusteellisesti tai syvästi aiheen käsittelyssä mennään. Oleellista sen sijaan on tuoda haastateltavien ääni kuuluviin, sillä teemahaastattelu ottaa huomioon nimenomaan ihmisten tulkinnat sekä asioille antamat merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48.) Haastatteluissani ennalta valitut teemat painottuivat luonnollisesti sen mukaan, mistä tutkittavalla oli eniten kerrottavaa.

Haastatteluissa tutkijan johdattelevuus voidaan nähdä ongelmallisena. Teemahaastattelussa tarkentavien ja syventävien kysymysten esittäminen on sallittua (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88) ja haastattelijan aktiivinen rooli voidaan nähdä jopa toivottavana (Eskola ym. 2018, 27–28).

Tämä voi kuitenkin olla kyseenalaista tilanteissa, joissa tarkentavassa kysymyksessä on tiettyä vastausta hakeva sävy tai painotus. Haastatteluissa tavoittelin neutraalin ystävällistä lähestymistapaa, jossa haastateltava kokee tulevansa huomioduksi ja kuulluksi. Toisinaan koin, etten saanut tarpeeksi irti vastauksista, jolloin katsoin tarpeelliseksi painottaa tai muotoilla kysymyksiä uudelleen. Jälkikäteen tämänkaltaiset tarkennukset voidaan tulkita jokseenkin johdatteleviksi. Alla havainnollistava esimerkki tämänkaltaisesta tilanteesta:

H: ”entä koetko olevasi sellainen esikuva, kun media sinun esittää olevan?”

E.R.: ”joo”

H: ”että ei ollut mitään niin semmoista, että sinusta kirjoitetaan jotain, mutta et kyllä allekirjoita, että on silleen suht samassa linjassa kuitenkin ollut media?”

E.R.: ”mitä pidempi ura, sitten varsinkin tuollaisen uran lopettamiseen liittyviä juttuja, joissa halutaan hirveästi niitä otsikoita, että lopettaa uransa, vaikka ei olekaan lopettamassa niin ne on mun mielestä aika hauskoja.”

Kuten vastauksesta näkyy, haastateltavalle ei olisi tullut mieleen mainita median kirjoittavan hänestä toisinaan sellaisia asioita, jotka eivät pidä paikkaansa, ellen olisi kysynyt aiheeseen liittyvää jatkokysymystä. Juuri tämänkaltaiset tilanteet olivat haastavia pyrkiessäni löytämään tavan maksimaaliseen tiedon keruuseen olematta kuitenkaan johdatteleva.

5.4 Aineiston käsittely ennen varsinaista analyysia

Eskolan ja Suorannan (2014, 151) mukaan haastatteluaineistosta kohti varsinaista analyysivaihetta voidaan edetä usein eri tavoin. Päädyin ensin litteroimaan haastatteluaineistoni tekstimuotoon, minkä jälkeen ryhmittelin aineiston karkeasti ennen varsinaiseen analyysiin etenemistä. Litteroinnin tarkkuus riippuu Hirsjärven ja Hurmeen (2009) mukaan tutkimustehtävästä ja aineiston analyysitavasta. Näin ollen ei ole olemassa yhtä oikeaa ohjeistusta sille, millä tarkkuudella nauhoitetut haastattelut tulee kirjoittaa auki (Hirsjärvi & Hurme 2009,

139). Koin tarkoituksenmukaiseksi poistaa litteroidusta aineistosta tarpeettomat täytesanat kuten ”niiku” ja ”öö” parantaakseni tekstin luettavuutta, sillä tutkimukseni analyysin painopiste on kokemuksissa, ei esimerkiksi vuorovaikutuksessa tai äänenpainotuksissa. Puhtaaksi kirjoitettua, litteroitua ja koodattua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 121 liuskaa.

Haastattelujen purkamisen ja litteroinnin jälkeen analysoitavaa tekstiä on tavallisesti kertynyt huomattava määrä (Hirsjärvi & Hurme 2009, 143). Ennen varsinaista aineiston analysointivaihetta luin aineistoni läpi useampaan otteeseen. Hirsjärven ja Hurmeen (2009) mukaan aineistoa ei ole mahdollista analysoida, ellei sitä ensin lue. Myös analyysin laatu on riippuvainen siitä, kuinka hyvin aineisto on tullut tutkijalle tutuksi. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 143.) Laadullisessa tutkimuksessa oleellista on, että tutkija tuntee aineistonsa läpikotaisin. Aineiston tutuksi tekeminen on ensimmäinen askel aineiston avautumiseen. (Eskola & Suoranta 2014, 152; Hirsjärvi & Hurme 2009, 143). Osittain aineisto on toki tullut tutkijalle tutuksi jo ennen sen lähilukua, ensimmäisen kerran haastatteluvaiheessa ja toiseen kertaan aineiston purkuvaiheessa (Hirsjärvi & Hurme 2009, 143). Aineistoa läpi lukiessani koin alkuvaiheessa jopa pettymyksen tunteita. Aluksi tuntui, että aineisto koostui itsestäänselvyyksistä ja latteuksista. Tämä kuitenkin on Hirsjärven ja Hurmeen (2009) mukaan luonnollinen ensireaktio, jota tutkijan ei tule säikähtää aineistoon tutustuessaan. Usein alkuvaiheessa aineisto voi tuntua hallitsemattomalta ja sekavalta. Huolellinen ja moneen kertaan tapahtuva aineistoon perehtyminen kuitenkin mahdollistaa mielenkiintoisten ajatusten ja kysymysten syntymisen, jolloin aineistoon kohdistuvasta hallitsemattomuuden tunteesta vähitellen irtaudutaan. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 143.)

Huolellisen tutustumisen jälkeen tutkijan tehtävänä ja valintana on päättää, mikä aineistossa on tutkimuskysymysten kannalta oleellista. Laadulliselle tutkimukselle lähes poikkeuksetta ominaista on, että aineistosta löytyy sellaisia kiinnostavia asioita, joita etukäteen ei ole osannut ajatellakaan ja jotka helposti hämmentävät tutkijaa. Tässä vaiheessa tutkijan on kylmäpäisesti kyettävä rajaamaan kaikki ylimääräinen aineistosta ulkopuolelle. Toisin sanoen aineisto käydään jälleen kerran läpi merkiten samalla ylös tutkimusongelman kannalta kiintoisat asiat. Kaikki muu jätetään pois. Tämä on aineiston analyysin kannalta välttämätön vaihe, josta käytetään metodikirjallisuudessa nimitystä koodaaminen. Siihen, kuinka koodaus tapahtuu, ei ole olemassa yhtenäistä ohjeistusta. Koodauksessa tutkijan määrittämät koodimerkit auttavat ai-

neiston jäsentämisessä ja toimivat samalla ikään kuin osoitteina, joita hyödyntäen tekstistä on mahdollista etsiä ja tarkistaa tiettyjä kohtia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104–105.)

Haastatteluaineiston parhain jatkokäsittelijä on haastattelut tehnyt tutkija itse, sillä tekijä tuntee aineistonsa ja kykenee täten nopeasti tunnistamaan tallenteistaan tutkimuksen kannalta oleelliset teema-alueet (Hirsjärvi & Hurme 2009, 142). Luettuani aineistoni useampaan otteeseen läpi minun olikin haastattelut toteuttaneena tutkijana helppo karsia pois tutkimuskysymysteni ulkopuolelle jäävät ilmaisut. Samalla aineisto tiivistyi ja selkeni jälleen. Koodausvaiheen jälkeen oleelliseksi katsomaani aineistoa oli aiemmin mainitsemillani asetuksilla 82 liuskaa.

Eskolan ja Suorannan (2014) mukaan aineistoon perehtyessään tutkijan tulee luottaa siihen, että ensimmäinen jäsenitys harvoin on lopullinen. Ensimmäisen jäsentelyn tulisi sen sijaan olla mahdollisimman lähellä sellaista tasoa, jonka sekä haastateltava että haastattelija käsittävät suunnilleen samalla tavalla. (Eskola & Suoranta 2014, 152.) Itse asiassa ennen ensimmäistä värikoodausta ryhmittelin teemahaastattelurunkoni uudestaan siten, että kysymykset säilyivät tietysti muuttumattomina, mutta järjestelin niitä uudelleen muotoilemieni aihealueiden alle. Täten aineistostani ei poistunut mitään oleellista, mutta jäsentelystä ja hahmottamisesta tuli huomattavasti miellyttävämpää. Koin tämän tarpeelliseksi ja selkeyttäväksi vaiheeksi koodausta seurannutta aineiston analyysia ajatellen. Tässä vaiheessa muodostin alustavia aihepiirejä uudelleenjäseneltyyn teemahaastattelurunkooni nojautuen. Näitä aihepiirejä olivat:

1. Esikuvan ominaisuuksia: millainen on esikuva ja miten esikuvaksi päädytään;
2. Esikuvien merkitys: miksi esikuvia on ja tarvitaan;
3. Esikuvana toimiminen: millaista se on, kehen se kohdistuu, mitä se vaatii;
4. Vaikuttaminen ja vastuu: mihin esikuvat vaikuttavat, millaista vastuuta siihen liittyy;
5. Julkisuus ja media: millaisena median rooli koetaan.

Jo haastatteluja toteuttaessani, mutta viimeistään aineistooni perehtyessäni, havaitsin teemahaastattelurunkoni rakenteen olevan sellainen, ettei haastatteluaineistojen puhe jäsentynyt kurinalaisesti aineistonkeruuvaiheessa etukäteen luomieni viiden aihealueen alle. Näin ollen

haastattelurunkoni ohjasi ensimmäistä koodausvaihetta vain rajallisesti. Teemahaastattelulle tyypillistä on, että samasta teemasta saattaa syntyä keskustelua eri vaiheissa haastattelua (Hirsjärvi & Hurme 2009, 142), jolloin haastattelussa käsiteltävien teemojen ei tarvitsekaan noudattaa kronologisesti haastattelurunkoa, vaikka itse kysymysten esittämisjärjestys olisikin sama kuin ennalta suunniteltu. Esimerkiksi haastattelurungossani osa kysymyksistä oli muotoa ”millainen”, jolloin vastauksen perinteisesti voitaisiin olettaa olevan adjektiivi. Kysymykseen voi kuitenkin vastata myös kertomalla esimerkiksi siitä, miten toimitaan, jolloin vastaus saattaakin liittyä myös aivan toisen teeman alle. Tämä ei tarkoita, etteikö haastateltava olisi vastannut kysymykseen, vaan kertoo nimenomaan siitä, että haastateltava nostaa esiin omia näkemyksiään aiheesta. Tutkijana pohdinkin näin jälkikäteen haastattelurungon toimivuutta vastausten ollessa varsin vaihtelevia. En kuitenkaan koe tämän olleen haitaksi informaation keruun näkökulmasta, sillä haastattelurungon toimiessa enemmänkin tukena ja muistilistana kuin kiveen hakattuna käsikirjoituksena (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88) on luonnollista, että esiin nousevat aiheet ovat varsin levällään litteroidussa aineistossa. Näin ollen näkisin, että teemahaastattelurunkoni toimi varsin riittävänä tiedonkeruun välineenä, vaikka siihen kirjatut aihealueet ja sittemmin teemat eivät säilyneetkään sellaisinaan loppuun asti. Tutustuessani aineistoon ja sitä koodatessani minulle oli entistä selkeämpää, että tulisin toteuttamaan sisällönanalyysini aineistolähtöisesti.

5.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja sen vaiheet

Aineiston analyysi kytkeytyy laadullisessa tutkimuksessa erottamattomasti aineiston hankintaan. Tutkijan ollessa tutkimusinstrumentti aineiston hankinnassa tutkijan läsnäolo on samalla osa aineiston analyysia. Analyysin tavoitteena on muun muassa kuvailla ja ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Aineiston kuvailu on erityisen tärkeää, sillä tutkija ei kirjoita faktoista vaan pyrkii avaamaan lukijoille sellaista kontekstia, johon kuvattu aihe sisältyy. (Puusa 2020, 143.) Sisällönanalyysin tarkoituksena on toimia apuna aineiston järjestämisessä tiiviiseen ja selkeään muotoon kuitenkin kadottamatta sen keskeistä tietoa. Aineiston pelkistäminen on välttämätöntä, sillä aineisto sellaisenaan on rikasta, hajanaista ja vaikeasti hahmotettavaa. (Puusa 2020, 149.)

Aineiston analyysi ja tulosten raportointi tapahtuivat kesä-heinäkuussa 2022. Analysoin tutkimusaineiston aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja teemoittelun keinoin. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla tutkijan tavoitteena on pyrkiä luomaan moninaisesta aineistosta yhtenäinen, mielekäs ja informatiivinen kokonaisuus, jonka avulla hän edelleen pystyy tekemään tulkintoja tutkittavasta aiheesta. Analyysi perustuukin johtopäätöksiin ja tutkijan päättelyyn, jossa empiirisestä aineistosta edetään kohti käsitteellisempää näkemystä. Tutkimuksessani käytetty päättely on siinä mielessä yhteydessä induktiiviseen päättelyyn, että se etenee yksittäisestä kohti yleistä. Toisaalta näin ei käytännössä ole, sillä esikuvien yksilöllisistä kokemuksista ei voida, eikä sellainen ole edes laadulliselle tutkimukselle tarkoituksenmukaista, löytää yleispätevää yhteistä teoriaa kokemusten ollessa aina yksilöllisiä. Tutkimuksessani teemat ja käsitteet syntyvät analyysin tuloksena aineiston pohjalta, mikä erottaakin aineistolähtöisen sisällönanalyysin teoriasidonnaisesta sisällönanalyysistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107, 127, 133–134.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi oli tutkimukseni kannalta luonnollinen valinta, sillä tutkimushaastatteluista ei etsitty vaikutuksia ja vastauksia jonkin ennakkoon määritellyn teorian tai teemojen mukaan. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimusaineistosta pyritään muodostamaan teoreettinen kokonaisuus sieltä esiin nousevien teemojen avulla ja tulkintoja tekemällä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108). Toisaalta teemojen esiin nousemisesta puhuminen on Eskolan ja Suorannan (2014, 157) mukaan kornia, sillä kyseessä on aina tutkijan konstruktio. Koska analyysin oletetaan olevan puhtaasti aineistolähtöistä, aikaisemmillä havainnoilla, tiedolla ja teorioilla ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa. Nämä löydökset sitten yhdistetään aiempaan tutkimustietoon lisäten havaintojen määrän sijaan ymmärrystä tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107–108.)

Kuvailen seuraavaksi sisällönanalyysini vaiheet, joissa noudatin pitkälti Tuomen ja Sarajärven (2018, luku 4.4.3) esittämää kaavaa. Karkeasti kolmeen vaiheeseen jaetun analyysiprosessin ensimmäisessä vaiheessa redusoin eli pelkistin aineistoa. Kysyin aineistolta tutkimustehtäviin liittyviä kysymyksiä, jolloin sain karsittua pois loputkin epäolennaisuudet. Puhun lopuista epäolennaisuuksista siksi, että tämän kaltaista pelkistämistä olin toteuttanut osittain jo litterointi- ja koodausvaiheessa. Kuitenkin viimeistään redusointivaiheessa jätin tutkimuskysymykseni ohi menevät rönsyt aineiston ulkopuolelle. Pelkistämävaiheessa merkitsin samaa

kuvaavat ilmaisut värikoodein ja listasin ne allekkain. Säilytin haastateltavien tunnistetiedot alkuperäisilmausten yhteydessä pysyäkseen selvillä siitä, mitä kukin on aiheesta sanonut. Samalla muodostui pohja analyysin toiselle vaiheelle eli ryhmittelylle. Tässä vaiheessa aineisto oli tiivistynyt määrältään 51 liuskaan.

Ryhmittely- eli klusterointivaiheessa etsin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia värein koodatuista alkuperäisilmauksista. Ryhmittelin ja yhdistelin samaa ilmiötä kuvaavat ilmaukset omiksi kokonaisuuksikseen, jolloin niistä muodostui alateemoja. Koin mielekkäämmäksi puhua luokkien ja alaluokkien sijaan teemoista ja alateemoista, sillä luokittelu korostaa havaintojen määrällistä esiintymistä aineistossa. Teemoittelu puolestaan painottaa sitä, mitä kustakin teemasta on sanottu. Teemoittelu sopiikin paremmin laadullisen aineiston pilkkomiseen ja ryhmittelyyn aihepiirien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105.) Muodostamani alateemat nimesin teeman sisältöä kuvaavilla käsitteillä.

Kolmannessa vaiheessa, aineiston käsitteellistämässä eli abstrahoinnissa, alkuperäisdatan kielellisistä ilmauksista edetään kohti teoreettisia käsitteitä ja edelleen johtopäätöksiä. Käytännössä jatkoin muodostamieni alateemojen yhdistämistä yläteemoiksi säilyttäen koko ajan yhteyden alkuperäisdataan. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4.3.) Taulukossa 1 havainnollistan sisällönanalyysini kulkua alkuperäisilmauksista teemoihin. Varsinaiset tutkimustulokset käyn läpi pääluvussa 6.

TAULUKKO 1. Tiivistys tutkielman aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä aineistositaatteja esimerkkeinä käyttäen.

| ALKUPERÄINEN ILMAUS | PELKISTETTY ILMAUS | ALATEEMA | YLÄTEEMA |
|--|---|--|---|
| <i>"Ihmiset kaipaa omaan arkeen -- jotain semmoista mihin sitten itse pystyy tavallaan samaistumaan -- mitä itse haluaisi olla."</i> | Samaistuttavuus merkityksellisenä ja ohjaavana tekijänä | Samaistuttavia suunnannäyttäjiä | Ohjaavat ja yhdistävät esimerkit |
| <i>"Urheilu tietysti herättää hyvin paljon tunteita -- jos tulee vaikka jääkiekossa maailmanmestaruus -- semmoista hurmosta -- ihmiset kaipaa."</i> | Urheilumenestys nostattaa yhteenkuuluvuuden tunteita ja tuo sisältöä arkeen | Hurmoksen tarve | |
| <i>"Jokainen meistä edelleen kaipaa esikuvia siinä mielessä, että on ihmisiä, jotka toimii hyvien asioiden puolesta."</i> | Esikuvat toimivat hyvän puolesta muut huomioiden ja kannustaen | Hyviä tyyppisiä ja kannanottoja | |
| <i>"Helppo olla oma itsensä -- en kokenut tai en tehnyt siihen esikuvana olemisen eteen mitään -- urheilin mahdollisimman hyvin ja pyrin siinä menestymään ja esikuvana oleminen tuli siinä mukana."</i> | Esikuvallisuus luontaisena tekemisen kautta eikä irrallisena roolina, joka vaatisi jotain erityistä | Esikuvallisuus ominaisuutena | Valintoja, vaikuttamista ja velvollisuuksia |
| <i>"Teen paljon asioita ja kiinnitän huomiota -- sitä kautta voi toimia esikuvana -- pyrin käyttämään ne kaikki tilanteet hyödyksi."</i> | Tilaisuuksien hyödyntäminen muiden auttamiseen ja vaikuttamiseen | Aktiivinen toimijuus ja halu vaikuttaa | |
| <i>"Jos olisin tekemässä jotain hölmöä -- käydä takaraivossa ajatus, että hetkinen -- mitä jos joku näkee -- mulle esikuvana oleminen on sellainen positiivinen paine käyttäytyä fiksusti."</i> | Tietoisuus oman toiminnan vaikutuksesta toisiin ihmisiin | Tiedostaminen ja vastuu | |
| <i>"Kansainvälinen urheilumenestys, sanoisin -- se on ollut se, mikä on tehnyt minusta ison joukon esikuvan -- menestystä tuli enemmän ja se vahvisti esikuvana olemista -- olen ollut menestynyt urheilija ja sitä kautta tullut esikuvaksi."</i> | Menestys urheilussa herättää median huomion, jolloin urheilija saa näkyvyyttä ja esikuvallisuus voi muodostua | Menestymisellä julkisuteen | Isoksi esikuvaksi |
| <i>"Media voi vaikuttaa tosi paljon siihen -- miten ne asioita esittää -- mistä jutuista ne tekee otsikoita."</i> | Median keskeinen valta ja vaikutus urheilijoista muodostettaviin käsityksiin | Median valta | |
| <i>"Jos ihmiset ei enää kuule tai näe sua missään -- katoaa tottakai se esikuvana oleminen -- mun mielestä täysin itsestä kiinni."</i> | Julkisuus esikuvana toimimisen kannalta lähes välttämätöntä, voi itse vaikuttaa | Julkisuus esikuvan ylläpitäjänä | |

5.6 Tutkimusetiikka

Tutkimukseni olen tehnyt Jyväskylän yliopistossa liikunnan yhteiskuntatieteiden oppiaineen graduseminaareja käydessäni lukuvuotena 2021–2022. Työni tekemiseen olen saanut ohjausta ja sparrausta sekä tutkielman ohjaajalta että muilta seminaariin osallistuneilta opiskelijoilta. Työtäni ja sen vaiheita ovat näin ollen osaltaan valvoneet tieteellisen yhteisön jäsenet.

Tutkimuksessani informantit esiintyvät omalla nimellään eli heidän henkilöllisyyttään ei ole pseudonymisoitu. Siinä missä teoreettisessa analyysissä korostetaan, kuka on sanonut mitä ja milloin, pyritään empiirisessä analyysissä lähdeaineistoa tuottaneiden henkilöiden tunnistettavuus yleensä häivyttämään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 27). Koin informanttien esiintymisen omalla nimellään tutkimuksessani tarkoituksenmukaiseksi ja käytännölliseksi, sillä tutkimusjoukkoni on sangen pieni. Anonymiteettiin pyrkiminen olisi täten ollut varsin haasteellista. Haastateltavistani kaikki suostuivat esiintymään omalla nimellään tutkimuksessani. Tämä varmistettiin heille ensimmäisen kerran haastattelupyynnön yhteydessä tietosuojalomakkeessa ja uudestaan haastattelutilanteen alussa. Koska haastateltavat esiintyvät tutkimuksessa omalla nimellään, koin erityisen tärkeänä tarkistuttaa informanteillani tutkielmani sisällön, erityisesti tulososion sekä työni päättävien johtopäätösten ja pohdinnan osalta.

6 TULOKSET

Tulosluvussa tulkitsen teemahaastatteluita ja esittelen keskeisimmät tutkimustulokset. Esitän tulokset aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä muodostuneita yläteemoja hyödyntäen, mikä toimii samalla alalukujen otsikointina. Alaluvut olen jäsentänyt siten, että kukin niistä vastaa yhteen tutkimuskysymyksistäni. Alaluvun 6.1 yläteema *Esikuvien merkitys: Ohjaavat ja yhdistävät esimerkit* vastaa näin ollen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni esikuvien yleisestä merkityksestä. Alaluvun 6.2 yläteema *Esikuvana toimiminen: Valintoja, vaikuttamista ja velvollisuuksia* puolestaan vastaa tutkimuskysymykseeni haastateltavien omista kokemuksista esikuvana toimimisesta. Viimeisimpänä alaluvun 6.3 yläteema *Median rooli: Isoksi esikuvaksi* vastaa tutkimuskysymykseeni median roolista esikuvallisuuden muodostumisessa ja säilymisessä.

Kullekin tutkimuskysymykseen vastaavalle yläteemalle on kolme alateemaa, jotka käyvät ilmi yhtä lailla otsikoinnin kautta. Alateemojen auki kirjoittamisen myötä olen pyrkinyt tulkitsemaan ja selittämään tutkimusaiheeni syvällisemmin. Tarkoitukseni on myös tehdä mahdollisimman läpikuljettavaksi ja jäljitettäväksi polku alkuperäisistä ilmaisuista aina tutkimustuloksiin saakka. Esittelen tutkimustuloksiani käyden samalla osittaista dialogia aiheesta aiemmin tiedetyn kanssa, sillä laadullisen tutkimuksen raportoinnissa tulosten ja aiemmin tiedetyn välistä dialogia ei ole välttämätöntä käydä vasta pohdinnassa (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 182). Alasuutarin (2011) mukaan hyvässä laadullisessa raportoinnissa yhdistyvät tiivis aineiston kuvaus ja tieteellinen kerronta, jossa tutkija soveltaa kirjallisuudesta tekemiään synthesejä omaan tekstiinsä. Tarkoituksena ei siis ole esittää aineistositaatteja ja toistaa niitä heti perään tieteen kielellä. (Alasuutari 2011, luku 14.) Esittämiäni aineistositaattien tarkoituksena on sen sijaan olla oma osansa kerrontaa.

Teemahaastattelun ja aineistolähtöisen analyysin myötä tutkimusaineiston teemoissa yhdistyvät osaltaan niin näkemykset kuin kokemuksetkin, mikä näkyy näin ollen myös tässä pääluvussa. Tuloksia auki kirjoittaessani ja tutkimuskysymyksiini vastatessani limittyvät siis paikotellen haastateltavien näkemykset ja henkilökohtaiset kokemukset. Näin ollen esimerkiksi

esikuvien yleistä merkittävyyttä käsitellessäni tutkimustuloksista ei voida täysin irrottaa sitä, mikä on haastateltavien kokemaa ja mikä taas heidän ”pelkkää” näkemystään asiasta.

6.1 Esikuvien merkitys: Ohjaavat ja yhdistävät esimerkit

Tämä yläteema vastaa tutkimuskysymykseeni esikuvien merkityksestä. Yläteemasta käy selkeästi ilmi esikuvien merkitys toimintaa ohjaavina esimerkkeinä, jolloin esikuvat voidaan nähdä vaikutusta aikaansaavina henkilöinä ihmisten elämässä. Esikuvien yhdistävyydellä puolestaan päästään kiinni heidän merkitykseensä niin kansakuntaa kuin yksittäisiä henkilöitäkin yhdistävinä toimijoina. Muodostuneet alateemat, *Samaistuttavia suunnannäyttäjiä*, *Hurmoksen tarve* sekä *Hyviä tyyppejä ja kannanottoja* tarkentavat edellä mainittuja yläteeman sisältöjä pureutuen tarkemmin näihin kokonaisuuksiin.

6.1.1 Samaistuttavia suunnannäyttäjiä

Kaikista haastatteluista kävi ilmi esikuvien samaistuttavuus, jolla tarkoitetaan halua olla ja toimia samalla tavalla kuin esikuvat. Samaistuttavuus ilmeni useammalla tasolla ja tavalla. Haastateltavat kertoivat tunnistavansa samankaltaisuuksia omien esikuviansa kanssa. Toisaalta he näkivät samaistuttavuuden ilmenevän myös siten, että heihin halutaan samaistua. Aineistossa ilmenevässä samaistuttavuudessa on selkeitä piirteitä Kelmanin (1961, 63) esittämästä identifikaatioprosessista, jossa yksilö omaksuu toisen henkilön, tässä tapauksessa esikuvan, asenteita, käyttäytymistä ja olemusta määritellen samalla itseään ja omaa toimintaansa.

Urheilun kontekstissa samaistuttavuus ilmenee selkeimmin lajin kautta. Oman lajin parista ylöspäin katsotaan menestyneimpiä urheilijoita ja sellaisia persoonia, joiden arvomaailma koetaan yhteneväksi. Näin ollen pelkkä paremmuus lajissa ei riitä, vaan esikuvan tulee olla samaistuttava myös persoonana. Arvomaailman merkitystä korostaa erityisesti Hanna-Maria Hintsu, joka kertoo arvomaailman olevan hänelle valintoja ja tekemistä ohjaava voima, jonka hän toivoo olevan sellainen, jonka voisivat myös muut ihmiset jakaa.

”Aina nuori haluaa samaistua johonkukin -- kenen arvoihin kolahtaa -- mulla on tietynlaiset arvot -- toivon, että ne kenellä on samanlaisia arvoja mun kanssa -- heille sitten olisin jäänyt jonkinlaiseksi esikuvaksi.” – Hanna-Maria Hintsu

Samaistuttavuus tunnustetaan myös tiettyjen ominaisuuksien tietoisena valintana. Esikuvista poimitaan haluttuja ominaisuuksia sen mukaan, mikä koetaan itselle tärkeäksi ja samaistuttavaksi eli sellaiseksi, mitä itsekin halutaan olla, saavuttaa tai tehdä. Ihmisten erilaisuus on havaittavissa myös esikuvien erilaisuudessa. Haastateltavat painottavat, että esikuvana voi toimia ihan kuka tahansa.

”Poimii niitä asioita, joita itse kokee tärkeäksi -- vaikka 10 ominaisuutta -- koet että näihin voin samastua.” – Mikaela Ingberg

”Mun mielestä ihmiset kokee esikuvakseen ihmisiä, minkälaisia he itse haluavat olla tulevaisuudessa. Se on mun mielestä esikuvan idea -- siksi meillä ei oo samoja esikuvia kaikilla -- ihmiset halua olla erilaisia.” – Mika Poutala

Samaistuttavuus voi ilmetä myös haluna näyttää samalta kuin oma esikuva, jolloin voidaan puhua jopa suoranaisesta matkimisesta ja esikuvan tyylin jäljittelystä tai kopioinnista. Mikaela Ingberg kertoo halunneensa käyttää samanlaisia varusteita kuin mitä hänen esikuvansa käytti. Halu jäljitellä tiettyä esikuvan tyyliä näkyi Ingbergin mukaan myös häntä esikuvana pitäneissä nuorissa tytöissä, jotka puolestaan halusivat käyttää samanlaista huivia kuin hän.

”Lillakilla oli Adidaksen keihäspiikkarit, kun voitti sen maailmanmestaruuden -- kun sain sitten ensimmäiset keihäspiikkarit niin ne oli pakko olla Adidakset -- kilpailussa käytin semmoista huivia -- ei kyllä löytynyt melkein semmoista tyttö-junioria siellä, jolla ei olisi ollut huivi päässä -- lähtenyt ikään kuin matkimaan.” – Mikaela Ingberg

Urheilijaesikuvista puhuttaessa samaistuttavuutta ei voida irrottaa suorituksellisesta menestyksestä. Vaikka urheilijaesikuva on muutakin kuin urheilija, on urheilu kilpailullisena ele-

menttinä vahvasti läsnä. Näin ollen urheilijaesikuvia katsotaan monesti ylöspäin nimenomaan urheilullisten saavutusten myötä ihmisten halutessa olla yhtä lailla menestyksekkäitä omassa tekemisessään. Urheilijaesikuva voi toimia esimerkkinä, joka näyttää suuntaa sellaisille ihmisille, jotka haluaisivat tehdä kuten hän.

”Nuoret tai lapset on halunneet tulla ottamaan yhteiskuvia tai kysyneet et heidän miten musta vois tulla yhtä hyvä kuin susta.” – Nooralotta Neziri

Esikuvien merkitys suunnannäyttäjänä ja valintojen ohjaajana nähdään erityisen suurena lapsille ja nuorille. Tämäkin ilmenee useammalla tavalla ja tasolla. Ensinnäkin haastateltavista kaikki kertovat katsoneensa ylöspäin oman lajinsa menestyneitä urheilijoita tai lähipiirin henkilöitä nimenomaan lapsuudessaan ja nuoruudessaan, jolloin esikuvien tekeminen ja toiminta koettiin erityisen ohjaavaksi. Toisekseen vastaavia havaintoja sekä palautetta haastatellut kertovat saaneensa itse omasta toiminnastaan.

”Musta tuntuu et tällä hetkellä on niin paljon valinnanvaraa mihin nuori voi lähteä suuntautumaan -- mun mielestä on tärkeitä -- eri aloilla, myöskin urheilussa, eri esikuvia, jotta ne nuoret löytää näiden eri harrastusten tai jopa ammattien pariin esikuvien kautta -- kokisi itsensä -- tarkoituksenmukaiseksi -- merkitykselliseksi löytää sen oman porukan ja oman itsensä.” – Hanna-Maria Hintsala

”Ohjaa sitä omaa tekemistä myöskin -- mitä valintoja tekee --- miten panostaa niihin asioihin.” – Enni Rukajärvi

Haastatteluista ilmeni, että ensimmäisiä esikuvia otetaan perheestä ja lähipiiristä. Tämä havainto on samansuuntainen Paynen ym. (2004, 9) toteamukselle siitä, että yksilön ensimmäiset esikuvat ovat usein omia vanhempia tai sukulaisia, jotka ovat tuttuja ja joiden kanssa vietetään paljon aikaa. Sekä Tanja Poutiainen-Rinteelle ja Hanna-Maria Hintsalle heidän ensimmäisiä esikuviaan ovat olleet heidän isoveljensä, joiden kanssa he ovat halunneet viettää aikaa ja harrastaa samoja asioita. Sen lisäksi, että ensimmäisiksi esikuviksi haastateltavat nimeävät

omia perheenjäseniään, tunnistavat Mika Poutala ja Tanja Poutiainen-Rinne olevansa esikuvia omille lapsilleen.

“Katon ympärille niin nään heti kolme henkilöä keille oon esikuva -- mun mielestä jokainen meistä voi olla esikuva.” – Mika Poutala

“9 ja 10 vuotta vanhemmat isoveljet -- harrasti esimerkiksi alppihiihtoa, joten minäkin halusin alkaa harrastamaan -- koska veljet harrasti, minä innostuin -- aloin pelaamaan Ropsissa jalkapalloa, koska mun isoveljet pelas jalkapalloa -- halusin kaikessa olla mukana ja tekemässä niitä asioita, joita mun isoveljet tekee -- halusin samaistua ja tehdä asioita, mitä he tekivät.” – Tanja Poutiainen-Rinne

6.1.2 Hurmoksen tarve

Esikuvien yhteiskunnallista merkitystä korostaa loistava urheilullinen menestys. Hurmoksen tarpeella olen pyrkinyt kuvaamaan urheilumenestykseen kohdistuvaa kysyntää ja toisaalta korostamaan hurmoksen tarvetta välillisenä tekijänä, joka saa aikaan kansanterveydellisestä näkökulmasta merkittäviä hyötyjä. Alateeman sisältö liittyykin keskeisellä tavalla tämän tutkimuksen kirjallisuuskatsauksessa esitettyyn huippu-urheilun yhteiskunnalliseen perusteluun ja erityisesti kansalliseen identiteettiin ja urheilun hyvään kehään (ks. luku 2).

Urheilu symboloi paljon muutakin kuin pelkkää kilpailemista ja voittamista. Urheilu rakentaa kansallista identiteettiä ja arvostusta, vahvistaa uskoa sinnikkyuteen ja yrittämiseen sekä antaa ihanteita nuorisolle. (Heinilä 2000, 278.) Ei ole haastateltavaa, joka ei tavalla tai toisella olisi nostanut esiin arvokisoja ja erityisesti olympialaisia esikuvien merkityksestä kysyttäessä. Arvokisojen nostaminen esiin korostaa kansainvälisen urheilumenestyksen merkitystä suomalaisille ja suomalaisten yhteenkuuluvuuden tunteelle.

”Urheilu tietysti herättää hyvin paljon tunteita -- suomalaiset ovat muuten aika hiljaisia -- jos tulee vaikka jääkiekossa maailmanmestaruus -- sitten eletään täysillä mukana -- sama juttu tavallaan sekä koriksessa että lentopallossa -- vaikka mitalia ei ole tullut mutta ne on päässyt arvokisoihin -- semmoista hurmosta -- pääsee eläytymään mukaan jossain asiassa muiden kanssa.” – Mikaela Ingberg

Kun kontekstina on urheilu, ei menestystä voida irrottaa esikuvallisuudesta. Heinosen (2004, 231–232) mukaan kokonaisen kansakunnan itsetunto voi olla urheilumenestyksestä riippuvainen. Urheilumenestyksen tavoittelu, ihannointi ja ylipäättään olemassaolo on ikään kuin suomalaisiin sisäänrakennettuna. Urheilun merkitys Suomessa on automaatio ja itsestään selvä osa kansallista identiteettiä (Kokkonen 2008, 10). Suomalaisten voidaan ajatella tarvitsevan urheilumenestystä, jotta voisimme kokea kansana yhteenkuuluvuuden tunnetta hurmoksen kautta.

”Tietynlaisia perinteitä -- ollaan koko perhe katsottu Ruotsi-ottelu telkkarista loppukesästä aina -- tuo kansan yhteen kyllä.” – Mikaela Ingberg

Haastatteluissa nousikin esiin urheilumenestyksen merkitys kansakuntaa yhdistävänä tekijänä. Lajinsa parhaat toimivat esikuvina ja osoituksena Suomen kansalle siitä, että vaikka tulemme pienestä maasta, voimme silti pärjätä. Urheilun yksi tarkoitus on todistaa kansakunnan kilpailukykyisyys ja nostattaa samalla kansallista yhteisöllisyyden kokemista. (Kokkonen 2008, 13.)

”Tällainen pienempi maa täällä pohjoisessa -- tuntuu että urheilu --- muutenkin on aika merkityksellinen asia -- puskee suomalaisia -- menestyneitä urheilijoita -- näen että sillä on isompi merkitys tällaisessa pienessä maassa kuin jossain isommassa maassa missä on tosi paljon enemmän vielä urheilijoita ja menestystä -- pieni kansa tosiaan niin nopeasti vaikututaan ja yhdistää kyllä ihmisiä.” – Enni Rukajärvi

“Esikuvia ketkä näyttää sitä tietä, että kaikki on mahdollista -- vaikka tullaan pienestä maasta -- ei ole välttämättä kaikki olosuhteet niin hulppeat kuin jossain jenkeissä tai muussa isossa maassa -- kun tarpeeksi kovasti haluat jotain, niin se on oikeasti mahdollista niiden unelmien saavuttamiseksi.” – Hanna-Maria Hintsa

Urheilun myönteistä vaikutusta liikunnan harrastamiseen ja kansanterveyteen kuvaava urheilun hyvä kehä (ks. luku 2.2) ilmenee haastateltavien näkemyksissä. Urheilumenestyksen vaikutus nähdään positiivisessa valossa terveellisiä elintapoja ja liikunnan harrastuneisuutta ajatellen. Haastateltavat näkevät esikuvilla ja urheilumenestyksellä olevan myönteinen vaikutus kansalaisten liikunnan harrastamiselle. Tämä näkemys on yhdenmukainen myös toteutettujen väestökyselyjen tulosten kanssa, joiden mukaan suomalainen huippu-urheilumenestys lisää suomalaisten osallistumista liikuntaan ja urheiluun (ks. Mäkinen 2017; Mäkinen ym. 2018). Haastattelujen ollessa toteutettuja olympiavuonna ajankohtaiseksi nostetaan erityisesti suomalaishiihtäjien ja Suomen jääkiekkomaajoukkueiden menestyksen vaikutus kansalaisten liikunnallisuuteen ja kyseisten lajien harrastajamääriin.

“Vaikka ei puhuttais nyt uusista harrastajista -- mä väitän että tuolla hiihtoladuilla on nähty taas aika paljon enemmän ihmisiä -- kaivanut neljän vuoden jälkeen vaikka ne sukset sieltä vintiltä -- pitää taas mennä kokeileen ja verestämään muistoja et miltä hiihto tuntuukaan -- tosi iso vaikutus ihan kansanterveyteen -- saa ihmisiä liikkeelle.” – Mika Poutala

“Hiihto taas ottaa melkosen pompun eteenpäin, kun tuli tommonen määrä olympiamitaleita et ei siitä päästä mihinkään -- esikuvathan ovat nyt niiku Iivo Niskasia ja Leijonat ja naisleijonat ja sehän väkisinkin muotoutuu siihen menestykseen ja sitä meillä on.” – Tanja Poutiainen-Rinne

Urheilumenestyksen mukanaan tuoma hurmos siis nähdään yhteiskunnallisesti merkittävänä, sillä se tuo suomalaisia yhteen vahvistaen kansallista identiteettiä. Menestyminen maailmalla lisää kansalaisten kiinnostusta urheilua ja liikuntaa kohtaan, mikä näkyy osaltaan liikunta-

aktiivisuuden lisääntymisenä. Tässä menestyneillä urheilijoilla on keskeinen rooli, sillä he toimivat esikuvina koko Suomen kansalle levittäen urheilun ilosanomaa.

”Lisää tarvittais nimenomaan sellaisia ketkä kannustaisi nuoria urheilijoita kokeilemaan erilaisia lajeja ja omia rajoja siinä urheilussa ja nimenomaan nauttimaan siitä tekemisestä -- kaikista ei tarvitse tulla olympiakultamitalisteja vaan nimenomaan urheilun ja liikunnan ilo.” – Hanna-Maria Hintsu

6.1.3 Hyviä tyyppejä ja kannanottoja

Esikuviin liitetään tietynlaisia mielikuvia, joista selkeimmäksi mielletään positiivisuus. Haastateltavat kertovat näkevänsä esikuvien merkityksen kannustavana. Esikuvat nähdään keskivertoa hieman fiksummin tai järkevämmin toimivina henkilöinä, jotka ajavat oikeana nähtyjä ja koettuja asioita eteenpäin. Esikuvissa on siis edelleen havaittavissa sankaruuden piirteitä heidän toimiessaan ”hyviksinä”, jotka edustavat hyvää ja oikeaa (ks. Virtapohja, 1998, 28).

“Jokainen meistä edelleen kaipaa esikuvia -- on ihmisiä jotka toimii hyvien asioiden puolesta -- jos sä toimit tietyllä tavalla, jota yhteiskunta ja ihmiset ympärillä kokee hyväksi -- poikkeaa positiivisessa mielessä keskivertokäyttäytymisestä -- jos kaikki toimisi samalla tavalla niin ketään ei tarvitsisi nostaa esikuvaksi -- esikuva on kuitenkin henkilö -- toimii jossain yhteyksissä fiksummin tai järkevämmin tai aktiivisemmin kuin ehkä keskiverto henkilö siinä tilanteessa -- johonkinhan se perustuu että jostain tulee esikuva.” – Mikaela Ingberg

Oikeana ja merkityksellisinä koettuja asioita, joihin esikuvat ottavat kantaa ovat esimerkiksi yhteiskunnalliset asiat. Tasa-arvo-, ilmasto- ja ihmisoikeusasiat ovat haastatteluissa toistuneita kokonaisuuksia. Esikuvallisuuden ei täten nähdä rajoittuvan pelkkään urheiluun suoritusten valossa, vaan myös sellaisiin merkittäviin asiakokonaisuuksiin, jotka eivät suoranaisesti ole urheilua, mutta liittyvät nykypäivänä keskeisesti urheilumaailmaan. Urheilussa esiintyy yhtä lailla epäkohtia kuin muuallakin yhteiskunnassa (ks. esim. Kavanagh ym. 2020). Urheilun

koskemattomuus ja urheilijoiden aikaisemmin varsin passiivisena ja itsekkäänä nähty rooli on siis jäänyt ja jäämässä jatkuvasti yhä enemmän historiaan. Yhteiskunnallinen kehitys, muutos ja uudistus itse asiassa ovat nykypäivän urheilumaailmassa erottamattomia osa-alueita, joita ei ole mahdollista sivuttaa.

“Alkanut tulla tosi monipuolisesti -- kaikenlaisia esikuvia -- on ollut mun mielestä tosi hyvä ilmiö -- alettu tuoda noita sateenkaariurheilijoita -- tosi tärkeä osa -- tasa-arvo toteutuu kaikessa.” – Enni Rukajärvi

“Tällä hetkellä urheilussa paljon puhutaan siitä dilemmasta että -- olympialaisia ja muita arvokisoja viemään maihin, joissa on kyseenalaisia ihmisoikeuksia yms. -- onneksi puhutaan enemmän ja urheilijoiltakin jotenkin vaaditaan ja kysytään enemmän heidän henkilökohtaista mielipidettään asioista -- urheilun pitääkin ottaa enemmän kantaa -- se on mahdollisuus maailmassa että urheilulla saataisiin enemmän hyvää aikaiseksi -- kansakuntia yhdistävä tekijä -- esikuvatkin entistä enemmän joutuu tai saa ottaa kantaa ja tuoda esille epäkohtia.” – Tanja Poutiainen-Rinne

Esikuvien merkitys ja toimijuus epäkohtiin puuttujina osaltaan korostaa esikuvia kokonaisvaltaisesti ihmisinä, ei pelkkinä huippu-urheilijoina. Urheilijan persoona, elämäntapa ja valinnat ovat merkityksellisiä seikkoja, jotka näyttelevät isoa osaa esikuvan roolissa (Mäkinen 2017, 14). Oikeina pidettyjen asioiden ajaminen liittyy oleellisesti esikuvien samaistuttavuuteen. Toimiessaan hyvien ja oikeiden asioiden lähettiläinä esikuvat kannustavat muitakin toimimaan samoin. Yhteiskunnallisen keskustelun käyminen nähdäänkin haastateltavien keskuudessa yhtenä esikuvan merkityksellisimmistä velvollisuuksista (ks. May 2009).

6.2 Esikuvana toimiminen: Valintoja, vaikuttamista ja velvollisuuksia

Tähän yläteemaan sisältyvät alateemat *Esikuvallisuus ominaisuutena, Aktiivinen toimijuus ja halu vaikuttaa ja Tiedostaminen ja vastuu*. Yläteemasta käy ilmi selkeästi esikuvien kokema

mahdollisuus, mutta myös tietoinen valinta olla vaikuttamassa. Esikuvana toimimisen koetaan tuovan mukanaan velvollisuuksia sekä vastuuta, mikä osaltaan poikii uusia mahdollisuuksia ja valintatilanteita.

6.2.1 Esikuvallisuus ominaisuutena

Kaikissa haastatteluissa nousi esiin, että esikuvana toimiminen on luontainen osa muuta toimintaa ilman erityisiä ponnisteluja. Itse asiassa haastatteluista käy useampaan otteeseen ilmi, että esikuva voi olla ja esikuvaksi voi tulla ihan kuka tahansa, sillä esikuvana toimimisen koetaan tapahtuvan omien arvojen ja tekemisen kautta. Tällöin esikuvallisuutta ei tule juurikaan mietittyä sen ollessa sivutuote. Pääpaino on haastateltavien tapauksessa urheilullisissa suorituksissa.

”Tuntunut luontaiselta se rooli -- ei ole tarvinnut tehdä erillistä valintaa -- aika kauan jo tavallaan pitänyt sitä omana roolina -- pidän siitä, että semmoinen rooli on mulla -- koen, että mä oon julkisuudessa todellakin oma itseni.” – Nooralotta Neziri

Haastateltavista viisi kokee ajautuneensa esikuvaksi. Ajautuminen on tapahtunut urheilu-uran ohessa. Ajautumisen syyksi mainitaan urheilullinen menestys ja sen mukanaan tuoma julkisuus, joka on mahdollistanut esikuvana toimimisen laajemmille ihmisjoukoille. Julkisuus mielletäänkin merkittäväksi tekijäksi esikuvallisuuden syntymisessä. Tähän teemaan palaan tarkemmin alaluvussa 6.3.1. Muista haastateltavista poiketen Mika Poutala kertoo tietoisesti halunneensa esikuvaksi.

”Kyl mä oon halunnut -- muistan ensimmäises Urheilugaalassa -- heti silloin ajattelin et toi on se palkinto minkä mä itse asias haluun eniten, se esikuvapalkinto, vaikka kovin urheilullinen meriitti olis se vuoden urheilija -- kolahti heti -- vuoden esikuva ois se mitä mä oikeesti sisäisesti haluan.” – Mika Poutala

Haastateltavat kokevat olevansa esikuvia ylipäättään ihmisinä, eivät pelkkinä urheilijoina, vaikka esikuvallisuuden konteksti ymmärrettävästi vahvasti urheilussa onkin. Koettu samankaltaisuus omassa toiminnassa ja persoonassa niin kentällä kuin sen ulkopuolella toistuu haastatteluissa.

“Teen samalla lailla asioita normielämässä -- samat arvot siihen tekemiseen oli ne sitten normijuttuja tai sitä urheilua -- mä oon niin vahvasti lumilautailija -- en mä tiedä onko siinä hirveästi erotettavaa.” – Enni Rukajärvi

“Olet urasi aikana urheilija 24/7 -- ei sitä pysty oikein enää erottaan -- kyllä se on semmoinen paketti -- koen, että on niin samanlainen kilpakentillä ja sen ulkopuolella -- en koe että siinä on mitään eroa.” – Nooralotta Neziri

”Koen, että olen ennen kaikkea esikuva ihmisenä enkä urheilijana -- mä oon ihminen, oon mä sitten urheilija tai missä muualla tahansa -- pohjimmiltaan kuitenkin oon se ihminen -- mikä toivottavasti on se esikuvan syy minussa -- ajattelen että sitä ei tarvitsisi erotella -- missä kontekstissa se on.” – Mika Poutala

Esikuvana toimimisen luonnollisuus ilmenee haastateltavissa myös siten, että esikuvan käsitettä ei olla edes ajateltu, vaan esikuvallisuus on tullut kuin itsestään urheilemisen ohessa. Urheilu-uran aikana keskittyminen on niin vahvasti omissa suorituksissa, että esikuvallisuutta ei oikeastaan edes ole ehditty pysähtyä miettimään.

”Ei sitä ole aktiivisesti tullut ajatelleeksi -- en ikinä ikinä varsinaisesti ajatellut olevani esikuva -- toki pyrin tekemään asiat niin hyvin kuin mahdollista ja kuten olen sitä arvopohjaa tässä mainostanut useaan kertaan niin sitten myöskin käyttäytymään ja kohtaamaan ihmiset sen mukaisesti -- en ikinä ajatellut varsinaisesti, että mä olisin esikuva, vaan yritti toimia parhaalla mahdollisella tavalla joka tilanteessa.” – Hanna-Maria Hintsu

Huolimatta koetusta esikuvallisuuden kokonaisvaltaisuudesta haastateltavat tunnistavat olevansa tavallaan urheilijaroolinsa vankeja. Ulkopuolisille ihmisille he näyttäytyvät melko yksipuolisesti oman lajinsa menestyneinä edustajina tai se ainakin on heihin ensimmäisenä liitettävä mielikuva.

”Tuntemattomia ihmisiä -- heille varmasti olen aina aitajuoksija Nooralotta, enkä vaikka opiskelija tai yrittäjä tai mitään muuta -- ei siitä vaan pääse eroon -- en nyt tiedä onko se negatiivinen -- oon siihen tottunut -- aina edustamassa tietyllä tapaa.” – Nooralotta Neziri

”Jos joltain kysyy -- sanoo mun nimen -- ensimmäinen asia mikä tulee mieleen, on keihäänheitto tai keihäänheittäjä tai urheilija.” – Mikaela Ingberg

6.2.2 Aktiivinen toimijuus ja halu vaikuttaa

Urheilu-uran aikana urheilijan pääfokus on urheilemisessa ja omassa lajissaan kehittämisessä parhaaksi mahdolliseksi. Esikuvallisuuden koetaan tulleen sivutuotteena, eikä sille ole välttämättä osattu tai ehditty antaa tietoisesti tilaa omassa toiminnassa. Toki kokemukset esikuvana toimimisen aktiivisuudesta vaihtelevat esikuvien välillä. Urheilu-uransa lopettaneet Tanja Poutiainen-Rinne ja Mika Poutala kokevat uran jälkeen toimivansa aikaisempaa tietoisemmin esikuvina, kun esikuvana olemiselle on vapautunut resursseja huippu-urheiluun panostamisesta.

”Urheilu-uran aikana olin urheilemisellani esikuva -- enkä tehnyt varsinaisesti asioita -- urheilin ja olin siksi esikuva -- tiettyjä esikuvaan liittyviä asioita tietoisestikin haluan edistää tänä päivänä -- haluan olla sitä, mitä en ikinä urheilu-uralla suoranaisesti, siellä se vähän tuli annettuna tekijänä.” – Tanja Poutiainen-Rinne

“Pyrin enemmän tietoisestikin jakamaan tietoa, viisautta, ajatuksia, ideoita ja pyrkimään oikeasti konkreettisesti auttamaan ihmisiä sillä omalla osaamisella ehkä se silleen on muuttunut aktiivisemmaksi.” – Mika Poutala

Urallaan edelleen aktiiviset Enni Rukajärvi ja Nooralotta Neziri kokevat urheilun vievän paljon aikaa ja resursseja. Rukajärvi puhuu urheilun itsekkyydestä, jolla hän viittaa urheilijan itseensä keskittymiseen ja menestyksen priorisointiin. Molemmat aktiiviuurheilijat tunnistavat urheilun ja esikuvallisuuden tuoman mahdollisuuden ”antaa takaisin” (ks. May 2009, 451). Myös Poutiainen-Rinne kokee saaneensa urheilulta paljon ja haluaa nyt urheilu-uransa jälkeen tietoisemmin toimia esikuvana, jotta mahdollisimman moni voisi kokea samaa.

“Oon monesti miettinyt urheilua --itsekästä toimintaa tietyllä tapaa -- yrittää päästä parempiin suorituksiin -- haluaisi että voisi myös -- tuoda sitä kautta hyvää esille ja vaikuttaa asioihin.” – Enni Rukajärvi

“Antanut tosi paljon urheilu-uraan (esikuvallisuus) -- uraa totta kai tekee omien tavoitteiden takia itselleen -- olisi vähän tylsää, jos ei siihen kuuluisi toisaalta toistakin puolta, että sillä olisi jotain merkitystä myös muille.” – Nooralotta Neziri

”Olen saanut urheilu-uralta ja menestykseltä paljon positiivista ja hyvää -- urheilu-uran jälkeiseltä elämältä paljon hyviä asioita -- toivon ja haluan, että mahdollisimman moni saisi sellaisia elämyksiä tai kokemuksia tai kokonaisvaltaista elämää -- olen mielelläni esikuva sellaisille ihmisille -- ehkä enemmän tietoisesti myös haluaa olla esikuva vaikkapa lapsille -- urheilkaa monipuolisesti, käykää koulua ja tsempata.” – Tanja Poutiainen-Rinne

Esikuvana toimiminen koetaan tilaisuutena ja mahdollisuutena vaikuttaa tärkeinä pidettyihin asioihin ja teemoihin. Tässäkin kohtaa esikuvien erilaisuus korostuu, sillä asiat, joihin halutaan vaikuttaa ja joita halutaan edistää, vaihtelevat esikuvien välillä. Erilaisuuksista huolimatta haastatteluissa esiin nousseena yhdistävänä tekijänä nousi esiin halu vaikuttaa ja toimia

esimerkkinä nimenomaan lapsille ja nuorille. Urheilijat mielletäänkin enemmän lasten ja nuorten kuin aikuisten esikuviksi. (ks. Mäkinen 2017; Payne ym. 2004.)

”Vanhemmat usein tulee sanomaan, että hei oot tosi hieno motivoiva tekijä -- mun pikku uimarille tai jopa heille itselleen.” – Hanna-Maria Hintsu

”Pyrin, jos mä vedän esimerkiksi leirejä -- juttelee nuorten kanssa eri asioista -- lounaalla tai päivällisellä -- pyrkii olemaan semmoisena sparraajana -- on sillä tavalla läsnä siinä.” – Mikaela Ingberg

”Koen, että se kohderyhmä on ennen kaikkea lapset ja nuoret ja ehkä ennen kaikkea teini-ikäiset ehkä -- jos pystyy kannustaa nuoria ihmisiä liikkumaan -- kouluttautumaan -- itselle tosi iso asia, jos pystyy edes noihin asioihin vaikuttamaan.” – Nooralotta Neziri

”Esikuva nuoremmille pikaluistelijoille -- nuorten yrittäjäyys -- oon urheilu-uran jälkeen pyrkinyt olemaan vaikuttamassa -- innostamassa ja rohkaisemassa nuoria -- miksei vanhempiakin kokeilemaan yrittäjäyttä.” – Mika Poutala

”Toivon, että se on vaikuttanut nuoriin ja lapsiin ja he on innostunut urheilulajista -- semmoinen tsemppari tai kannustaja vaikkapa lapsen jossakin urheilu-uran vaiheessa.” – Tanja Poutiainen-Rinne

”Koen, että olen edelleen esikuva -- lumilautailun parissa monille laskijoille -- kaiken ikäisille luultavasti, erityisesti nuorille tyttölaskijoille.” – Enni Rukajärvi

Edellä esitetyistä sitaateista käy jokaisesta ilmi tavalla tai toisella urheilun tai vähintäänkin liikunnan harrastamisen konteksti. Tämä on tietysti luonnollista, kun haastateltavina on nykyisiä ja entisiä huippu-urheilijoita. Urheilemiseen ja liikkumiseen halutaan kannustaa ja rohkaista, vaikka siihen liittyykin paljon epävarmuutta ja riskejä.

“Nuorille urheilijoille haluan olla esikuva, että hei, jos teillä on intohimo siihen urheiluun niin se on tosi ok lähteä siihen huippu-urheilijan uralle, vaikka se onkin tosi epävarmaa ennen kaikkea taloudellisesti -- ei tiedä kenestä se huippu tulee ja kenestä ei -- vaatii melkoisia satsauksia ja sitoumuksia -- on tosi antoisaa ja arvokasta tehdä se huippu-urheilijan matka -- uskaltakaa.” – Tanja Poutiainen-Rinne

Vaikka urheilu-uralle lähtemiseen kannustetaankin, tunnistetaan myös sen rajallisuus haastateltavien keskuudessa. ”Urheilu-uran jälkeisen elämän” petaaminen koetaan tärkeäksi ja siihen panostamiseen halutaan vaikuttaa ja kannustaa myös muita oman toiminnan ja esimerkin kautta. Toisaalta sekä urheilu-uralla että sen jälkeen tunnistetaan olevan samankaltaisia ominaisuuksia ja vaatimuksia siinä mielessä, että molemmissa täytyy tehdä töitä ja nähdä vaivaa menestyäkseen. Esikuvallisuus ominaisuutena ilmenee täten myös tässäkin alateemassa siten, että esikuvien toiminta säilyy ja jatkuu samanlaisena, vain konteksti muuttuu.

“Kannustan myös urheilijoita ja toki muitakin opiskelee -- moni kamppailee sen kanssa voinko mä opiskella, kun mä haluan tähdätä huipulle -- urheilu-ura voi loppua tosi nopeasti -- olen opiskellut yliopistotutkinnon -- sääntillinen opintojen kanssa myös urheilu-uran rinnalla -- lähteä hakemaan vaikka töitä sitten uran jälkeen -- pedannut sitäkin puolta elämästä -- haluan kannustaa myös muita siihen.” – Nooralotta Neziri

“Urheilussa se oli vahvasti sitä, että on pitkäjänteisesti tehnyt töitä ja mahdollistanut menestyksen ja sama pätee sitten täällä seuraavalla uralla -- täälläkin haluan olla ja viestittää että menestyn tällä hetkellä muussa elämässä, kun teen edelleen asioita huolellisesti ja pitkäjänteisesti -- teen töitä sen menestyksen eteen.” – Tanja Poutiainen-Rinne

Haastatelluista urheilijoista neljä kuudesta on aktiivisen urheilu-uransa lopettaneita, mikä osaltaan on havaittavissa myös vastauksissa. Urheilu-uransa lopettaneet esikuvat kokevat haluavansa vaikuttaa edelleen kilpauran jälkeenkkin tärkeäksi kokemuksiinsa asioihin ja myös urhei-

lun kontekstin ulkopuolella. Yhdistäviä kokonaisuuksia, joihin halutaan vaikuttaa ovat erityisesti koulutus, yrittäjyys ja työelämässä menestyminen. Vaikka näitä kokonaisuuksia mainitsivat myös yhä urheilu-urallaan aktiiviset Neziri ja Rukajärvi, painottuivat edellä mainitut kokonaisuudet erityisesti uransa lopettaneiden esikuvien haastatteluissa. Vastaavasti Hintsan, Ingbergin, Poutalan ja Poutiainen-Rinteen haastatteluissa ei noussut esiin halu tai kokemus oman lajin harrastuneisuuteen vaikuttamiseen läheskään yhtä vahvasti kuin kilpaurallaan yhä aktiivisten Nezirin ja Rukajärven.

”Ei enää ehkä liity siihen keihäänheittoon -- puhutaan tänäkin päivänä hyvin paljon siirtyvistä taidoista ja ominaisuuksista esimerkiksi urheilu-urheilusta kun urasiirtymä on edessä -- tulee hyvin vahvasti niitä samoja ominaisuuksia mukaan -- ihminen joka on tottunut ottaa kantaa vastuuta urheilukentillä -- varmasti myös semmoinen henkilö -- valmis ottaa sitä vastuuta myös siviilielämän puolella.” – Mikaela Ingberg

“Oon urheilu-uran jälkeen pyrkinyt olemaan vaikuttamassa -- innostamassa ja rohkaisemassa nuoria -- miksei vanhempiakin kokeilemaan yrittäjyyttä -- myös urheilupiireissä puhunut paljon siitä. Mun mielestä yksilöurheilijan varsinkin kannattaisi toimia yrittäjänä jo urheilu-uran aikana.” – Mika Poutala

“Haluan kannustaa yrittäjyyteen esimerkiksi urheilijoita ja puhua yrittäjyydestä -- olin urheilijana yrittäjä ja nyt tässä seuraavassa elämässä yrittäjä -- yksilöurheilija siinä vaiheessa, kun hän lähtee sitä huippu-urheilijan unelmaa tavoittelemaan, on yrittäjä mitä isommissa määrin -- yrittäjyys on vielä aika lapsen kengissä Suomessa yksilöurheilussa -- uskon, että tuun osaltani siihen vaikuttamaan myönteisesti.” – Tanja Poutiainen-Rinne

Edellä esitetyssä Ingbergin ja miksei muidenkin sanomisissa on havaittavissa piirteitä urheilun hyvästä kertomuksesta. Hänen mainitsemansa siirtyvät taidot ja kyky ottaa vastuuta voitaisiin nähdä verrannaisina Itkosen (1997, 205–215) mainitsemille urheilun kasvatuksellisuuden mukanaan tuomille hyveellisille ominaisuuksille kuten kuuliaisuudelle ja ryhdikkyydelle.

Yhtä lailla niin urheilun hyvässä kertomuksessa kuin haastatteluissa nähdään urheilussa opittavan tärkeitä taitoja ja kovan työn merkitystä hankittuina ominaisuuksina, jotka poikivat heidelmää kokonaisvaltaisesti elämässä.

Menestyksekkään kilpauransa lopettanut Hanna-Maria Hintsu kertoo haluavansa kannustaa ja toimia esimerkkinä erityisesti uranvaihtoa harkitseville aikuisille ihmisille. Ulkomailla lääketiedettä opiskeleva Hintsu kokee tärkeäksi toimia esikuvana myös urheilu-uran jälkeen, joskin esikuvan sijaan Hintsu kokee olevansa nykyään ennemminkin motivoiva ja suuntaa näyttävä henkilö.

“No urheilussa selkeästi pysty ajattelemaan, että se on ehkä nimenomaan esikuvana minä sä toimit. Tällä hetkellä uran vaihtajana pyrin olemaan mun toisella uralla jonkinnäköinen esikuva ihmisille, ketkä on tekemässä tai on tehnyt uran vaihdosta -- onko se esikuva oikea sana -- kuitenkin sellainen jonkinnäköinen suunnannäyttävä -- motivoiva henkilö -- toimii mentorina, se on ehkä parempi sana kuin että käyttää sitä esikuvaa -- toisaalta miten nämä kaksi sanaa eroaa toisistaan.” – Hanna-Maria Hintsu

Samankaltaisia ajatuksia esikuvallisuus urheilu-uran jälkeen herättää myös Mika Poutalassa, joka liittää esikuvallisuuden vahvasti urheiluun. Poutala näkee esikuvallisuuden laajana käsitteenä, jonka alle sisältyy muun muassa mentorina toimiminen. Paynen ym. (2004, 9) mukaan mentori on henkilö, joka jakaa tietämystä, kokemuksia ja opastusta mentoroitaville henkilöille, joiden tavoitteena on edistää urakehitystä ja lisätä tulevaisuuden mahdollisuuksia (ks. myös MacCallum & Beltman 2002, 8). Tätä määritelmää tarkasteltaessa on helppo ymmärtää, miksi esikuvan käsitettä jopa kyseenalaistetaan tai ainakin vierastetaan urheilu-uran jälkeen. Esikuvana toimimisen sijaan uransa päättäneet urheilijat kokevat omaksuneensa pikemminkin mentorin roolin.

“Toi termi on mun mielestä semmonen -- ois hyvä määritellä aika paljon -- sellaista ihmisistä ketä mä seuraan, kenen jutusta mä tykkään, ketkä on mulle tietyllä tavalla esikuvia -- ajattelen niitä tavallaan mentoreina -- saan heiltä hir-

veesti -- mahtuu mun mielestä helposti siihen esikuvan määritelmään -- en itse oo hirveesti käyttänyt sitä esikuvaa -- mulle se on yhdistynyt vahvasti urheiluun, mikä on tavallaan ehkä hassua nyt kun miettii.” – Mika Poutala

Haastatelluista yhtä lukuun ottamatta kaikki kokevat olevansa edelleenkin esikuvia, myös urheilu-uransa lopettaneet. Mikaela Ingberg kokee toimivansa esimerkkinä oman toimintansa kautta, muttei miellä itseään enää esikuvaksi kokiessaan esikuvallisuutensa liittyneen nimenomaan urheilijuuteensa. Nykyisessä elämänvaiheessaan hän kokee esikuvan olevan liian voimakas ja kehuva ilmaus, vaikka toimiikin ihmisenä edelleen yhtä lailla omana itsenään ja omien arvojensa mukaan.

”10 vuotta kun oma urheilu-ura loppunut -- en ehkä mieltä että olen esikuva -- toimintatavathan ei muutu -- haluan antaa hyvää esimerkkiä omalla toiminnallani -- millä tavalla mä puhun tai kerron asioita -- millä tavalla pyrin kannustaa -- se vastuu on olemassa pohjalla -- en koe olevani sillä tavalla esimerkki tai esikuva -- se on vähän liian kovaa ylistystä -- nostat vähän liian ylös -- astetta korkeampi kuin että olla esimerkillinen esimerkiksi.” – Mikaela Ingberg

Sekä Ingbergin, Hintsan että Poutalan kokemuksista on havaittavissa tiettyä termeillä leikitteilyä. Kokemukset pyörivät samojen asioiden ja teemojen ympärillä, mutta toiminnasta tai roolista käytettävä käsite koetaan erilaiseksi uran eri vaiheissa. Tässä kohtaa voidaan palata jo kirjallisuuskatsauksessa esitettyyn toteamukseen siitä, että esikuvan käsitettä on hankalaa määritellä, sillä samaa käsitettä käytetään puhuttaessa hyvinkin erilaisista asioista ja erilaisissa asiansuhteissa; toisaalta taas saatetaan puhua samoista asioista eri käsittein (ks. Valta 1996, 5). Tällä kertaa puhuttiin samoista asioista eri käsittein. Huolimatta siitä, minkä termin haastateltavat mieltävät kuvaavan omaa toimintaansa ja asemaansa parhaiten, on yhdistävänä piirteenä silti halu toimia tärkeiksi koettujen asioiden ja ominaisuuksien lähettiläinä. Kaikkien haastateltavien kohdalla aktiivinen toimijuus ja halu vaikuttaa ilmenevät, vaikkakin eri tasoisina.

Haastateltavat osoittavat aktiivista toimijuuttaan ja haluaan vaikuttaa kertoessaan haluavansa hyödyntää kohdalle sattuvat tilaisuudet olla esillä ajamassa tärkeitä asioita. Yhtenä tilaisuutena Poutiainen-Rinne näkee tähän tutkimukseen osallistumisen, mikä on konkreettinen osoitus halusta olla tilaisuuksien tullen aktiivisesti esillä puhumassa ja vaikuttamassa.

“Haluan edelleen olla esikuva muun muassa tässä ja puhumassa urheilun ammattimaisuuden ja yrittäjyyden puolesta -- jos tilaisuus tulee, niin mielellään esiinnyn julkisuudessa näiden itse tärkeitä kokemien asioiden puolesta puhujana -- mielellään annan omat kasvoni ja sanomani sen hyväksi.” – Tanja Poutiainen-Rinne

“Tottakai teen paljon asioita ja kiinnitän huomiota näihin asioihin niin sitä kautta voi toimia esikuvana -- pyrin käyttämään ne kaikki tilanteet -- sekä median että muissa asioissa -- hyödyksi -- olisi apua jollekin toiselle -- mulle se tärkein asia siinä esikuvana olemassa.” – Mika Poutala

Tilaisuuksien lisäksi sosiaalinen media koetaan käteväksi ja helpoksi väyläksi vaikuttaa, jakaa sisältöjä ja olla seuraajien tavoitettavissa omien ehtojen mukaan. Sosiaalisessa mediassa toimiminen koetaan tärkeäksi, mikäli tahtotilana on olla esillä ja vaikuttamassa aktiivisesti. Sosiaalisen median käyttämistä ei kuitenkaan koeta pakollisena, mutta sen mielletään olevan nykypäivänä tehokkain väylä jakaa sisältöjä, ajatuksia ja kokemuksia sekä olla seuraajien tavoitettavissa. Erityisesti Instagram koetaan vaivattomana kanavana. Siinä koetaan yhdistyvän kätevällä tavalla omat intressit ja oman esikuvallisuuden ja henkilökuvan ylläpitäminen esillä olemalla.

“Kyllähän somella pystyy edistämään asioita ja nopeuttamaan -- jokaisesta esikuvasta itsestään kiinni -- nykyään eniten käytän Instagramia -- Tanja Poutiainen tämmönen official -- yritän opetella somemaailmaa -- tarvitsen edelleen omaa julkikuvaani ja brändiäni edesauttamaan mun yritystoimintaa -- sillä tavalla mietin sitä somea ja harkitsen mitä siellä sometan.” – Tanja Poutiainen-Rinne

“Instagram itsellä nyt oikeastaan ainoa mitä mä käytän aktiivisesti -- sinne mun on helpoin laittaa semmoista arkipäiväistä asiaa -- koen myös tärkeäksi -- pystyn kommunikoimaan seuraajien kanssa, jotka kiinnostunut mun urasta -- haluan just antaa sitä semmoista arkipäivän elämää myös sinne -- seuraan myös muita ihmisiä ja ennen kaikkea aika paljon urheilijoita.” – Nooralotta Neziri

“Eniten käytän tuota Instagramia -- siinä on paljon toi visuaalisuus mukana -- harrastelen ja teen työkseni valokuvausta ja videokuvausta -- ollut sopiva.” – Mika Poutala

”Käytän enimmäkseen Instagramia -- toimii hyviä tuohon omaan juttuun -- tykkään kuitenkin pistää aika paljon laskuvideoita, laskukuvia -- niin tykkään siitä.” – Enni Rukajärvi

”Nyt jos vedän jotain leiriä tai vastaavaa niin sitten saatan laittaa Instagramiin -- haluaa välittää sitä, että hei keihäänheitto on kivaa, tehdään kivoja asioita leirillä.” – Mikaela Ingberg

Valtamediasta sosiaalinen media eroaa tässä yhteydessä siten, että urheilijat ovat sosiaalisessa mediassa oma-aloitteisia toimijoita. Omien valintojen ja päätösten merkittävyys korostuu, kun urheilijaesikuvat itse tuottavat sisältöjä julkisuuteen kaikkien nähtäville. Muun median kanssa tähän ei ole samanlaista mahdollisuutta, joskin haastatellut kokevat voivansa osittain vaikuttaa siihen, millaista kuvaa heistä mediassa välitetään. Tähän kokonaisuuteen palataan luvussa 6.3.

6.2.3 Tiedostaminen ja vastuu

Tiedostamisella olen pyrkinyt kuvaamaan esikuvien oman asemansa tiedostamista, jonka myötä velvollisuuksien ja vastuiden koetaan tulleen. Sen lisäksi, että esikuva-aseman koetaan tarjoavan runsaasti mahdollisuuksia, kuten edellinen alateema *Aktiivinen toimijuus ja halu vaikuttaa* osoitti, esikuvana oleminen asettaa myös rajoitteita esikuvien elämään. Tämän ala-

teeman tarkoituksena onkin kuvata haastateltavien kokemia velvollisuuksia ja vastuuta, joita esikuvana toimiminen on tuonut mukanaan.

“Julkisuus ja menestys tuo mukanaan vastuuta -- ne kulkee käsi kädessä -- hyvä tiedostaa -- haluaa myös toimia sen mukaisesti -- kun oli aktiivisesti huippu-urheilija joutui harvakseltaan miettimään, että mitä minä ”voin tehdä” ja mitä minä ”en voi tehdä” -- omaa käyttäytymistään.” – Tanja Poutiainen-Rinne

“Tajunnut että -- mä vähän niinku oon jo ehkä esikuva joillekin -- sitten on myös halunnut ottaa siitä sen vastuun -- yrittää hoitaa sitä roolia mahdollisimman hyvin.” – Enni Rukajärvi

Haastatteluista kävi ilmi, kuinka esikuvan asemasta tietoiseksi tulemisella on ollut vaikutusta haastateltavien toimintaan. Isoista muutoksista käyttäytymisessä tai toimintatavoissa ei kuitenkaan voida puhua. Kyse on enemmänkin entistä harkitummasta ulosannista ja esiintymisestä. Haastateltavat kokevat alkaneensa kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, että he käyttäytyisivät esikuvalla sopivalla tavalla. Tällaiseksi he mieltävät esimerkiksi asiallisen kielenkäytön. Esikuvaksi siis koetaan päädyttävän luontaisen esikuvallisen käytöksen myötä, joka korostuu entisestään oman vaikutusvaltaisen aseman tiedostamisen myötä. Luontaisuus omassa käytöksessä koetaan tärkeäksi.

”Saanut kommenttia siitä, kun vahingossa sanoin kirosan -- huomaan että olen ollut tarkempi, etten vahingossa kiroilisi julkisesti.” – Nooralotta Neziri

Vaatii vähän, että tietenkin miettii tietyissä jutuissa, miten toimii ja mitä asioita tekee -- mitä asioita tuo julki -- miten esiintyy -- tietenkin ei nyt liikaakaan.” – Enni Rukajärvi

”Niin sanottua päälle liimattua ei oikein toimi -- oli mun tietyllä tavalla velvollisuus jopa menestyksekkäänä urheilijana pyrkiä toimimaan fiksusti tai tietyllä tavalla -- roolin mukaan tuli tietynlainen vastuu -- luulen, että jos se ei olisi jol-

lain tasolla luontevaa niin en mä ehkä päätyiskään semmoiseen rooliin tai asemaan --- osittain semmoista luontaista vastuun kantamista on siinä pohjalla.” – Mikaela Ingberg

Esikuvan asemaan nouseminen on lisännyt haastateltavien ymmärrystä siitä, että omalla toiminnalla on vaikutusta toisiin ihmisiin. Omiin valintoihin ja toimintoihin alettiin kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota. Tätä ei kuitenkaan ole koettu negatiiviseksi tai ongelmalliseksi, vaan enimmäkseen positiiviseksi. Poutala kokee esikuvana toimimisen mukana tulleen tietoisuuden omasta roolista olleen avuksi myös hänelle itselleen.

”Jos olisin tekemässä jotain hölmöä – saattaa käydä takaraivossa ajatus -- mitä jos joku näkee -- mähän oon tavallaan esikuva, et en mä voi tällasta tehdä -- vaikuttaa paljonkin siihen omaan käyttäytymiseen -- mulle esikuvana oleminen on sellainen positiivinen paine käyttäytyä fiksusti -- auttanut mua elämään enemmän sellasta elämää, mitä mä haluan elää, koska mä haluan elää semmosta elämää, et mun elämä voi olla esikuvana muille.” – Mika Poutala

Tietoisuus oman toiminnan vaikutuksesta ympärillä oleviin näkyy myös koettuna vastuuna. Kyse ei siis ole pelkästään siitä, mihin omat intressit kohdistuvat ja halutaan vaikuttaa, vaan myös mihin koetaan velvollisuudeksi vaikuttaa. Haastateltavien kokemuksissa on tunnistavissa yhteiskuntavastuun piirteitä (ks. Anttiroiko 2004; May 2009). Nooralotta Neziri kokee vastuukseen olla vaikuttamassa erityisesti naisurheilijana. Esikuvan asema koetaan siis vastuuksi olla esillä tärkeiden asioiden puolesta.

”Koen ennen kaikkea naisurheilijana olevani myös vähän vastuussa siitä, millaista kuvaa mä annan mun kehonkuvasta -- -- se on semmoinen asia minkä kokenut kanssa tosi tärkeäksi -- saatan laittaa Instagramiin kuvan vaikka annoksesta missä syön fetapastaa ja tiedän että siinä on rasvaa ja hiilaria.” – Nooralotta Neziri

Poutala puhuu haastattelussa esikuvan vastuun kantamisesta. Hän näkee, että esikuva ei voi paeta vastuutaan tai toimia miten tahansa välittämättä seurauksista. Esikuvallisuudesta ei siis voi poimia kirsikoita kakun päältä, vaan esikuvan on otettava vastaan asema kokonaisena pakkettina mukanaan lukien vastuut ja velvollisuudet.

“Kyl siinä silti jonkinlainen vastuu on, et ei voi ihan miten tahansa elää sun elämää et jos sä oot esikuva -- mun mielestä vastuuta ei voi paeta sillä et sä sanot mä en halua tätä vastuuta -- sitten se vastuu pitää myös kantaa -- käyttäytyy niinku esikuvan pitää käyttäytyä -- ainakin pyrkii tekemään fiksua valintoja ja näyttämään esimerkillä hyvää.” – Mika Poutala

Esikuvan roolin mukana koetaan tulleen tietynlaisia odotuksia kohdistuen käyttäytymiseen ja ulosantiin. Positiiviset ja myönteiset mielikuvat, joita esikuviin liitetään, luovat odotuksia aina iloisesta ja myönteisestä esiintymisestä. Neziri kertoo kamppailevansa sen välillä, onko hänen velvollisuutensa olla aina iloinen ja positiivinen vai tulisiko hänen toisinaan tuoda julki todelliset tunteensa silläkin uhalla, että puhtaasti positiivinen imago rikkoutuisi.

”Jos joskus menee kisa ihan penkin alle -- vahingossa tulisi vaikka että voi paska -- vois itse asiassa olla ihan hyvä esimerkki -- olen nyt vähän kahden vaiheilla -- vaatiiko se sitä että aina pitäisi olla kauhean hymyileväinen ja iloinen vaikka harmittaa ja olisikin mennyt huonosti -- haluaisinko mä itse sellaista esimerkkiä nuorena urheilijana -- kaikki menee tosi helposti -- en välttämättä -- se vois olla huono.” – Nooralotta Neziri

Esikuviin kohdistuviin odotuksiin toivottaisiinkin lisää ymmärrystä siitä, että myös esikuvat ovat pohjimmiltaan ihmisiä, jotka saattavat tehdä virheitä. Mikaela Ingberg kuvaa esimerkin kautta, kuinka esikuviin kohdistuvat odotukset voivat olla niin voimakkaita, että pienikin virhe tai kömmähdys voi aiheuttaa närkästystä. Ihmisten kokemassa esikuvien tuntemisessa on piirteitä parasosiaalisista suhteista (ks. Brown ym. 1997; Horton & Wohl 1956, 215; Reinikainen 2019), mikä välittyy ihmisten kokiessa, että he tuntevat urheilijat henkilökohtaisesti. Tällöin urheilijan odotuksien vastainen käytös voi saada aikaan voimakkaan reaktion seu-

raajien suunnalta. Alla esitetyt aineistositaatit toimivat selkeinä esimerkkeinä urheilijaan muodostuneista parasosiaalisista suhteista ja niiden ilmenemisestä käytännössä.

“Olo että ne (urheilijat) pettää sinut (katsojan) -- et miten sä voit tommosta tehdä et mä tiedän kuka sä oot mitä sä teet.” – Mikaela Ingberg

”Urheilu-uran aikana -- joskus lopettamisen jälkeenkin -- joku kävelee ohi ja sanoo moi -- huomaa että ne tajusi -- hei vitsi että mä moikkasin sitä vaan sen takia kun toi oli niin tutun näköinen et voi anteeksi -- oon et ei tässä mitään eihän moikkaaminen mitään -- tavallaan mietit et sä tunnet sen ihmisen koska sä oot nähnyt sitä niin paljon.” – Mikaela Ingberg

Esikuvilta odotetaan aina liikenevän aikaa joka suuntaan, mikä koetaan samaan aikaan mielekkääksi osaksi urheilijan työtä ja toisaalta kuormittavaksi. Kohtaamiset tuntemattomien kanssa koetaan yleisesti ottaen mukaviksi hetkiksi kohdata uraa seuranneita ihmisiä. Ongelmalliseksi koetaan hetket, joissa ulkopuoliset henkilöt eivät tunnista ja osaa kunnioittaa urheilijan yksityiselämää.

“Mentiinpä me sit päiväsaikaan kahville tai johonkin julkiselle paikalle -- tuntu että ne muut ihmiset vie siitä enemmän aikaa kun ne mun ystävät -- haastavia hetkiä – positiivinen, että ihmiset on seuranneet ja tulevat aidosti vaan onnittelemaan -- joku ihminen jää pitkäksi aikaa porisemaan ymmärtämättä tuntu tosi ahdistavalta ja negatiiviselta -- jossain sponsoritilaisuudessa tai tapahtumassa niin siellä ihmiset tulee jutteleen niin se on tosi ok, koska minä olen siellä sen takia -- suorastaan ilmoitettu, että tule tapaamaan Tanja.” – Tanja Poutiainen-Rinne

Kohtaamiset arjessa ihmisten kanssa koetaan yleisesti ottaen positiivisiksi. Näissäkin hetkissä haastateltavat kokevat joutuvansa tekemään valintoja. Esikuvan velvollisuudeksi kuitenkin koetaan ihmisten kohtaaminen ja hetken antaminen heille omasta arjesta.

“Jos sä kaupassa kohtaat ihmisen, käännätkö selkäsi vai jäätkö juttelemaan ihmisen kanssa -- tällaiset pienet asiat.” – Hanna-Maria Hintsu

“Jos ihmiset lähestyy sinua -- en halua sanoa kenellekään -- huono päivä -- en halua puhua sun kanssa -- ihmiset tunnistaa paljon, mutta ei ole mikään häiriöksi asti.” – Nooralotta Neziri

Huippu-urheilijan ajan rajallisuus tunnustetaan ja se nousee haastateltavien puheissa merkittävimmäksi rajoittavaksi tekijäksi. Menestyksen myötä julkisuuteen nousseista urheilijoista tulee ikään kuin yhteistä omaisuutta, josta kaikki haluavat saada osansa (Elovaara 2007, 191–197). Kaikkeen mielenkiintoiseen ja tärkeänä pidettyyn ei ole mahdollista lähteä mukaan, mikä aiheuttaa vääjäämättä valintojen tekemistä. Kyseiset hetket koetaan haastaviksi, sillä kenellekään ei haluta tuottaa pettymystä.

”Urheilu-uralla kun menestyy -- sua ”revitään” joka paikkaan, niin tuleehan niitä tuskastumisen hetkiä -- pitääkö mun hymyillä sponsorille tuonne puolelle vai medialle tonne noin vai sille pikkupojalle -- välillä joutuu valitsemaan huonoista ratkaisuksista vähiten huonon.” – Tanja Poutiainen-Rinne

“Jos haluais olla mahdollisimman hyvä esikuva -- yrittäisi vastata kaikkiin viesteihin -- sekin on välillä vähän mahdotonta -- pyydetään tosi moniin eri juttuihin -- kaikki tosi tärkeitä -- ei aika riitä lähteä mukaan kaikkiin -- ois kiva, että vois joka asiassa olla mukana ja joka asiassa auttaa -- pakko vähän rajata.” – Enni Rukajärvi

Ihmisten kohtaamisten ja esikuvallisella tavalla käyttäytymisen lisäksi media koetaan kokonaan erillisenä velvollisuutena. Haastateltavat tunnistavat median kuuluvan huippu-urheilijan työhön, mikä helpottaa heidän suhtautumistaan mediaan ja toimintaansa median kanssa. Mediassa esiintymistä ja median käytettävissä olemista ei kaikissa tapauksissa koeta positiiviseksi. Esimerkiksi haastattelujen antaminen on koettu toisinaan raskaaksi, mikäli kilpailu ei ole

mennyt toivotulla tavalla. Erityisesti tällöin media koetaan nimenomaan velvollisuutena, ei valintana.

“Kuuluu siihen, jos menestyt urheilussa -- pitää hoitaa myös tämä puoli -- kisan jälkeen menet haastatteluun, menee hyvin tai huonosti -- tiesin ja opin, että ne tarvii asioita -- voi tehdä työtään ja mun pitää hoitaa -- jotta mä saan keskittyä omaan asiaan eli urheilemiseen.” – Mikaela Ingberg

“Jos yksittäinen uintikisa on mennyt vaikka huonosti -- haluaisi vaan juosta se mixed zonen läpi ohi sanomatta yhtään mitään -- tekee sen valinnan -- kohtaa sen median aidosti -- vaikka itkettää, niin sit sä itket siinä, annat sen näkyä -- olet siinäkin tilanteessa oma itsesi -- siinä mielessä -- se rajoittaa.” – Hanna-Maria Hintsu

”En voinut kieltäytyä niistä haastattelupyynnöistä -- kuulu siihen urheilijan arkeen.” – Tanja Poutiainen-Rinne

“En itsekään nyt hirveästi nauti -- julkisuudesta tai huomiosta -- ottaa tavallaan osana työtä.” – Enni Rukajärvi

Huolimatta ajan rajallisuudesta haastateltavat kokevat haluavansa olla läsnä auttamassa ihmisiä mahdollisuuksiensa mukaan. Toisten ihmisten huomioiminen koetaankin tärkeäksi osaksi esikuvallisuutta. Tässä yhdistyvät luonnostaan tuleva esikuvallisuus ja aktiivinen pyrkimys olla vaikuttamassa positiivisesti ihmisten elämässä. Toisin sanoen toisten huomiointi koetaan luontaisena, mutta myös tietoisesti tavoiteltuna ominaisuutena ja toimintana, joka mielletään samalla esikuvan velvollisuudeksi.

”Koen sen aika tärkeäksi -- merkitykselliseksi jos mä voin edes pienillä teoilla tai pienellä esimerkillä auttaa jotain nuorempaa ihmistä, eikä tarkoita, että täytyisi jokaisesta tulla huippu-urheilija -- koen olevani huomioonottavainen.” – Nooralotta Neziri

“Muiden ihmisten huomioiminen ja ajattelemisen aika vahvana -- pyrit auttamaan ihmisiä -- kaikki tavallaan vaikuttaa jotenkin johonkin ihmiseen.” – Mika Poutala

Huolimatta velvollisuuksista, vastuista ja tietyistä rajoitteista haastateltavista jokainen kokee, että esikuvana toimiminen on positiivinen asia, joka haasteistaan huolimatta antaa enemmän kuin mitä haittoja siitä seuraa. Positiivisuus nousikin haastatteluissa esiin toistuvasti. Tämän tutkimuksen haastateltavien osalta voidaan siis todeta esikuvallisuuden olevan varsin positiivinen asia, vaikka näin ei välttämättä aina ja kaikkien kohdalla ole. Tähän palataan alaluvussa 6.3.3.

“99,9 prosenttisesti mä koen, että se on tosi mukavaa ja kivaa.” – Nooralotta Neziri

“Tämä on mitä isoimmassa määrin positiivinen asia.” – Tanja Poutiainen-Rinne

6.3 Median rooli: Isoksi esikuvaksi

Median osallisuus esikuvallisuudessa on ilmennyt jo ennen tätä lukua esitetyissä tutkimustuloksissa, mikä osoittaa median kokonaisvaltaisuutta ja monisyisyyttä. Tämän yläteeman tarkoituksena on vastata tutkimuskysymykseen median roolista esikuvallisuudessa. Yläteemaan sisältyvät alateemat *Menestymisellä julkisuuteen*, *Median valta* ja *Julkisuus esikuvan ylläpitäjänä*. Kaikki alateemat keskittyvät julkisuuden ja median merkitykseen isojen yleisöjen esikuvien syntymisessä ja säilymisessä. Painopiste on siis median roolissa mahdollistajana ja aktiivisena toimijana, ei pelkkänä passiivisena alustana, jossa toimitaan.

6.3.1 Menestymisellä julkisuuteen

Urheilumenestyksen aikaansaama julkisuuteen nouseminen nähdään tärkeimpänä tekijänä suurten yleisöjen esikuvaksi nousemisessa. Haastateltavat muistelevat seuranneensa nuorempana oman lajinsa huippuja erityisesti television välityksellä. Menestymisen tuoma julkisuus mahdollistaa esikuvaksi nousemisen. Ilman mediaa näin ei voisi tapahtua.

”Siihen aikaan lähinnä telkkarista näki, kun ei ollut kuitenkaan mitään somea -- oon ilmeisesti nähnyt tv:stä tai jostain kuvasta -- Tiina Lillak on 83-vuonna voittanut sen maailmanmestaruuden.” – Mikaela Ingberg

”Seuras oman lajin isoja nimiä lapsena -- katsoi heidän laskujaan telkkarista.” – Tanja Poutiainen-Rinne

”Ilman sitä mediaa -- esikuvaa ei oikeastaan koskaan nouse -- siitä ei koskaan tule niin iso -- sinusta ei koskaan tule niin sanotusti koko kansan esikuva.” – Mika Poutala

Rukajärvi puolestaan mainitsee seuranneensa arvokisoissa menestyneitä lumilautailijoita, minkä myötä hän alkoi pitää näitä esikuvinaan. Tämän hän näkee yhtenä vaikuttavana tekijänä omalle lajivalinnalleen. Toisin sanoen menestyksen tuoma näkyvyys toi huippulautailijat Rukajärven tavoitettaviin, jolloin heistä oli mahdollista tulla hänelle esikuvia. Aineistositaatti Poutiainen-Rinteen haastattelusta puolestaan osoittaa, kuinka haastateltavat tunnistavat menestyksensä olleen välttämättömyys omassa julkisuuteen nousemisessa ja esikuvaksi päätymisessä.

”Lumilautailun myötä, niin varmaan jo ennen kuin alkoi edes lumilautailemaan, näki lumilautailijoita telkkarissa ja jossain olympialaisissa -- alkoi katsoa ylös-päin.” – Enni Rukajärvi

“Kansainvälinen urheilumenestys, sanoisin -- se on ollut se, mikä on tehnyt minusta ison joukon esikuvan -- menestystä tuli enemmän ja se vahvisti esikuvana olemista -- mitä enemmän menestyi -- julkisuutta tuli -- entistä useamman ihmisen esikuvaksi -- olen ollut menestynyt urheilija ja sitä kautta tullut esikuvaksi.”
– Tanja Poutiainen-Rinne

Vuoden esikuva -palkinnon vastaanottaminen koetaan hienoksi tunnustukseksi omasta esikuvana toimimisesta. Itse palkinnon saamista ei pidetty yllätyksenä, sillä asema esikuvana oli tunnistettu jo aikaisemmin. Palkinnon saamisessa merkittäväksi koetaan sen mukanaan tuoma lisäjulkisuus ja näkyvyys, minkä myötä mahdollistui esikuvana toimiminen entistä laajemmalle yleisölle.

“Ehkä se sitten vielä toi enemmän asiaa esille ja tavallaan boostasi sitä omaa roolia -- sain vielä enemmän ainakin mediahuomiota asian tiimoilta.” – Enni Rukajärvi

“Koen että ne nuoruusvuosien arvokisat tai se arvokisamenestyminen oli ponnahduslauta -- sen palkinnon jälkeen homma alkoi kasvamaan – en mä koe, että olisin ollut mikään kauhean iso julkkis -- sen palkinnon jälkeen lähti isommin liikkeelle -- varmaan tuonut julkisuutta.” – Nooralotta Neziri

“Toivottavasti sen kautta sitten on voinut olla vielä useammalle ihmiselle esikuvana.” – Mika Poutala

Median huomio nähdään keskeisenä tekijänä ihmisten tietoisuuteen nousemisessa. Myös median muuttumisen ja kehittymisen nähdään lisäävän mahdollisuuksia ja keinoja tuoda esille esikuvia entistä monipuolisemmin. Erityisesti sosiaalinen media tunnistetaan kokonaisuutena, joka on muuttanut mediakenttää aktiivisemmaksi kuin koskaan. Perinteisten mediakanavien kuten television ja lehtijuttujen rinnalle noussut sosiaalinen media on tehnyt mahdolliseksi esikuvien oman toimijuuden (ks. luku 6.2.2), mikä entisestään kasvattaa julkisuutta ja seuraajien määrää.

“Sosiaalinen mediakin on kyllä muuttanut tosi paljon tuota meininkiä ja just sitä, että mikä median rooli on esikuvien luomisessa – tuntuu, että se menee enemmän ja enemmän tuonne sosiaalisen median puolelle.” – Enni Rukajärvi

Median ja julkisuuden nähdään olevan erontekijöitä esikuvan ja ison joukon esikuvan välillä. Pelkkä esikuvallinen toiminta ja ominaisuudet yksin eivät siis riitä laajojen yleisöjen esikuvaksi nousemiseen, vaikka merkityksellisiä ovatkin. Kuten todettua, esikuva voi olla kuka tahansa, mutta vasta median avulla esikuvallisuus saa suuremmat mittasuhteet.

”Jostain tulee esikuva -- vahvasti sitä linkitän median vaikuttamisvaltaan -- ei ihminen, joka voisi olla maailman paras esikuva -- jos häntä ei näy mediassa, niin hänestä ei ikinä tule esikuvaa muuta kuin ehkä ihan lähipiirissä, vaikka hänestä olisi esikuvaksi koko maailmalle.” – Mikaela Ingberg

6.3.2 Median valta

Haastatteluissa mediasta keskusteltaessa ja kysyttäessä merkittävin havainto oli median vallan korostuminen. Media nähtiin ennen kaikkea mahdollisuutena olla esillä, mutta myös suvereenina toimijana, joka valitsee ja määrittää mitä, miten ja kenestä tuodaan esiin. Median vallalla tarkoitetaan sen vaikuttavaa asemaa ja kykyä muun muassa muodostaa, ylläpitää, muokata ja jopa tuhota mielikuvia sekä käsityksiä asioista ja henkilöistä. Esikuvallisuuden näkökulmasta on siis sanomattakin selvää, että median rooli on iso.

“Media voi joko nostaa sinua todella korkealle tai se voi tuhota sinua -- se on vähän sekä että -- kun sulla menee urheilussa hyvin -- mediahan nostaa sinut todella jalustalle -- jos epäonnistut, ne työntää sinua niin maahan -- yleensä se totuus on jossain siinä välissä.” – Mikaela Ingberg

Edellä esitetystä aineistositaatista käy hyvin ilmi medialle tyypillinen piiloteltujen epäkohtien esiintuonti ja liioittelu (Kuusela 1997, 6). Media tuo urheiluun uudenlaisia ulottuvuuksia, ku-

ten viihteellisyyttä ja draamaa (Turtiainen 2015, 15), josta osansa ovat saaneet kokea myös esikuvat. Haastateltavat kokevat median välittävän heistä pääasiassa oikeanlaista kuvaa, joskin toisinaan median koetaan vääristelleen totuutta. Useammassa haastattelussa esiin nousevat klikkiotsikot, jotka nähdään ongelmallisiksi niiden luodessa mielikuvia, jotka eivät välttämättä vastaa todellisuutta.

“Median pystyy vahvistaa ne tietyt viestit -- jos sun tapa toimia on todella neutraali -- tuskin siitä kirjoitetaan -- jos se on hyvin poikkeuksellista ja negatiivista -- kirjoitetaan paljon -- jos he kokee, että tällä on jotain arvoa -- puhutaan klikkiotsikoinnista -- mitä mielikuvia siitä syntyy -- se on hyvin eri tänä päivänä kun mitä itse teksti saattaa sisältää.” – Mikaela Ingberg

“Varsinkin uran lopettamiseen liittyviä juttuja -- halutaan hirveästi niitä otsikoita, että lopettaa uransa, vaikka ei olekaan lopettamassa -- mun mielestä aika hauskoja.” – Enni Rukajärvi

Radikaaleimmin median valta nähdään sen mahdollisuudessa romuttaa jokin julkisuuskuva. Haastatteluissa tämä käy ilmi esimerkkeinä ja ajatuksina, ei haastateltavien henkilökohtaisina kokemuksina. Alla esitettyjen aineistositaattien ajatusten ilmeneminen kuitenkin osoittaa, että mediaa pidetään vaikutusvaltaisena hyvän lisäksi myös pahassa.

“Medialla on vaikutusta siihen, et kuka nouse sellaiseen esikuvan asemaan -- voi olla, että jossain luonteenpiirteessä on jotain sellaista, joka ärsyttää mediaa -- sit se ei koskaan nouse sellaiseen esikuvan asemaan, mihin ehkä jotkut, jotka ei luonteenpiirteiltään tai -- identiteetiltään tai arvoiltaan olisikaan niin sanotusti niin hyviä esikuvia -- voi myös romuttaa niitä esikuvia.” – Mika Poutala

Haastateltavat kokevat voivansa melko hyvin vaikuttaa siihen, millaista kuvaa heistä välitetään. Kuten luvussa 6.2.3 esitetyistä tuloksista kävi ilmi, media koetaan velvollisuutena ja osana urheilijan ammattia, jolloin siihen osataan suhtautua pääsääntöisesti myötämielisesti. Hyvät suhteet median kanssa nähdään tärkeinä, mikä osaltaan edesauttaa mediasisältöjen ja

uutisoinnin totuudenmukaisuutta. Omien rajojen määrittäminen median kanssa ja mediasisältöjen tarkistaminen ennen julkaisemista nähdään keinoina välttää epätotuudenmukaisuudet.

”Metsä vastaa niinkuin sinne huudetaan -- mulle itseasiassa media on aina ollut ihan tosi ystävällinen -- ei ole tullut selkään puukotusta.” – Mika Poutala

”Tein tietoisesti asioita siihen suuntaan, että se julkisuuskuva on hyvä -- en ollut sellanen että jollekin medialle annan sen jutun ja toiselle medialle en -- selkeät rajat medialle -- en kerro tietyistä yksityisasiostani -- yksityisyyttä kunnioitettiin mun mielestä tosi hyvin -- miten kohtelet muita -- saat sen saman kohtelun itsellesi -- esikuvana ei oikeuta toimimaan ylimielisemmin tai ois poikkeussääntöjä sen takia.” – Tanja Poutiainen-Rinne

”Oppinut sen, että mä pyydän etukäteen luettavaksi -- voin korjata kaikki tarvittavat virheet -- haluan tarkistaa, etten mä sano kenestäkään muusta mitään väärää -- en mä koe, että media olisi kauheasti vääristellyt.” – Nooralotta Neziri

6.3.3 Julkisuus esikuvan ylläpitäjänä

Urheilijaesikuvia ei nouse ilman julkisuutta, kuten alateemasta *Menestymisellä julkisuuteen* kävi ilmi. Julkisuuteen nouseminen ei kuitenkaan takaa esikuvana säilymistä. Mediassa esillä oleminen nähdään keskeiseksi keinoksi ylläpitää esikuvan asemaa. Ollessaan esillä ihmisten tavoitettavissa ja seurattavissa esikuvan nähdään tietoisesti jatkavan esikuvana toimimista. Esikuvana toimimisen mielletäänkin haastateltavien keskuudessa liittyvän keskeisesti julkisuudessa esiintymiseen. Vasta mediasta kokonaan katoamisen myötä esikuvan asemaa on mahdollista karistaa, joskin tällöinkään merkitys ja tehty vaikutus ihmisiin ei välttämättä katoa.

”On voimassa niin kauan, kun ihmiset on kiinnostuneita -- mun mielestä sitä ei pysty sitä esikuvan roolia itse poistamaan, jos sä silti haluat ja suostut olemaan

koko ajan esillä -- ei oo mitään parasta ennen päivämäärää -- jos oot valmis menemään jonnekin maanrakoon -- katoat kaikesta mediasta -- jos ihmiset ei enää kuule tai nää sua missään -- katoaa tottakai se esikuvana oleminen.” – Mika Poutala

“Mun mielestä se ei lakkaa missään nimessä -- toki esikuvat vaihtuu usein sitä mukaan -- kuka on pinnalla tai menestynyt -- nuoret ketkä tulee sieltä uutena ei tietenkään sitten muista enää Hanna-Maria Seppälää, joka on joskus aikoja sitten uinu, et se on ihan loogista mun mielestä.” – Hanna-Maria Hintsu

Esikuvana toimimisen nähdään olevan omasta toiminnasta ja esiintymisestä kiinni. Toisaalta samanaikaisesti tunnustetaan sen olevan riippuvaista siitä, ovatko ihmiset esikuvasta kiinnostuneita. Usein kiinnostus toki tulee esikuvan toiminnan kautta, joka puolestaan välittyy median kautta. Muun muassa Poutala ja Rukajärvi kuitenkin tunnustavat esikuvallisuuden jatkuvan esikuvasta itsestään riippumatta, mikäli esikuvan teot ja saavutukset jäävät elämään ihmisten keskuudessa. Menestyneestä ja isosti näkyvillä olevasta urheilijasta tulee roolimalli, halusipa tämä sitä tai ei (Globus, 1998, 28). Myöskään esikuvallisuuden jatkuminen tai päättyminen ei välttämättä mene esikuvan oman tahdon mukaan, vaikka tämä tietoisesti jättäytyisikin pois julkisuudesta.

”Mun mielestä se jatkuu varsinkin mitä enemmän on esillä edelleen urheilururan jälkeen -- jotkut urheilijat jää tavallaan elämään -- vaikka lopettaisi uran ja ei olisi juurikaan esillä enää -- niiden teot ja se meininki -- saattaa jäädä elämään -- puhutaan vielä useiden vuosikymmenien jälkeen.” – Enni Rukajärvi

Esikuvana olemisen säilyminen ja jatkuminen tai edes sen päättyminen eivät siis oikeastaan ole esikuvan itsensä käsissä. Media ja muut ihmiset sen sijaan määrittävät pitkälti esikuvallisuuden olemassaolon. Poutalan mukaan esikuva voi kuitenkin toiminnallaan vaikuttaa siihen volyyymiin, jolla hän on esillä esikuvana.

“Pystyt myös vaikuttaan siihen et miten moni ihminen sua katsoo -- käytöksellä -- minkälaisiin paikkoihin hakeudut, minkälaisia asioita teet -- mun mielestä oon edelleen esikuva, en varmastikaan niin monelle ihmiselle just sen takia, et en oo enää mediassa niin paljon esillä -- toisaalta uran jälkeen ollut mukana aika monessakin tv-ohjelmassa – koen, että ihmiset on pitäny mua esikuvana sen takia, et millanen ihminen mä oon eikä sen takia mitä mä oon saavuttanut urheilussa - - mun mielestä se kaikkein hienoin asia esikuvana olemisessa.” – Mika Poutala

Omaan esikuvan aseman olemassaoloon pystytään siis vaikuttamaan omilla valinnoilla koskien julkista esillä olemista. Esikuvista kaikki kertovat käyttävänsä sosiaalista mediaa eli he ovat tehneet valinnan olla esillä ja ihmisten tavoitettavissa. Näkemykset ja kokemukset voivat poiketa toisistaan, vaikka ne koskisivat samaa teemaa. Esimerkiksi Ingbergin näkemys esikuvallisuuden säilymisestä yleisellä tasolla ja kokemus omasta esikuvallisuuden säilymisestä eivät ole samansuuntaisia. Ingberg kertoo, ettei koe enää olevansa esikuva, mutta ei myöskään missään nimessä sano, etteikö hän sitä jollekin voisi olla. Hänen tapauksessaan näkemyksen ja kokemukset erisuuntaisuudesta ei muodostu ongelmaa. Haastateltavista Poutala näkee ongelmalliseksi tilanteen, jossa esikuva ei halua olla esikuva, mutta on sitä silti. Myös kirjallisuudessa on esitetty, että huippu-urheilija voi yrittää kieltää olevansa esikuva, mutta se ei ole hänen itsensä päätettävissä (Gelman ym. 1993, 56).

“Sä voit olla olla esikuva, vaikket haluaisi olla esikuva -- vaikka sä ite haluat olla esikuva, niin sä et silti välttämättä oo -- ei välttämättä lähtökohtaisesti lähde siitä esikuvasta.” – Mika Poutala

Huomionarvoista on erottaa toisistaan esikuvana oleminen ja esikuvana olemisen kokeminen. Alla esitetyssä aineistositaatissa itsekin rap-artistina taiteilijanimellä Plastic tunnettu Poutala tuo esimerkin kautta esiin esikuvallisuuden mahdollisen varjopuolen. Vaikka esikuvat eivät voikaan valita olevansa esikuvia, voivat he silti valita haluavatko he olla hyviä vai huonoja esikuvia (Gelman ym. 1993, 56).

“Ymmärrän et ihmisiä myös joutuu esikuvan asemaan, vaikka ei sinne halua -- mun mielestä ongelmallista -- useampikin räppäri on biiseissään räpäntynyt, että en mä halua olla mikään esikuva, vaikka ne on ihan super isoja esikuvia Suomen nuorille -- kun ihminen ei haluakaan sitä vastuuta ja silti oot esikuva -- surullinen tilanne -- kun elämä ei ole semmoista, et kenenkään siitä kannattas niin sanotusti ottaa mallia -- siitä joka tapauksessa otetaan -- ajaudut sellaseen ristiriitatilanteeseen.” – Mika Poutala

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielmani päättävässä viimeisessä pääluvussa käyn ensimmäisenä läpi kolmeen tutkimuskysymykseeni liittyvät keskeisimmät tutkimustulokset. Koska dialogia aikaisemman tutkimuskirjallisuuden ja tulosten kanssa olen käynyt perusteellisemmin jo tulososiossa, keskityn tässä luvussa pohtimaan yleisemmällä tasolla tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia suhteessa aikaisemmin tiedettyyn. Lisäksi arvioin tutkielmani tuomaa lisäarvoa liikunnan yhteiskuntatieteiden tutkimuskentälle. Luvun lopuksi esitän vielä ehdotuksia jatkotutkimuksille, joita työni pohjalta voisi tehdä.

7.1 Keskeisimmät tulokset ja pohdinta

Tutkimuksessani onnistuin vastaamaan kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseeni koskien esikuvien merkitystä yleisellä tasolla, haastateltavien omia kokemuksia esikuvallisuudesta ja median roolia esikuvallisuuden syntyemisessä ja säilymisessä. Tutkimustuloksissa yhdistyivät niin näkemykset kuin kokemukset, mikä on ymmärrettävää tutkimuksen kiinnostuksen ollessa urheilijaesikuvissa ja informanttien toimiessa itsekkin urheilijaesikuvina. Näkemyksien ja kokemusten täysi irrottaminen toisistaan ei täten olisi ollut mielekäästä, kuten esitin jo luvussa 6. Haastateltavat kertoivat näkemyksiään ja kokemuksiaan esikuvan roolista subjektiivisesta näkökulmastaan. Tarkoituksena ei siis ole koittaa istuttaa tuloksia valmiisiin muotteihin, vaan pyrkiä tarkastelemaan niiden suhdetta aikaisemmin tiedettyyn eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia etsien ja havainnoiden.

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että haastateltavat näkevät esikuvien merkityksen yksilöitä ohjaavina esimerkkeinä ja kansakuntaa yhdistävinä menestyjinä. Menestyvien urheilijoiden merkitys kansalliselle identiteetille nähdään perustuvan arvokisamenestykseen ja suomalaisuuden korostamiseen. Haastatteluissa nousivat esiin erityisesti olympialaiset ja kansainvälinen urheilumenestys. Nykypäivän menestyvien suomalaisten urheilijoiden voidaan nähdä toimivan myös esikuvina ollen samalla osa suomalaisten urheilusaavutusten muodostamaa menestystarinoiden jatkumoa (Virtapohja 1998, 38–39). He ikään kuin säilyttävät maailman-

kartalla Hannes Kolehmainen sinne juoksemaan Suomen. Kansainvälisen urheilumenestyksen ollessa keskiössä urheilijaesikuvien roolin ajatellaan sisältävän piirteitä ensisijaisesti perinteisestä urheilusankaruudesta (ks. Browne 1983; Klapp 1969). Suurempia yleisöjä koskevaksi esikuvien esimerkillisyydeksi mielletään myös kansanterveydelliset vaikutukset. Kirjallisuudessa esitetty roolimallien myönteinen vaikutus liikunnan harrastuneisuuteen (ks. luku 2.2) ilmeni myös tuloksissa haastateltavien mieltäessä esikuvien lisäävän kansalaisten liikunnallisuutta ja kiinnostusta terveellisiin elämäntapoihin. Esikuvana toimimisen koetaan urheilun kontekstissa vaikuttavan myönteisesti varsinkin oman lajin harrastuneisuuteen.

Kokonaista kansakuntaa yksilöllisemmälle tasolle siirryttäessä esikuvissa puolestaan korostuvat kilpaurheilun ulkopuoliset ominaisuudet, jolloin esikuvat ilmentävät urheilusankaruuden uudempaa puolta (ks. Browne 1983). Modernin urheilusankarin, tutummin esikuvan, moninaisuus näyttäytyy samaistuttavuuden kautta. Tuloksissa kävi ilmi, että esikuvissa ihailaan ja halutaan samaistua niihin ominaisuuksiin, joita pidetään itselle tärkeinä. Tämä perustelee samalla sitä, miksi esikuvat eivät ole kaikille samoja, vaan esikuvallisuus ilmenee eri tavoin eri yksilöille. Tätä Browne (1983, 92) nimittää kirjallisuudessa sankaruuden monikasvoistumiseksi. Identifikaation kannalta esikuvien monipuolisuus ja erilaisuus on tärkeää, jotta yksilön on mahdollista mieltää itseään valitsemiinsa kategorioihin määritellen samalla itseään ja rakentaen identiteettiään (ks. Burr 2004; Kelman 1961). Haastateltavat pitävätkin esikuvallisuudessa tärkeänä sitä, että esikuvat tarjoavat monipuolisia ja positiivisia roolimalleja erityisesti lapsille ja nuorille. Näiden joukosta nuoren on mahdollista valita samaistuttavuuden kohteensa ja suunnata omaa polkuaan. Esikuvien merkitys tässä nähdään siis suunnannäyttäjinä ja hyvinä pidettyjen arvojen mukaan toimivina esimerkkihenkilöinä. Tässä suhteessa on varsin ymmärrettävää, miksi esikuvatutkimuksia on toteutettu pääasiassa vastaanottajanäkökulmasta lasten ja nuorten kokemuksia tarkastellen (ks. Lines 2001; MacCallum & Beltman 2002; Mäkinen 2017; Payne ym. 2004).

Vaikka esikuvat kannustavat kaikenikäisiä terveellisten elintapojen noudattamiseen ja liikunnan harrastamiseen, kenties yksi syy huippu-urheilijoiden erityiseen merkitykseen lapsille ja nuorille kumpuaa osaltaan nimenomaan huippu-urheilusta, johon harvemmissa lajeissa osallistutaan enää vanhemmalla iällä. Lapsilla ja nuorilla on vielä enemmän mahdollisuuksia suuntautua urheilijan polulle, jolloin aktiiviset urheilijat ovat esikuvia erityisesti nuoremmalle

sukupuolvelle. Eläköityneet ammattiurheilijat puolestaan toimivat mentoreina aikuisille, jotka löytävät tästä urheilijan uudesta elämänvaiheesta kenties enemmän samaistuttavaa.

Yhtenä keskeisenä nostona pidänkin esikuvan käsitteen kompleksisuutta, joka ilmenee sekä kirjallisuudessa että tutkimustuloksissa. Pääluvussa 3 pyrin kirjoittamaan auki esikuvan matkan urheilusankarista esikuvaksi. Itsessään jo tämä osoittaa urheilusankaruuden ja esikuvallisuuden osittaisen päällekkäisyyden. Kansainvälisissä tutkimusartikkeleissa ja kirjallisuudessa esikuvalle ei oikeastaan ole muuta vastinetta kuin roolimalli (role model) tämän kuitenkin sisältäessä myös muun muassa mentoroinnin ulottuvuuden (ks. esim. Irvin 1989; Payne ym. 2004). Käsitteiden, kuten urheilusankari, esikuva, roolimalli ja mentori samankaltaisuudet ja eroavaisuudet ilmenivät myös haastateltavien näkemyksissä ja kokemuksissa. Haastateltavista yhtä lukuun ottamatta kaikki kokevat olevansa esikuvia edelleen, vaikkakin koettu esikuvallisuuden muoto vaihtelee haastateltavien välillä. Urheilu-uransa päättäneet, yhä esikuvana itsensä kokevat haastateltavat, mieltävät esikuvallisuutensa enemmänkin mentorointina. Mentoreiksi mielletäänkin erityisesti urheilu-uransa päättäneitä urheilijoita, jotka Paynen ym. (2004, 9) mukaan päättävät jakaa tietämystään, kokemuksiaan ja opastustaan auttaakseen muita ihmisiä saavuttamaan tavoitteensa. Meierin (2015) kategorisoimien esikuvatyyppien (ks. luku 3.2) joukkoon voitaisiin täten itse asiassa lisätä tyyppi 4, omalla toiminnallaan uran jälkeen aktiiviset esikuvat. Tyyppin 4 esikuvilla korostettaisiin nimenomaan edellä esitettyä mentorointipuolta ja aktiivista toimijuutta urheilu-uran jälkeen sekä vuorovaikutuksellisuutta seuraajien kanssa erityisesti sosiaalisen median välityksellä.

Sekä kirjallisuudessa että tutkimustuloksissa käy ilmi, että esikuva voi olla kuka tahansa (ks. luvut 3.2 ja 6.1.1) esikuvallisuuden ollessa vastaanottajan määriteltävissä. Tutkimustuloksissa esiin nousseet näkemykset ja kokemukset esikuvallisuudesta kuitenkin haastavat esikuvallisuuden määritelmää vähintäänkin käsitetasolla. Useammassa aihetta käsitelleissä tutkimuksissa todetaan, että menestynyt ja julkisuuteen päätyneet urheilijat on automaattisesti esikuva halusipa tämä sitä tai ei (ks. esim. Globus, 1998; Meier 2015). Eläköityneisiin urheilijoihin kohdistuvat odotukset muun muassa ”takaisin antamisesta” (May 2009, 451) näkyvät osaltaan myös tuloksissa haastattelemini urheilijoiden aktiivisessa toimijuudessa urheilu-uran jälkeisessä elämässä. Haastateltavista kaikki kokevat velvollisuudekseen olla antamassa takaisin ja olla vaikuttamassa yhteiskunnallisiin asioihin. Onkin perusteltua pohtia, onko esikuvallisuus

sittenkään niin vahvasti vastaanottajan määriteltävissä kuin on ehkä ajateltu. Missä määrin esikuvilla itsellään on oikeus ja mahdollisuus niin valitessaan irtautua roolistaan tai ainakin itse määritellä sitä? Kenties kyse on pelkästä eri käsitteillä leikittelystä, jopa saivartelusta, mutta toisaalta siihen kiteytyy oivalla tavalla esikuvallisuuden monisyinen ilmeneminen eri muodoissa, joka voi aiheuttaa samalla tulkinnanvaraisuutta.

Toimiminen esikuvana nähdään positiivisena mahdollisuutena olla vaikuttamassa ja puhumassa tärkeäksi koettujen asioiden puolesta. Esikuvallisuuden koetaan tulevan luonnostaan, jolloin sen eteen ei varsinaisesti jouduta ponnistelemaan. Oman esikuva-aseman tiedostamisen koetaan asettavan tietynlaisia odotuksia koskien käyttäytymistä ja julkista esiintymistä. Merkittävänä koetaan myös vastuu ja velvollisuus käyttää asemaa oikeina pidettyjen asioiden edistäjänä. Yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttaminen ja kannan ottaminen nähdään esikuvien suoranaiseksi tehtäväksi. Tämä kävi ilmi sekä ensimmäiseen että toiseen tutkimuskysymyksen vastaavissa tuloksissa. Haastateltavat sekä näkevät että kokevat esikuvien olevan velvollisia hyödyntämään asemaansa vaikuttamiseen (ks. May 2009).

Sankarit ovat kautta aikojen syntyneet historiassa hetkinä, jolloin meneillään on ollut jokin yhteiskunnallinen murros (Näre 1991, 30). Hannes Kolehmaisen vuoden 1912 olympiavoittoa pidettiin lähtölaukauksena Suomen itsenäisyydelle (Kokkonen 2008, 10), jolloin hänestä tuli kansallissankari. Modernit sankarit eli esikuvat nousevat yhtä lailla yhteiskunnallisista murroksista. Korkeushyppääjä Jere Nyström vastaa sukupuoli-identiteetin murrokseen, Enni Rukajärvi ottaa kantaa ilmastonmuutokseen, Tim Sparv puhuu ihmisoikeuksien puolesta ja niin edelleen. Sankarit ja esikuvat nousevat yleisön kysynnästä otollisina hetkinä (ks. Elovaara 2007, 191–197). Vajaa viikko Venäjän hyökättyä Ukrainaan haastattelin Hanna-Maria Hintsa, joka nosti esiin varsin mielenkiintoisen ajatuksen tulevaisuuden esikuvista kysyttäessä.

“Tuntuu että maailma muuttuu niin nopeasti -- eittämättä myös esikuvien rooli ja asema muuttuu koko aika -- varmaan kaikissa haastatteluissa aina puuttuu niihin ajankohtaisiin asioihin -- isänmaallisuus tällä hetkellä -- että me pystytään jatkossakin elämään vapaina Suomen kansalaisina -- toivotaan että ei tule enempää ajankohtaiseksi jatkossa kun sä teet tätä gradua -- se on ehkä sellainen

mihin mä toivon ainakin että urheilijat pystyy vaikuttamaan.” – Hanna-Maria Hintsan

Kuten Hintsan puheesta käy ilmi, ajankohtaisuus on avainsana mitä tulee esikuvien toimintaan ja ylipäättään syntymiseen ja olemassaoloon. Muuttuvan maailman myötä täytyy myös esikuvien muuttua vastaamaan uudistuneisiin ja aina sen hetken ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin tilanteisiin. Presidentti Kekkonen sanat ”*menestyksellinen huippu-urheilu merkitsi Suomelle ehkä juuri vuodesta 1912 lähtien niin suurta, suorastaan korvaamatonta kansallista arvoa, että siitä tuli kansakunnan ”pyhä lehmä”*” (Kekkonen 1971) elävät suomalaisissa vielä tänäkin päivänä, kenties Euroopassa käytävän sodan myötä juuri nyt erityisen vahvana. Isänmaallisuuteen ja Suomen itsenäisyyteen liitetäänkin sekä presidentti Kekkonen sporttipuheessa että Hanna-Maria Hintsan lausumassa urheilijoiden ja urheilun keskeinen rooli osana suomalaisuutta ja suomalaisten kansallista identiteettiä (ks. Anttila 2007; Saukkonen 2005) urheilun ollessa merkittävä suomalaisuuden tuottaja (Kokkonen 2008, 11). Koska urheilu liitetään kansallisessa identiteetissämme irrottamattomaksi osaksi suomalaisuutta ja Suomen itsenäisyyttä, on helppo ymmärtää, miksi urheilijoiden kansainvälinen menestys ja kannanotot koetaan erityisen tärkeinä identiteettimme ylläpitäjinä ja miksi urheilijaesikuviin kohdistuu Hintsan kuvaamia odotuksia.

Siinä missä perinteisen urheilusankarin tehtävän on katsottu olevan loistava urheilullinen menestys ja Suomen kilpailukykyisyyden osoittaminen, on modernin urheilusankarin eli urheilijaesikuvan merkitys toimia kasvoina ja äänitorvena epäkohdille ja merkittävinä koetuille kokonaisuuksille. Tuloksista kävi ilmi, että esikuvat näyttävät suuntaa ihmisille, joskin suunnan ei välttämättä tarvitse olla itse urheilussa, vaan esimerkiksi koulutuksessa ja yrittäjyydessä. Sekä urheilussa että sen ulkopuolella tunnistetaan samankaltaisten ominaisuuksien merkittävyys, jolloin esikuvat toimivat urheilun hyvän kertomuksen lähettiläinä myös nykypäivän kontekstissa. Perinteiset urheilusankarit näyttivät mallia urheilun hyvästä kertomuksesta yhteiskunnan näkökulmasta. Urheilun nähtiin kasvattavan kelpo kansalaisia eli urheilu palveli välillisesti yhteiskuntaa. Sen sijaan esikuvien mallin myötä urheilun myötä omaksuttavat taidot ja ominaisuudet kasvattavat yksilöstä yritteliään toimijan, joka pärjää yhteiskunnassa, jolloin urheilun voidaan nähdä palvelevan ennemminkin yksilöä. Tässäkin on havaittavissa ero sankarin ja esikuvan välillä identiteetin muodossa. Identiteetti on muuttunut kaikille yhtei-

sestä yksilöllisemmäksi (ks. Flint & Taylor 2007; Näre 1991). Urheilu toimii siis nostena esikuvulle, mutta tämän jälkeen on esikuvan päätettävissä, millaisissa yhteyksissä hän haluaa olla vaikuttamassa ja antamassa positiivista esimerkkiä. Näistä yksilöt puolestaan sitten valitsevat, mihin haluavat samaistua ja minkälaista identiteettiä itselleen rakentaa.

Haastateltavat kokevat ihmisten pitävän heitä esikuvinaan kokonaisvaltaisesti ihmisinä, ei pelkkinä urheilijoina, vaikka urheilijan roolistaan heidät parhaiten tunnetaankin. Samaistuttavuus nousee haastateltavien puheissa selkeänä osa-alueena esiin. Samaistuttavuutta pidetään esikuvulle tyypillisenä, jopa välttämättömänä ominaisuutena, sillä ihmisten nähdään valitsevan esikuvikseen sellaisia henkilöitä, joiden kaltaisia he itsekin toivoisivat olevansa (ks. Virtapohja 1995, 38). Tämä ilmeni tuloksissa haastateltavien kokiessa, että varsinkin nuoret haluavat jäljitellä esikuviaan niin urheilullisessa menestyksessä kuin jopa heidän pyrkiessään näyttämään samalta kuin esikuvansa (ks. Kelman 1961, 63). Toisaalta samaistuttavuuden koetaan ilmenevän myös varsinaisen urheilun ulkopuolella esimerkiksi yrittäjyydessä, kovan työn tekemisessä, pitkäjänteisyydessä ja toisten ihmisten huomioimisessa.

Median asema tunnistetaan ja nähdään isoimpana tekijänä suuren joukon esikuvaksi nousemisessa. Urheilumenestyksen vaikutus esikuvaksi nousemisessa nähdään suurena, muttei itsessään riittävänä esikuvana toimimisessa. Median tuoman julkisuuden myötä mahdollistuvat parasosiaaliset suhteet ja parasosiaalinen vuorovaikutus urheilijaesikuviin, mikä on välttämättöntä identifikaation kannalta (ks. Brown ym. 1997, Horton & Wohl 1956). Perinteisen median lisäksi sosiaalinen media koetaan pääkanavaksi julkisuudessa esillä olemiselle. Sosiaalisessa mediassa urheilijat tuottavat sisältöjä itse osallistuen täten henkilökuvansa muodostukseen perinteisen median lisäksi. Urheilu-uransa lopettaneet urheilijat ovat ymmärrettävistä syistä vähemmän esillä kovien uutisten eli tulosten ja tapahtumien uutisoinnin kautta (ks. Rowe 1992). Näin ollen julkisuuden säilymiseksi yhä esikuvana toimivien urheilijoiden on luontevaa siirtyä sosiaalisen median alustoille, jossa he voivat toteuttaa vaikuttamistaan ja olla seuraajien tavoitettavissa. Rowen (1992) määrittelemästä urheilujournalismista urheilijat tuottavat itse pehmeitä uutisia tai pikemminkin pehmeitä sisältöjä koskien omaa henkilökuvaansa. Ottaessaan kantaa ja toteuttamalla yhteiskuntavastuuta urheilijat refleksiivisen analyysin kautta nostavat esiin urheilun epäkohtia. Sosiaalisen median etuna nähdään ja koetaan urheilijoiden autonomisuus ja päätäntävalta siitä, millaisia sisältöjä heistä välitetään ja julkaistaan. So-

siaalisessa mediassa urheilijat voivat korostaa ja tuoda esiin vapaavalintaisia sisältöjä. Toki huomionarvoista on ymmärtää tämän rajautuvan koskemaan ainoastaan urheilijan omia julkaisuja. Esikuvallisuuteen keskeisesti liittyvä samaistuttavuus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen ei näin ollen olisi mahdollista ilman median roolia välittäjänä, oli kyseessä sitten perinteinen media tai nykyajan valtias, sosiaalinen media.

Suhteet perinteiseen mediaan koetaan pääasiassa hyviksi ja haastateltavat kokevat voivansa itse vaikuttaa siihen, millaista kuvaa heistä mediassa välitetään. Median rooli esikuvien nostamisessa isoille yleisöille tunnustetaan, joskin esikuvana säilymisessä omalla toimijuudella ja aktiivisella osallistumisella koetaan olevan merkittävä osuus. Alla oleva aineistositaatti kiteyttää osuvasti keskeisimpiä tutkimustuloksia nitoen yhteen urheilun myötä muodostuvan urheilijan esikuvallisuuden, menestyksen ja julkisuuden, sekä vastuun, velvollisuuden ja aktiivisen toimijuuden.

“Jos otetaan se urheilu pois -- ei ole ehkä se esikuva -- kukaan ei varmaan tietäisi, että minä olen olemassa -- toisaalta jos ottaisi se esikuvaominaisuuden pois -- koen että olisin jollain tavalla jopa epäonnistunut menestyneenä urheilijana, jos en olisi pystynyt toimimaan myös semmoisella tavalla, että sitä voidaan jonkun silmissä nähdä esikuvana.” – Mikaela Ingberg

Positiivisuus nousi esiin tuloksissa kaikkien haastateltavien kohdalla. Positiivisena koettu esikuvallisuus ja halu olla vaikuttamassa kulkevat varsin ymmärrettävästi käsi kädessä. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoista onkin nostaa esiin pohdintoja haastattelujoukon muotoutumisesta. Pyyntö osallistua tutkimukseen toimitettiin kaikille kuudelletoista Vuoden esikuva-palkitulle urheilijalle. Heistä kuusi vastasi haastattelupyyntöön myöntävästi ja yksi kieltäytyi kohteliaasti. Tutkimustuloksistani kävi ilmi haastateltavien käyttävän mielellään hyväksi tilaisuudet olla esillä ja puhumassa tärkeiksi kokemiensa asioiden puolesta. Haastateltavista kaikki ovat vapaaehtoisesti halunneet osallistua tutkimukseeni, mikä osoittaa heidän aktiivista toimijuuttaan mitä enimmissä määrin. Laadulliselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan ei voida pyrkiä yleistykseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127), varsinkaan otannan ollessa näin pieni. Myös kokemusten henkilökohtaisuus estää yleistysten tekemisen. Tulosten osalta voidaan

siis todeta, että kaikki haastateltavista kokevat esikuvallisuuden positiivisena. Sen sijaan ei voida väittää tai olettaa, että esikuvallisuus olisi aina positiivista. Esimerkiksi esikuvallisuuden mahdollinen ”antisankarillinen” puoli (ks. alaluku 3.1.2) ei tässä tutkimuksessa tullut tulosten kautta esiin.

Ei tietenkään voida sanoa tai olettaa syitä sille, miksi haastattelupyynnön saaneista yhdeksästä henkilöstä ei kuulunut mitään. Syitä tälle voitaisiin vain pohtia, mutta sekin olisi varsin turhaa. Teoriassa olisi kuitenkin ollut varsin mielenkiintoista haastatella jotakuta sellaista henkilöä, joka ei missään nimessä koe tai edes halua olla esikuva, mutta häntä silti sellaisena pidettäisiin. Tällainen ei välttämättä olisi tuonut tutkimukseen varsinaista lisäarvoa kokemusten ollessa yhtä arvokkaita riippumatta siitä millaisia ne ovat. Lähimmäksi tätä tematiikkaa päästiin tässä tutkimuksessa Mika Poutalan esittämän esimerkin kautta hänen nähdessään ongelmalliseksi tilanteet, joissa esikuvana toimiva, esimerkiksi rap-artisti, ei halua ottaa vastuulleen esikuvallisuutta, mutta hän kaikesta huolimatta on esikuva lukuisille, erityisesti lapsille ja nuorille. Mikaela Ingberg toki kertoi, ettei koe enää olevansa esikuva. Hänen kokemukseensa ei kuitenkaan liittynyt negatiivista sävyä tai oman esikuvallisuuden totaalista kieltämistä.

7.2 Tutkimuksen arviointi

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät kysymykset kiinnittyvät tutkimusetiikan tavoin ensisijaisesti siihen, kuinka johdonmukaisesti ja systemaattisesti tutkija kykenee perustelemaan tutkimusprosessissaan tekemiään valintoja ja tekemään näistä läpinäkyviä auki kirjoittamisen myötä. Periaatteessa myös laadullisen tutkimuksen tulisi olla toistettavissa, joskin on huomattava, että laadullisessa tutkimuksessa tehtävät tulkinnat ovat varsin yksilöllisiä, jolloin aineistostani jonkun toisen tekemä vastaava tutkimus voisi lopputulokseltaan olla erilainen. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteinä onkin, ettei oikeita vastauksia ole. Tärkeintä on, että tutkija pystyy kuvaamaan tutkimusprosessinsa mahdollisimman perusteellisesti. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 6.)

Lähdekirjallisuuden tunnistan olevan paikoitellen melko vanhaa. Erityisesti urheilusankaruutta käsittelevän osuuden kirjallisuus on joltain osin noin 50 vuoden takaa. Toisaalta urheilu-

sankaruuden määrittelyyn ja eron tekemiseen esikuvasta kuuluu erottamattomasti se, että urheilusankareista on puhuttu nimenomaan ennen, kun taas nykyään puhutaan esikuvista, roolimalleista tai mentoreista. Urheilusankareista puhuminen nostattaa väistämättä ainakin omalla kohdallani historian havinallisia tuntemuksia.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin koen sopineen tutkimukseeni osuvasti, sillä tarkoitukseni oli tutkia henkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä mahdollisimman ennakkoluulottomasti. En kokenut tarkoituksenmukaiseksi sitoa analyysiani tiettyyn teoriaan. Esikuvallisuuden lähestymistä esikuvien suunnasta ei sitä paitsi ole juuri tutkittu, joten toimivan teorian löytäminen olisi ollut haasteellista. Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan tutkimus on aina tutkijan subjektiivinen tuotos tutkimusaiheesta ja tutkijan esiymmärrys ja tulkintatapa vaikuttavat siihen, minkälaiseksi lopputulos muodostuu. Raportoidessani ja kirjoittaessani auki tämän tutkimuksen vaiheita, erityisesti analyysivaihetta, koen onnistuneeni avaamaan ja perustelevaan tekemiäni valintoja ja kuvaamaan prosessin etenemistä.

Mielestäni onnistuin tutkimustehtävässäni, joskin on muistettava, että haastattelujoukko edustaa vain marginaalista osaa esikuvista, eikä tutkimustulosten täten voida väittää edustavan edes kaikkia Urheilugaalassa palkittuja vuoden esikuvia. On myös muistettava, että omalla nimellä esiintyessään haastateltavista jotkut saattoivat jättää tiettyjä asioita sanomatta. Esimerkiksi esikuvallisuuteen liittyvistä negatiivisista kokemuksista lienee vaikeampi puhua julkisesti kuin positiivisista, jolloin tärkeä osa esikuvallisuuden kokemuksesta on saattanut jäädä havainnoimatta.

Koen haastattelutilanteiden olleen avoimia ja miellyttäviä ja haastateltavien suhtautuneen tutkimukseen myönteisesti, jopa kiittäen tämänkaltaisen opinnäytetyön tekemisestä. Tutkimustulosten luotettavuutta voidaan pitää erinomaisena, sillä olen luetuttanut ja hyväksyttänyt käyttämäni aineiston osat haastateltavillani. Väärinymmärryksien mahdollisuus on näin ollen vähäinen. Samalla olen varmistanut ymmärtäneeni ja osanneeni kirjoittaa auki haastateltavien näkemyksiä ja ajatuksia heidän kokemallaan tavalla.

Kuten määrällisessä, myös laadullisessa tutkimuksessa ollaan usein määrästä kiinnostuneita, tosin laadullisen tutkimuksen yhteydessä määrällä viitataan aineiston riittävään kokoon tiedeellisyuden, yleistettävyyden ja edustavuuden kannalta (Eskola & Suoranta 2014, 60; Tuomi & Sarajärvi 2018, 97). Tutkimukseni aineiston muodostavat kuuden informantin teemahaastattelut, joiden myötä tavoitteena oli saada mahdollisimman yksityiskohtaista ja syvällistä tietoa tutkittavasta aiheesta eli esikuvallisuudesta.

Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan en pyrkinyt löytämään tai muodostamaan yleistyksiä, vaan pyrin keskittymään merkityksien ja kokemusten yksilöllisyyteen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Näin ollen en näe aineiston koolla olevan suoraa merkitystä tutkimuksen onnistumisen kannalta (Eskola & Suoranta 2008, 61–62). Sitä paitsi kuutta haastateltavaa voidaan pro gradu -tasoisessa tutkimuksessa pitää varsin riittävänä (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 6).

Tutkimuksessani ei ole tarkoituksenmukaista myöskään arvioida aineiston riittävyttä kylläisyyden näkökulmasta. Aineiston kylläisyydellä eli saturaatiolla tarkoitetaan aineiston olevan riittävä silloin, kun samat asiat alkavat toistua (Eskola & Suoranta 2014, 62; Tuomi & Sarajärvi 2018, 99). Aineistossa havaitsin tiettyä saturaatiota, joskin on edelleen muistettava haastateltavien edustavan koko perusjoukkoa vain marginaalisesti. Se, että tuloksissa alkoivat toistua samat asiat ei tarkoita, että ne toistuisivat myös, mikäli toteutettaisiin lisää haastatteluja. Ei siis voida väittää, etteivätkö lisähaastattelut olisi mahdollisesti tuoneet tutkimuksellisesti mielenkiintoisia ja tämän tutkimuksen tuloksista poikkeavia tuloksia esiin. Saturaation sijaan aineistoa tulisi tarkastella siitä näkökulmasta, että tapauksista kaikki ovat ainutlaatuisia ja sellaisenaan arvokkaita (Hirsjärvi ym. 2007, 177). Tutkimuksen arviointia ohjaakin ensisijaisesti se, minkälaista tietoa tutkimuksen on tarkoituksena tuottaa.

7.3 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimusprosessini ollessa jo loppusuoralla, jäi mielen päälle vielä pohdinnan aiheita. Syveneminen urheilijaesikuvien kokemukseen esikuvana toimimisesta herätti kiinnostuksen esikuvaidentiteetin muodostumista kohtaan. Tässä tutkimuksessa on todettu luontaisen taipumuk-

sen esikuvallisuuteen sekä median ja urheilumenestyksen olevan keskeisiä vaikuttajia urheili-
jaesikuvaksi nousemisessa. Yksi kiinnostava tutkimuskohde olisikin esikuvaidentiteetin ra-
kentuminen omana kokonaisuutenaan. Aivan kuten on toteutettu tutkimusta huippu-
urheilijoiden poluista (ks. Aarresola ym. 2015), voitaisiin vastaavaa tutkimusta toteuttaa esi-
kuvien osalta.

Toisekseen, kuten todettua, ei kokemusten yksilöllistä tutkimusta voida käyttää yleistämi-
seen. Tutkimukseni kohdalla ilmenevä tietyntasoinen saturaatio kuitenkin sai pohtimaan esi-
kuvallisuuden ominaispiirteiden ja kokemusten mahdollista yleistettävyyttä. Siinä missä esi-
kuvatutkimusta on toteutettu väestökyselyin määrällisesti, olisi tämän tutkimuksen kaltaista
esikuvien omien näkemysten ja kokemusten tutkimista yhtä lailla kiinnostavaa tutkia määräl-
lisesti laajemmalla esikuvajoukolta. Määrällisenä toteutettu esikuvatutkimus saattaisi avata
mahdollisuuksia myös muun muassa Klappin (1962) sankarityyppien luokittelun kaltaiseen
esikuvien kategorioimiseen.

Esikuville ominainen ”takaisin antaminen” muun muassa yhteiskuntavastuun ja yhteiskunnal-
lisen vaikuttamisen myötä herätti ajatuksia esikuvien laaja-alaisesta, urheilun kontekstin ul-
kopuolelle ulottuvasta vaikuttavuudesta yhteiskunnassa. Urheilijoiden kannanottojen sisältä-
mät monet mielenkiintoiset sisällöt, aihepiirit ja vaikuttamisen kohteet tarjoavat luontevalla
tavalla mahdollisuuden urheilijoita koskevan esikuvatutkimuksen laajentamisen liikunnan
yhteiskuntatieteiden lisäksi monille muille tieteenaloille kuten politiikan tai viestinnän tutki-
muskohteiksi.

LÄHTEET

- Aarresola, O., Itkonen, H., & Lämsä, J. (2015). Poikkeavat polut muuttuvassa urheilussa: rationalisoituvan urheilun nykysosialisaatio nuorten tulkitsemana. *Kasvatus ja aika* 9 (4), 55–71.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- American psychological association. (s.a). *Apa dictionary of psychology*. Social influence. Viitattu 9.2.2022. <https://dictionary.apa.org/social-influence>
- Andersen, S. & Ronglan, T. (2012). Same ambitions - different tracks: A comparative perspective on Nordic elite sport. *Managing Leisure* 17 (2–3), 155–169. doi:10.1080/13606719.2012.674392
- Anttila, J. (2007). *Kansallinen identiteetti ja suomalaisiksi samastuminen*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Anttiroiko, A-V. (2004). Yhteiskuntavastuu ja sen määrittelyprosessi. Teoksessa R. Järvinen (toim.) *Yhteiskuntavastuu: Näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen*. Vammala: Vammalan kirjapaino, 17–60.
- Bauman, Z. (1996). *Postmodernin lumo*. Suom. J. Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Boorstin, D. J. (1962). *The image: or what happened to the American dream*. New York: Atheneum.
- Boykoff, J. & Carrington, B. (2019). Sporting dissent: Colin Kaepernick, NFL Activism, and Media Framing Contests. *International Review for the Sociology of Sport* 55 (7), 829849. doi:10.1177/1012690219861594
- Boyle, R. & Haynes, R. (2009). *Power Play. Sport, the Media and Popular Culture*. 2. painos. Edinburg: Edinburgh University Press.
- Brooks, K. (2003). Nothing Sells like Teen Spirit: The Commodification of Youth Culture. Teoksessa K. Mallan & S. Pearce (toim.) *Youth Cultures. Texts, Images, and Identities*. Lontoo: Praege, 1–16.
- Brown, W. J., Basil, M. D. & Bocarnea, M. C. (2003). The influence of famous athletes on health beliefs and practices: Mark McGwire, child abuse prevention, and Androstenedione. *Journal of Health Communication*. Jan-Feb 8 (1), 41–57. doi:10.1080/10810730305733

- Brown, W. J., Duane, J. J. & Fraser, B. P. (1997). Media coverage and public opinion of the O. J. Simpson trial: Implications for the criminal justice system. *Communication Law and Policy* 2 (2), 261–287. doi:10.1080/10811689709368625
- Brown, M. E. & Trevino, L. K. (2013). Do Role Models Matter? An Investigation of Role Modeling as an Antecedent of Perceived Ethical Leadership. *Journal of Business Ethics* 122 (4), 587–598. doi:10.1007/s10551-013-1769-0
- Browne, R. B. (1983). Hero With 2000 Faces. Teoksessa R. Browne & M. Fishwick (toim.) *The hero in transition*. Bowling Green, Ohio: University Popular Press, 91–106.
- Burr, V. (2004). *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Cooky, C. & Antunovic, D. (2020). “This Isn’t About Us”: Articulations of Feminism in Media Narratives of Athlete Activism. *Communication and Sport* 8 (4–5), 1–20. doi:10.1177/2167479519896360
- Elovaara, M. (2007). *Suicidal alcoholics, metrosexual family men and other heroes? Representations of modern athletic hero*. Oulun yliopisto. Humanistinen tiedekunta, taideaineiden ja antropologian laitos. Väitöskirja.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). *Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas*. Teoksessa R. Valli & E. Aarnos (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus, 27–51.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. Tampere: Vastapaino.
- Farrington, N., Hall, L., Kilvington, D., Price, J. & Saeed, A. (2014). *Sport, Racism and Social Media*. Lontoo: Routledge. doi:10.4324/9780203794807
- Fitzclarence, L. & Hickey, C. (1998). Learning to rationalise abusive behaviour through football. Teoksessa C. Hickey, L. Fitzclarence & R. Matthews (toim.) *Where the boys are: Masculinity, sport and education*. Geelong: Deakin University Press, 67–81.
- Flint, C. & Taylor, P. J. (2007). *Political geography. World-economy, nation-state, and locality*. Harlow: Pearson/Prentice Hall.
- French, J., & Pena, S. (1991). Children's hero play of the 20th century: Changes resulting from television's influence. *Child Study Journal* 21 (2), 79–95.
- Gelman, D., Springen, K., & Raghaven, S. (1993). I’m not a role model. *Newsweek* 27.6.1993. Viitattu 15.8.2022. <https://www.newsweek.com/im-not-role-model-193808>

- Gibson, D. E. (2004). Role models in career development: New directions for theory and research. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1), 134–156. doi:10.1016/s0001-8791(03)00051-4
- Globus, S. (1998). Athletes as role models. *Current Health* 24 (6), 25–28.
- Glover, E. D. (1978). Modeling - A powerful change agent. *The Journal of School Health* 48 (3), 175–176.
- Grix, J. & Carmichael, F. (2011). Why do governments invest in elite sport? A polemic. *International Journal of Sport Policy and Politics* 4 (1), 73–90. doi:10.1080/19406940.2011.627358
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Suom. M. Lehtonen & J. Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Harju, A. (2013). Aktiivinen kansalaisuus, osallisuus, voimaantumisen, jne. – Miten ne liittyvät vaikuttamiseen? Opintokeskus Kansalaisfoorumi. Viitattu 2.8.2022. <https://1584128.169.directo.fi/@Bin/20d50899e0c98de04bb67ffe66cc7a8f/1659429234/application/pdf/300707/Osallistumisen%20ja%20vaikuttamisen%20käsitteitä.pdf>
- Heinilä, K. (2000). Millainen rooli urheilujournalismilla on yhteiskunnassa? Teoksessa M. Miettinen (toim.) *Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia. Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II: tutkimuskatsaus*. Jyväskylä: Likes, 273–284.
- Heinonen, H. (2004): Hulluna urheilusta. Penkkiurheilu ja fanius tutkimuskohteena. Teoksessa K. Ilmanen (toim.) *Pelit ja kentät – kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia 3/2004, 231–248.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. 3. painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2009). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Horton, D., & Wohl, R. R. (1956). Mass communication and parasocial interaction: Observations on intimacy at a distance. *Psychiatry* 19 (3), 215–229.
- Häyrinen, R. (1991). Kansallissankarista myynninedistäjäksi – Suomalainen huippu-urheilu Tukholmasta Souliin. Teoksessa H. Itkonen & A. Nevala (toim.) *Liikunnan vuoksi. Näkökulmia liikuntakulttuurin muutokseen*. Kannus: Koivu ja tähti, 46–59.
- Ihmisoikeusliitto. (2021). *Ihmisoikeusliitto: Urheilun ihmisoikeusongelmiin on aika tarttua Suomessa*. Ihmisoikeusliitto 1.6.2021. Viitattu 14.5.2021. <https://ihmisoikeusliitto.fi/urheilun-ihmisoikeusongelmiin-on-aika-tarttua/>

- Saarela, A. (2021). Suomenmestari Jere Nyström, 17, vaihtaa nimensä Jadeksi – kertoo olevansa transnainen: ”Olen tiennyt sen aina”. Iltalehti 4.2.2021. Viitattu 1.8.2022. <https://www.iltalehti.fi/yleisurheilu/a/139b6752-422a-43f1-bd84-45bc96ebc803>
- Itkonen, H. (1996). Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Helsinki: Gaudeamus. Väitöskirja.
- Itkonen, H. (1997). Tuskin etanaa elävämpi – urheilu sosiaalisena kontrollina. Teoksessa V. Vares (toim.) Urheilu ja historia. Kansankunnan identiteetiksi, yhteiskunnan vaikuttajaksi, joukkojen harrastukseksi. Turun Historiallinen Arkisto 51. Turku, 205–216.
- Itkonen, H. (2012). Nuorten liikkumisen muuttuvat muodot, tilat ja tavoitteet. Teoksessa K. Ilmanen & H. Vehmas (toim.) Liikunnan areenat. Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, 157–174.
- Itkonen, H. & Knuuttila, S. (1992). Sankarista mediatähtiin. Urheilujulkisuuden muodonmuutos. Teoksessa K. Olin, H. Itkonen & E. Ranto (toim.) Liikunnan muutos, murros vai kaaos? Helsinki: TUL, 145–160.
- Irvine, J. (1989). ‘Beyond role models: An examination of cultural influences on the pedagogical perspectives of black teachers’. Peabody Journal of Education 66 (4), 51–63.
- Jussila, J. (2022). Uran kolmas olympiavoitto nosti Iivon viimeistään suurten suomalaisten urheilusankarien joukkoon. Turun Sanomat 11.2.2022. Viitattu 16.5.2022. <https://www.ts.fi/urheilu/5566549>
- Kaplan, A. & Haenlein, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. Business Horizons 53 (1), 59–68.
- Karvonen, E. (1997). Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysyä, kritiikkiä. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Väitöskirja.
- Kavanagh, E., Litchfield, C. & Osborne J. (2020). Sporting Women and Social Media: Sexualization, Misogyny and Gender Based Violence in Online Spaces. International Journal of Sport Communication 12 (4), 552–572. doi:10.1123/ijsc.2019-0079
- Kekkonen, U. (1971). Urheilun tilan tarkastelua. Puhe Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennuksen vihkiäisjuhlassa 30.10.1971 (ns. sporttipuhe). Viitattu 26.11.2021. <https://www.doria.fi/handle/10024/10153>

- Kelman H. C. (1961). Processes of opinion change. *Public Opinion Quarterly* 25 (1), 57–78.
doi:10.1086/266996
- Ki, C-W & Kim, Y-K. (2019). The Mechanism by which Social Media Influencers Persuade Consumers: The Role of consumers' Desire to Mimic. *Psychology & Marketing* 36 (10), 905–922.
- Klapp, O. E. (1962). *Heroes, villains, and fools; the changing American character*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Klapp, O. E. (1969). *Collective search for identity*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Kokkonen, J. (2008). *Kansakunta kilpasilla: Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*. Helsinki: SKS. Väitöskirja.
- Koski, K. (2019). ”Dopingpelleily” urheilun hyvän kertomuksen tiellä. Urheilun arvopohja ja doping moraalisenä kysymyksenä nuorten urheilijoiden näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Koski, K. & Kupiainen, I. (2021). Liikunta ja huippu-urheilu kulkevat käsi kädessä ja digitalisaatio lisää niiden vaikuttavuutta. Blogiteksti. Julkaistu 2.12.2022. Viitattu 13.5.2021. <https://www.csc.fi/-/digitalisaatio-lisaa-liikunnan-ja-huippu-urheilun-vaikuttavuutta>
- Kotkavirta, J. (2004). Urheilun moraalit ja etiikka. Teoksessa K. Ilmanen (toim.) *Pelit ja kentät – kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia 3/2004, 31–55.
- Kotkavirta, J. (2012). ”Urheilun etiikka ja moraalit.” Teoksessa K. Ilmanen & H. Vehmas (toim.) *Liikunnan areenat. Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, 59–81.
- Kuusela, M. (1997). Petos kalkkiviivoilla. *Journalisti* 73 (15), 6.
- Kyllönen, M. (2018). Vaikeneminen ei ole vaihtoehto. Katsaus häirintää ja kiusaamista käsittelevään tutkimustietoon liikunnan ja urheilun näkökulmasta. Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry. SUEK ry:n julkaisuja urheilun eettisistä asioista 2. Viitattu 15.8.2022. <https://suek.fi/wp-content/uploads/2020/06/Vaikeneminen-ei-ole-vaihtoehto-Katsaus-hairintaa-ja-kiusaamista-kasittelevaan-tutkimustietoon-liikunnan-ja-urheilun-nakokulmasta.pdf>

- Kyyrönen, K. (2021). Urheilijan yhteiskuntavastuu. Suomalaisten joukkueurheilijoiden näkemyksiä yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Laine, A. (2011). Urheilujournalismin Suomi–Ruotsi-maaottelu – vertaileva tutkimus suomalaisten ja ruotsalaisten iltapäivälehtien Ateenan 2004 ja Torinon 2006 olympiaautisoinnista. Helsinki: Edita Publishing Oy. Väitöskirja.
- Laine, A., Salasuo, M. & Matilainen, P. (2021). Nuorten liikunnassa ja urheilussa kokema syrjintä ja kiusaaminen sekä arvot ja arvostukset. Julkaisussa S. Kokko, R. Hämylä & L. Martin (toim.) Nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2021:1, 120–127. Viitattu 23.8.2022. <https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2021/05/Nuorten-liikuntakayttaytyminen-Suomessa-LIITU-tutkimuksen-tuloksia-2020.pdf>
- Laine, L. (1992). Urheilu valtaa mielet. Teoksessa T. Pyykkönen (toim.) Suomi uskoi urheiluun. Helsinki: VAPK-kustannus, 101–132.
- Laine, T. (2001). Miten kokemuksia voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Kirjassa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Lehtonen, M. (2004). Johdanto: Sisällöstä suhdemiksiin. Teoksessa M. Lehtonen, O. Löytty & P. Ruuska (toim.) Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino, 9–27.
- Lindfors, J. (2012). Pesäpallolla kohotettiin suojeluskuntien sotataitoja. Ylen Elävä arkisto 23.3.2012. Viitattu 16.5.2022. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/03/23/pesapallolla-kohotettiin-suojeluskuntien-sotataitoja>
- Lines, G. (2001). Villains, fools or heroes? Sports stars as role models for young people. *Leisure Studies* 20 (4), 285–304. doi:10.1080/02614360110094661
- Liikuntalaki 390/2015. (2015). Viitattu 10.1.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>
- Lyle, J. (2009) Sporting success, role models and participation: a policy related review. Project Report. Edinburgh: Sportscotland.
- Lönnqvist, B. (1997). Suomenruotsalaisten etninen identiteetti. Teoksessa K. Virtapohja (toim.) Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen. Jyväskylä: Atena, 52–62.

- MacCallum, J., & Beltman, S. (2002). Role Models for Young People: What Makes an Effective Role Model Program? A report to the National Youth Affairs Research Scheme. Hobart: Australian Clearinghouse for Youth Studies.
- May, R. A. (2009). The Good and Bad of It All: Professional Black Male Basketball Players as Role Models for Young Black Male Basketball Players. *Sociology of Sport Journal* 26 (3), 443–461. doi:10.1123/ssj.26.3.443
- McChesney, R. (1989). Media made sport: A history of sports coverage. Teoksessa L. A. Wenner (toim.) Media, sports, and society. Newbury Park, CA, Lontoo ja New Delhi: Sage, 49–69.
- McChesney, R. (2008). In *The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. New York: Monthly Review Press.
- Meier, M. (2015). The value of female sporting role models. *Sport in Society* 18 (8), 968–982. doi:10.1080/17430437.2014.997581
- Moore, L. (2017). *We Will Win the Day: The Civil Rights Movement, the Black Athlete and the Quest for Equality*. Santa Barbara, CA: Praeger.
- Mutter, F. & Pawlowski, T. (2014). Role models in sports – Can success in professional sports increase the demand for amateur sport participation? *Sport Management Review* 17 (3), 324–326. doi:10.1016/j.smr.2013.07.003
- Mäkinen, J. (2017). Väestökysely huippu-urheilun vaikutuksista ja seuraamisesta. KIHUn julkaisusarja nro 57. Viitattu 1.3.2022. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2017_mki_vestkysely_sel82_89453.pdf
- Mäkinen, J., Lämsä, J. & Pusa, S. (2018). Huippu-urheilun arvostus ja lajien seuraaminen; väestökyselyn 2018 tuloksia. KIHUn julkaisusarja, nro 63. Viitattu 2.3.2022. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2018_mki_huippu-urh_sel20_42699.pdf
- Mäkinen, J. & Paavolainen, L. (2021). Huippu-urheilun sisäinen arviointi. Suomen Olympiakomitea. Viitattu 1.3.2022. <https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2021/01/7b27ce67-hu-sisainen-arviointi-2020.pdf>
- Näre, S. (1991). *Tyttöjen ja poikien sankarikäsityksiä*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus r.y.

- Olympiakomitea. (2018a). Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu. Koonti viiteryhmäkeskustelujen yhteenvedoista 3.3.–7.5.2018. Kirjoittanut Ilkka Palomäki. Viitattu 3.4.2022. <https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2018/06/koonti-viiteryhmista.pdf>
- Olympiakomitea. (2018b). Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu. Viitattu 3.3.2022. <https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2018/06/huippu-urheilun-yhteiskunnallinen-perustelu-2018.pdf>
- Olympiakomitea. (s.a). Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu. Viitattu 3.3.2022. <https://www.olympiakomitea.fi/huippu-urheilu/huippu-urheiluyksikko/huippu-urheilun-yhteiskunnallinen-perustelu/>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2015). Toiminta- ja taloussuunnitelma 2016–2019. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:2. Viitattu 23.8.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75137/okm2.pdf?sequence=1>
- Payne, W., Reynolds M., Brown S. & Fleming A. (2004). Sports role models and their impact on participation on physical activity: A literature review. Melbourne: Vichealth.
- Peltonen, M. (1998). Omakuvamme murroskohdat: maisema ja kieli suomalaisuuskäsitysten perusaineiksina. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska (toim.) *Elävänä Euroopassa: muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 19–39.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.
- Pöyhtäri, R. Väliverronen, J. & Ahva, L. (2016). Suomalaisen journalistin itseymmärrys muutosten keskellä. *Media & Viestintä* 39 (1), 1–23.
- Rader, B. (1984). In *Its Own Image: How Television Has Transformed Sports*. New York: Free Press.
- Rein, I. J., Kotler, P. & Stroller, M. R. (1987). *High Visibility*. New York: Dodd, Mead & Company.
- Reinikainen, H. (2019). Parasosiaaliset suhteet sosiaalisessa mediassa. Teoksessa V. Luoma-Aho & K. Pekkala (toim.) *Osallistava viestintä*. Helsinki: ProCom ry, 102–115.

- Reponen, J-P. (2018). Iivo Niskanen on harvinaisuus suomalaisessa huippu-urheilussa – kylmähermoinen suurten kisojen sankari. *Helsingin Sanomat* 24.2.2018. Viitattu 16.5.2022. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000005581110.html>
- Rowe, D. (1992). Modes of sports writing. Teoksessa P. Dahlgren & C. Sparks (toim.) *Journalism and Popular Culture*. Lontoo: Sage, 96–112.
- Rowe, D. (2004). *Sport, Culture and the media: The unruly trinity*. 2. painos. Maidenhead ja New York: Open University Press.
- Saukkonen, P. (2005). Kansallinen identiteetti. Teoksessa J. Pakkasvirta & P. Saukkonen (toim.) *Nationalismit*. Helsinki: WSOY, 90–105.
- Seppälä, H-M. (2017). Suomalaisten naisolympiaurheilijoiden kokemuksia kansainväliseen menestykseen vaikuttaneista tekijöistä. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.
- Smith, A. D. (1995). *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, G. (1973). The Sport Hero: An Endangered Species 19 (1), 59–70. doi:10.1080/00336297.1973.10519750
- Tarasti, L. (2020). Selvitys huippu-urheilulain tarpeellisuudesta. Valtioneuvoston julkaisu 2020: 15. Viitattu 1.3.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162298/VN_2020_15.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Sähköinen painos. Helsinki: Tammi.
- Turner, G. (2004). *Understanding Celebrity*. Lontoo: Sage.
- Turtiainen, R. (2012). Nopeammin, laajemmalle, monipuolisemmin: Digitalisoituminen mediaurheilun seuraamisen muutoksessa. Turun yliopisto. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisu 37. Väitöskirja. Viitattu 15.8.2022. <https://www.utupub.fi/handle/10024/85069>
- Turtiainen, R. (2014). Rasismi ja syrjintä urheilukulttuurissa sosiaalisen median aikakaudella. *Widescreen* 17 (3–4). Viitattu 2.8.2022. <http://widerscreen.fi/numerot/2014-3-4/rasismi-ja-syrjinta-urheilukulttuurissa-sosiaalisen-median-aikakaudella/>
- Urheilugaala. (2021). Viitattu 19.11.2021. <https://urheilugaala.fi/esikuva/>

- Urheilugaala. (2022). Tim Sparv. Urheilugaala 13.1.2022. Viitattu 16.5.2022. <https://urheilugaala.fi/voittajat/esikuva/>
- Urheilugaala. (s.a). Viitattu 10.8.2022. <https://urheilugaala.fi/ehdokkaat2021/>
- Uusimaa. (2021). Petra Olli valittiin Suomen Urheilugaalassa Vuoden esikuvaksi. Uusimaa 14.1.2021. Viitattu 16.5.2022. <https://www.uusimaa.fi/paikalliset/3242772>
- Valta, A. (1996). Nuorten urheilusankarikäsityksiä: Urheilusankareiden merkitys esikuvina ja median vaikutus sankareiden imagon kuvaajana. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Van Dijck, J., & Poell, T. (2013). Understanding Social Media Logic. *Media and Communication* 1 (1), 2–14. doi:10.17645/mac.v1i1.70
- Varto, J. (1992). Fenomenologinen tieteen kritiikki. Tampere: Tampereen yliopiston kirjasto.
- Viita, O. (2003). Hymyilevä Hannes. Työläisurheilija Hannes Kolehmainen sankaruus porvarillisessa Suomessa. Helsinki: Otava. Väitöskirja.
- Virtapohja, K. (1995). ”Den glider in”. Kultajuhlat Leijonille, karnevaalit katsojille. Jyväskylä: Atena.
- Virtapohja, K. (1998). Sankareiden salaisuudet. Journalistinen draama suomalaista urheilusankaria synnyttämässä. Jyväskylä: Atena. Väitöskirja.
- Vuoden urheilija. (s.a). Jo vuodesta 1947. Viitattu 23.8.2022. <https://www.vuodenuurheilija.fi>
- Yancey, A. K. (1998). Building positive self image in adolescents in foster care: The use of role models in an interactive group approach. *Adolescence* 33 (130), 253–268.

LIITTEET

LIITE 1.

Haastattelurunko

AIHEALUE 1. ESIKUVISTA YLEISESTI

Miten omin sanoin määrittelet käsitteen esikuva?

Onko sinulla itselläsi ollut esikuvia? Jos kyllä, keitä ja miksi juuri heistä on tullut sinulle esikuvia?

Millaisena olet kokenut omien esikuviesi merkityksen?

Mikä ominaisuus mielestäsi yhdistää esikuvia? Onko esikuvilla tietynlaisia persoonallisuuspiirteitä?

Minkälainen merkitys esikuvilla mielestäsi on Suomessa ja suomalaisille? Entä suomalaiselle liikunta- ja urheilukulttuurille?

Kuinka esikuvaksi mielestäsi päädytään? Kuinka kauan esikuvana toimiminen on mielestäsi ”voimassa”?

AIHEALUE 2. HAASTATELTAVA ESIKUVANA (AKTIIVISENA TAI ENTISENÄ)

Koetko tällä hetkellä olevasi esikuva ja mikäli koet, millaiselle kohderyhmälle?

Jos et, miksi? Milloin koit, että esikuvana olemisesi lakkasi?

Oletko halunnut vai ajautunut esikuvaksi? Milloin tiesit haluavasi olla esikuva?

P yritkö aktiivisesti toimimaan esikuvana? Mitä se vaatii?

Mitä sellaisia persoonallisuuspiirteitä juuri sinulla on, jotka ovat tehneet sinusta esikuvan?

Koetko esikuvana samankaltaisuutta omien esikuviesi kanssa? Minkälaista? Jos et, niin millä tavalla eroat ja miksi?

AIHEALUE 3. OMA VAIKUTTAVUUS / MERKITYS ESIKUVANA

Millainen esikuva koet olevasi?

Minkä asian/teon/saavutuksen koet tehneen sinusta esikuvan?

Missä asioissa koet olevasi esikuva? Koetko esikuvana olemisesi kohdistuvan tiettyyn kontekstiin, esimerkiksi urheiluun tai joillekin urheilun ulkopuolisille elämänalueille?

Millaisiin asioihin koet vaikuttavasi/vaikuttaneesi olemalla esikuva? Miten vaikutus näkyy/on näkynyt?

Millaisiin asioihin haluaisit vaikuttaa?

Liittykö esikuvana olemiseen vastuuta? Minkälaista?

AIHEALUE 4. URHEILIJA JA ESIKUVA

Millaista on ollut yhdistää urheilu-ura esikuvana toimimisen kanssa?

Koetko että roolisi esikuvana on muuttunut/muuttui urasi aikana?

Jatkuuko esikuvana oleminen varsinaisen urheilu-uran päätyttyä? Millaisena? Muuttuuko se jotenkin, miten?

Koetko että olet esikuva erityisesti urheilijana vai ylipäättään ihmisenä?

Koetko olevasi erilainen esikuva urheilussa ja sen ulkopuolella? Onko näitä kahta roolia mahdollista erottaa toisistaan?

Koetko, että ihmiset osaavat erottaa sinut näistä rooleista?

Onko esikuvana oleminen mielestäsi yksipuoleisesti positiivinen asia?

Liittyykö esikuvana olemiseen jotain ikävää tai kielteistä?

AIHEALUE 5. JULKISUUS JA MEDIA

Millaisena koet median roolin esikuvien välittäjänä?

Minkä verran olet seurannut itseäsi koskevaa uutisointia / mediasisältöjä?

Voitko itse vaikuttaa siihen, millaista kuvaa sinusta välitetään julkisuudessa?

Koetko olevasi sellainen esikuva kuin media sinun esittää olevan?

Kuinka koet median vaikuttaneen siihen, että olet esikuva? / Mikä on mielestäsi median rooli esikuvaidentiteettisi rakentumisen kannalta?

Koetko olevasi esikuva jo ennen Vuoden esikuva -palkinnon vastaanottamista?

Vaikuttiko palkinnon vastaanottaminen sinuun esikuvana/toimintaasi esikuvana?

Koetko esikuvana esiintymisen julkisuudessa tärkeänä asiana?

Pitääkö esikuvan mielestäsi olla esillä sosiaalisessa mediassa? Käytätkö itse joitain somekanavia? Jos kyllä, miksi juuri niitä?

Voiko vahvasta julkisuusimagosta / henkilöbrändistä olla haittaa? Miten, millaista?

Millaisia mahdollisuuksia tai rajoituksia koet julkisuuden ja median tuovan esikuvana olemiseen tai laajemmin elämääsi?

LOPUKSI

Minkälaisia esikuvia urheilussa ei mielestäsi vielä ole, mutta tarvittaisiin?




Minkälaisia esikuvia Suomen kansa ja suomalainen urheilu tarvitsisivat?

Ennakoitko esikuvien muuttuvan tulevaisuudessa? Jos kyllä, miten?

Onko mielessäsi vielä jokin aiheeseen liittyvä asia, josta olisit halunnut kertoa tai keskustella?

LIITE 2.

Haastattelujoukon esittely

| | | |
|---|---|--|
| <p>Hanna-Maria Hints (os. Seppälä) s. 13. joulukuuta 1984 Palkittu vuoden esikuvaksi 2009</p> |  | <p>Ensimmäinen suomalainen uinnin maailmanmestaruuden voittanut nainen ja moninkertainen arvokisamitalisti. Urheilu-uransa päättänyt Hints opiskelee lääkäriksi Italiassa.</p> |
| <p>Mikaela Ingberg s. 29. heinäkuuta 1974 Palkittu vuoden esikuvaksi 2012</p> |  | <p>Kolminkertainen keihäänheiton MM-pronssimitalisti Ingberg on toiminut urheilija-edustajana Suomen Urheiluliiton valmennusrahastossa sekä Euroopan Yleisurheiluliiton urheilijavaliokunnan puheenjohtajana. Lisäksi hän toimi myös Olympiakomitean urheilijavaliokunnan jäsenenä 2004–2012 sekä Olympiakomitean hallituksen urheilijajäsenenä vuosina 2008–2012.</p> |
| <p>Nooralotta Neziri s. 9. marraskuuta 1992 Palkittu vuoden esikuvaksi 2014</p> |  | <p>Menestynyt aitajuoksija on voittanut lukuisia suomenmestaruuksia ja edustanut Suomea maaoituissa lukuisia kertoja voitokkaasti. Urheilu-urallaan yhä aktiivinen Neziri on opiskellut urheilun ohella yliopistotutkinnon ja on koulutukseltaan kauppatieteiden maisteri.</p> |
| <p>Mika Poutala s. 20. kesäkuuta 1983 Palkittu vuoden esikuvaksi 2016</p> |  | <p>Kaksinkertainen pikaluistelun EM-hopeamitalisti on ollut useampaan otteeseen kiinni myös olympiamitaleissa. Urheilu-uran jälkeen Poutala on toiminut ammattipuhujana ja mentorina. Hän esiintyy myös rap-artistina taiteilijanimellä Plastic. Poutala on kirjoittanut kirjan ”Mitä menestyminen vaatii,” jonka tuotosta osa ohjautuu junioriurheilulle.</p> |
| <p>Tanja Poutiainen-Rinne s. 6. huhtikuuta 1980 Palkittu vuoden esikuvaksi 2008</p> |  | <p>Maailmancupin kokonaiskilpailun, olympia-hopeaa ja yhteensä 11 maailmancupin osakilpailua voittanut Suomen urheiluhistorian menestynein naisalppihiittäjä toimii urheilu-uransa jälkeen yrittäjänä ja mentorina.</p> |
| <p>Enni Rukajärvi s. 13. toukokuuta 1990 Palkittu vuoden esikuvaksi 2017</p> |  | <p>Kuusamolainen on slope stylen ensimmäinen maailmanmestari (2011), X Games -voittaja ja olympia- ja MM-hopeamitalisti, joka saavutti MM-hopeaa myös big airissa. Rukajärvi on ottanut vahvasti kantaa puhtaan luonnon puolesta sekä lahjoittanut palkintorahoistaan osan nuorille suomalaisille lumilautailijoille.</p> |